T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MEHMED ABDÜLKADİR'İN ḲAVĀʿİD-İ LİSĀN-I TÜRKĪ ADLI ESERİ
METİN – DİZİN – SÖZLÜK

Hazırlayan
Murat İMDAT

Danışman
Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2016
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Murat İMDAT

İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK

Mehmed Abdülkadir'in Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī Adlı Eseri Metin - Dizin - Sözlük adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Murat İMDAT

Danışman
Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

ABD Başkanı
Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH

Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI danışmanlığında Murat İMDAT tarafından hazırlanan "**Mehmed Abdülkadir'in Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī Adlı Eseri Metin – Dizin – Sözlük**" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

02/06/2016

JÜRİ:

Danışman	: Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI	....
Üye	: Prof. Dr. Ümit TOKATLI	....
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Ethem ÖZKAN	....

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 06/06/2016 tarih ve 12 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

06/06/2016

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bir dilin sistematiğini ve zenginliğini anlayabilmek, bundan hareketle yeni şeyler keşfedebilmek için o dilin gramerinin ortaya konulması gerekir.

Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı, günümüzde bulamadığımız *Kitâb-ı Cevâhirü'n-Nahvi fî Lûgati't-Türk* ve meşhur kitabı *Dîvân-ı Lûgâti't-Türk* ile başlayan Türk dili gramerciliğinde şu ana dek yüzlerce eser yazılmıştır. Bu noktada Türk Dil Kurumu 1997-2004 yılları arasında "Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi"ni yapmış ve bu proje kapsamında 19 adet Türk dili gramer eseri ortaya çıkarılmıştır. Bu tez de baskı yılı 2016 olmakla birlikte Türk dili gramerini anlatan bir eserin Türkiye Türkçesine kazandırılması bakımından önemlidir.

Mehmed Abdülkadir, hayatına dair fazla bilgi bulunmayan; fakat eserlerinin basım tarihlerine baktığımızda 1800'lü yılların sonlarında ve 1900'lü yılların başlarında yaşadığını anladığımız bir yazardır. Yazarın *Çocuḳlarıma Coġrafya*, *Çocuḳlarıma İlk ʿİlm-i Ḥâl*, *Çocuḳlarıma Küçük Resimli H̱ariṭalı ʿOs̱mānlı Tāriḫi*, *Mükemmel ve Mufaṣṣal Türkiye Cumhuriyeti Aṭlāsı*, *Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī* gibi eserleri vardır. Yazar aynı zamanda öğretmendir. Bizi ilgilendiren ve tezimizin konusunu oluşturan eseri ise *Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī*'dir.

Bu tezde, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eseri transkribe ettik. Bu işlemde birçok matbaa kaynaklı olduğunu tahmin ettiğimiz hata gördük ve bu hataları "düzeltmeler" kısmında hem Arap hem Latin harfleriyle aktardık. Dizin kısmında eserdeki gramer terimlerini aktardık. Sözlük kısmında, eseri okuyan birinin anlamını bilmekte zorluk çekeceğini tahmin ettiğimiz kelimeleri verdik. Sonuç kısmında ise eseri bir Türk dili grameri olarak değerlendirdik. Tüm bu çalışmalarımızda birçok kaynaktan istifade etmemize rağmen temel kaynağımız, sayın hocamız Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI'nın *Ahmed Rasim Yeni Usûl Muʿallim-i Sarf* adlı kitabıdır.

Tezin tüm evrelerinde değerli yardımlarını ve zamanını esirgemeyen kıymetli hocam, tez danışmanım sayın Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Murat İMDAT

Kayseri, Haziran 2016

[watermark: YÖK logo]

MEHMED ABDÜLKADİR'İN ḲAVĀʿİD-İ LİSĀN-I TÜRKĪ ADLI ESERİ METİN – DİZİN – SÖZLÜK

Murat İMDAT
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2016
Danışman: Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

KISA ÖZET

Türk dili grameri için önemli; ama henüz gün yüzüne çıkmamış olan, 20. yüzyılın başlarında yazılmış Mehmed Abdülkadir'in eserinin incelenmesi, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan metnin Türkiye Türkçesine transkripsiyonu, dizin ve sözlüğünün hazırlanması bu tezin konusunu oluşturur.

Bu tezin yapılma amacı, Türk dilinin mevcut gramer konularında tam bir fikir birliği olmamasından dolayı bu soruna çözüm getirmeye yardımcı olabilmektir. Bunun için Mehmed Abdülkadir'in *Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī* adlı eserinin seçilmesinin sebebi ise, bu eserin daha önce hiçbir bilimsel çalışmaya konu olmamasıdır.

Eser, "medḫal" başlığında "lisān, ḥarf, ḥarflerin elsineye taḳsīmi, ḥarflerin ḳırāʿat itibārıyla taḳsīmi, ḥarflerin imlā cihetiyle taḳsīmi, ḥurūf-ı şemsiyye ve ḳameriyye, ḥarflerin aḳsām-ı mütenevvi'aya taḳsīmi, hemze, ḥareke, ḥareke-i ḥarfiyye, ḥarekāt-ı ṭabī'iyye ve kelime" alt başlıklarıyla girişe sahiptir. Bu girişten sonra eser "fasıllar" hâlinde yazılmıştır. Birinci fasıl "isim" ḫavaṣṣ-ı esmāʾ, keyfiyet-i esmāʾ, ḥayṡiyet-i esmāʾ, terkīb-i iżāfī; ikinci fasıl "ṣıfat" esmāʾ-i aʿdād, ism-i işāret, mübhemāt; üçüncü fasıl "żamīr" maṣdar, maṣdarıñ envā'ı, fāʿil-mefʿul, maʿlūm-mechūl, müte'addī-lāzım; dördüncü fasıl "fiʿil" fiʿil-i zamān, fiʿil fer'ī, efʿāl-i mürekkebe, fiʿil-i ḥikāye, fiʿil-i rivāyet, fiʿil-i şarṭī, efʿāl-i taʿcīliyye, efʿāl-i zamāniyye, efʿāl-i istimrāriyye, efʿāl-i muḳārebe, rabṭ ṣīġaları; beşinci fasıl "edevāt" kısımlarından oluşur. Yazar, bu kısımları genellikle sorular sorup cevaplar vererek oluşturur. Bölüm sonlarında ise bölümle ilgili

sorular yer almaktadır. Eserin literatüre katkısı, Türk dili gramerinin 19 ve 20. yüzyıl birikimiyle yazılmış bir eser olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, Gramer, Kavāʿid

ON TO THE WORK WAS CALLED ḲAVĀʿİD-İ LİSĀN-I TÜRKĪ OF MEHMED ABDÜLKADİR
TEXT – INDEX – DICTIONARY

Murat İMDAT
Erciyes University, Institute of Social Sciences, Postgraduate Thesis, February 2016
Supervisor: Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

ABSTRACT

There hasn't any study about the work of Mehmed Abdülkadir was written in the early of 20th century, yet. This work has an importance for Turkish grammer. The subject of this thesis is translation to Turkey Turkish from Ottoman Turkish with transcription alphabet and then make a dictionary and index of text.

The aim of this thesis that make clear about subjects of Turkish grammer. Because of there is no work on Mehmed Abdülkadir's work, we have decided work on this text.

The text has these subjects called "lisān, ḥarf, ḥarflerin elsineye taḳsīmi, ḥarflerin ḳırāʾat itibārıyla taḳsīmi, ḥarflerin imlā cihetiyle taḳsīmi, ḥurūf-ı şemsiyye and ḳameriyye, ḥarflerin aḳsām-ı mütenevvi'aya taḳsīmi, hemze, ḥareke, ḥareke-i ḥarfiyye, ḥarekāt-ı ṭabī'iyye and kelime". From this introduction the text has five chapters. Chapter one is called "isim" and this chapter contains ḫavaṣṣ-ı esmāʾ, keyfiyet-i esmāʾ, ḥayṡiyet-i esmāʾ, terkīb-i iżāfī; chapter two is called "ṣıfat" and this chapter contains esmāʾ-i aʿdād, ism-i işāret, mübhemāt; chapter three is called "żamīr" and this chapter contains maṣdar, maṣdarıñ envā'ı, fāʿil-mefʿul, maʿlūm-mechūl, müte'addī-lāzım; chapter four is called and this chapter contains "fiʿil" fiʿil-i zamān, fiʿil fer'ī, efʿāl-i mürekkebe, fiʿil-i ḥikāye, fiʿil-i rivāyet, fiʿil-i şarṭī, efʿāl-i taʿcīliyye, efʿāl-i zamāniyye, efʿāl-i istimrāriyye, efʿāl-i muḳārebe, rabṭ ṣīġaları; chapter five is called "edevāt". The method of author is question and answer teaching method. The importance of text that it contains cultural accumulation of 19th and 20th centuries.

Key words: Turkish language, Grammer, Kavāʿid.

YAZAR HAKKINDA

Mehmed Abdülkadir, bir Osmanlı dergisi olan Mekteb-i Saadet'in müdürü ve yazarlarından biridir. Mehmed Abdülkadir, kendisiyle aynı zamanda yaşamış olan ve aynı isme sahip nam-ı diğer Yaman Dede ile karıştırılabilir. Nitekim her ikisi de 19 ve 20. yüzyılda yaşamışlardır. Fakat Mehmed Abdülkadir'i, Mehmed Abdülkadir Yaman Dede'den ayırt etmek için birkaç husus vardır: Biri Yaman Dede'nin Kayseri ve Kastamonu şehirlerinde yaşadığı bilgisi mevcuttur -ki Mehmed Abdülkadir'in doğduğu ve öldüğü yer bilgisi mevcut olmayıp yaşadığı yer olarak İstanbul'u bilmekteyiz-, diğeri Yaman Dede'nin 1887 doğumlu ve 1962 ölümlü olmasıdır ki 16 yaşında iken bu grameri yazması, Mekteb-i Saadet'e müdür olması beklenemez. Yaman Dede (Dyamandi), 1942'de Mehmed Abdülkadir KEÇEOĞLU adını almıştır. Ayrıca eserin yazıldığı tarihte (1905) Yaman Dede Kastamonu'da lise eğitimini görmüştür[1].

Mehmed Abdülkadir'e dair bilgilere ancak kendi eserlerinden ve sınırlı sayıda kaynaktan ulaşabildik. Mehmed Abdülkadir, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti zamanlarında yaşamıştır. Bunu şuradan anlıyoruz ki, mesela *Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī* adlı eseri milâdî 1905'te basılmıştır[2]. Bu, Osmanlı Devleti (1299-1922) zamanında yaşadığını gösterir. Bununla birlikte *Mükemmel ve Mufaṣṣal Türkiye Cumhuriyeti Aṭlāsı* adlı eseri, adından da anlaşılacağı üzere Türkiye Cumhuriyeti (1923-…) zamanında basılmıştır, zira bu eserin basım tarihi 1928'dir. Mehmed Abdülkadir, eserlerinin kapak sayfalarından öğrendiğimiz üzere hem muharrir (yazar) hem muallim (öğretmen) hem de Mekteb-i Saadet'in müdürüdür. Yazarın *Çocuḳlarıma Coġrafya*, *Çocuḳlarıma İlk ʿİlm-i Ḥâl*, *Çocuḳlarıma Küçük Resimli Ḫarīṭalı ʿOs̱mānlı Tārīḫi*, *Mükemmel ve Mufaṣṣal Türkiye Cumhuriyeti Aṭlāsı*, *Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī* adlı eserleri vardır[3]. Bu da yazarın dil, tarih, coğrafya ve İslâmiyetle ilgili kitap yazacak ölçüde bilgi sahibi biri olduğunu gösterir. Sonuç olarak Mehmed Abdülkadir'in hayatına dair bu sınırlı bilgilere ulaşabildik.

---

[1] www.semazen.net
[2] https://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=1119490
[3] http://kutuphane.atauni.edu.tr/

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ii
ONAY iii
ÖN SÖZ iv
KISA ÖZET vi
ABSTRACT viii
YAZAR HAKKINDA ix
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ xii
GİRİŞ 1
ḲAVĀʿİD-İ LİSĀN-I TÜRKĪ 4
Medḫal 5
1– Lisān 5
2– Ḥarf 5
3– Ḥarfleriñ elsineye taḳsīmi 6
4– Ḥarfleriñ ḳırāʾat iʿtibārıyla taḳsīmi 7
5– Ḥarfleriñ imlā cihetiyle taḳsīmi 7
6– Ḥurūf-ı şemsiyye ve ḳameriyye 8
7– Ḥarfleriñ aḳsām-ı mütenevviʿaya taḳsīmi 9
8– Hemze 9
9– Ḥareke 10
10– Ḥareke-i ḥarfiyye 11
11– Ḥarekāt-ı ṭabīʿiyye 12
12– Kelime 12
Birinci faṣl 14
1– İsim 14
2– Ḫavāṣṣ-ı esmāʾ 15

4– Ḥayṡiyyet-i esmāʾ 19
5 – Terkīb-i iżāfī 21
İkinci faṣıl 23
1 – Ṣıfat 23
6 — Esmāʾ-i aʿdād 25
7 — İsm-i işāret 26
8 — Mübhemāt 28
Üçüncü faṣıl 29
1 — Żamīr 29
2 — Maṣdar 31
3 — Maṣdarıñ envāʿı 32
4 — Fāʿil, mefʿūl 33
5 — Maʿlūm, mechūl 34
6 — Müteʿaddī, lāzım 34
Dördüncü faṣıl 36
1 — Fiʿil 36
Beşinci faṣıl 53
Edevāt 53
SÖZLÜK 61
DİZİN 75
DÜZELTMELER 109
SONUÇ 111
KAYNAKÇA 112
ORİJİNAL METİN 113
ÖZ GEÇMİŞ 149

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (آ)	a, ā	ض	ż, ḍ
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p	ع	ʿ
ت	t	غ	ġ
ث	s̱	ف	f
ج	c, ç	ق	ḳ
چ	ç	ك	k, g, (ñ)
ح	ḥ	ڭ	ñ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẕ	ن	n
ر	r	و	v, u, ū, ü, o, ö
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	لا	la, lā
س	s	ى	y, ı, i, ī
ش	ş	ء	ʾ
ص	ṣ		

GİRİŞ

Bir dili tam ve anlayarak kullanabilmek için o dilin kurallarını bilmek gerekir. Bu kurallara gramer denir.

Türkçenin grameri üzerine yazılan birçok eser mevcuttur. Fakat bu eserlerin önemli bir durumu şudur ki, Arap ya da Fars diliyle değil de Türk diliyle Türkçenin gramerinin yazılmasıdır. Bu karışıklık/ yanlışlık, Osmanlı Türkçesinin Arap ve Fars dillerinden fazlaca yararlanmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki Türkçe yazılan Türkçe gramerlerin çoğunda Arapça esaslara rastlanır. Fakat Türkçe yazılan gramerler, diğer dillerle yazılanlara nazaran bize daha yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda Türkçe yazılmış bir Türkçe gramer olan Mehmed Abdülkadir'in *Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī* adlı eseri önemlidir.

Türk Dil Kurumu, 1997-2004 yılları arasında "Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi"ni yapmıştır. Bu proje dahilinde 19 adet Türk dili gramer eseri basılmıştır. Bu eserler şunlardır:

1. Doç. Dr. Emir İçhem İdben, Abdullah Ramiz Paşa, Emsile-i Türkiyye (1999)

2. Kaya Türkay, Halit Ziya, Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî (1999)

3. Prof. Dr. Recep Toparlı, Prof. Dr. M. Sadi Çögenli ve Doç. Dr. Nevzat H. Yanık, El-Kavanînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lugati't-Türkiyye (1999)

4. Prof. Dr. Recep Toparlı, Prof. Dr. M. Sadi Çögenli ve Doç. Dr. Nevzat H. Yanık, Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mogalî ve Farisî (2000)

5. Doç. Dr. Nevzat Özkan, Keçecizade Mehmet Fuat-Ahmet Cevdet Paşa, Kavâʿid-i Osmaniyye (2000)

6. Prof. Dr. Leylâ Karahan, Dilek Ergönenç, Hüseyin Cahit, Türkçe Sarf ve Nahiv (2000)

7. Doç. Dr. Nevzat Özkan, Ahmet Cevdet Paşa, Medhal-i Kavâʿid (2000)

8. Yrd. Doç. Dr. Esra Karabacak, Bergamalı Kadrî, Müyessiretü'l-Ulûm (2002)

9. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) (2003)

10. Prof. Dr. Recep Toparlı, Ed-dürretü'l-Mudîᶜe fi'l-Lügati't-Türkiyye (2003)

11. Prof. Dr. Recep Toparlı, Mufassal Yeni Sarf-ı Osmanî (2003)

12. Prof. Dr. Leylâ Karahan-Yard. Doç. Dr. Ülkü Gürsoy, Tahir Kenan, Kavâᶜid-i Lisân-ı Türkî (2004)

13. Doç. Dr. Gülden Sağol – Erdal Şahin – Nurgül Yıldız, Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv (2004)

14. Prof. Dr. Tuncer Gülensoy-Dr. Mustafa Fidan, Mithat Sadullah, Türkçe Sarf ve Nahiv Dersleri (2004)

15. Prof. Dr. Recep Toparlı – Ali Ilgın, Mehmet Sadık, Üss-i Lisân-ı Türkî (2006)

16. Prof. Dr. Recep Toparlı – Dilek Yücel, Süleyman Hüsnü Paşa, İlm-i Sarf-ı Türkî (2006)

17. Prof. Dr. Metin Karaörs, Köprülüzâde Mehmet Fuat-Süleyman Saip, Türk Dilinin Sarf ve Nahvi (2006)

18. Yrd. Doç. Dr. Esra Karabacak, Ahmet Cevdet Paşa, Tertib-i Cedit Kavâᶜid-i Osmâniye (2007)

19. Dr. Furkan Hamit, Şemseddin Sami, Nev-Usûl Sarf-ı Türkî (2009).

Proje dahilinde ortaya çıkarılan eserlerden iki tanesi ile bu tezin ismi aynıdır: Ḳavāᶜid-i Lisān-ı Türkī. Fakat bu üç eser, birbirinden farklı eserlerdir.

Türk Dil Kurumu'nun bu projesinin dışında yüzlerce gramer eseri mevcuttur. Bu eserlerin büyük kısmı yayınlanmış olmasına rağmen, yayınlanmamış eserler de vardır. Bunlardan biri de Mehmed Abdülkadir'in *Ḳavāᶜid-i Lisān-ı Türkī* adlı eseridir.

Miladî 1905'te Osmanlı Türkçesiyle yazılan eserin Türkiye Türkçesine transkripsiyonu, dizin ve sözlüğünün hazırlanması bu tezin konusunu oluşturur.

Tezin yapılma amacı, Türk dilinin gramerciliğine katkı sağlayabilmektir. Bunun için Mehmed Abdülkadir'in *Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī* adlı eserinin seçilmesinin sebebi ise, bu eserin daha önce hiçbir bilimsel çalışmaya konu olmamasıdır.

Tez oluşturulurken çeviri yöntemi kullanılmıştır.

Metnin Türk dili gramerine katkı olabilecek tarafları ve bununla birlikte bir gramer eserinin içeriğine göre eksik yanları "sonuç" bölümünde verilmiştir.

ḲAVĀʿİD-İ LİSĀN-I TÜRKĪ

Muḥarriri:

Mekteb-i saʿādet müdīri

Meḥmed ʿAbdü'l-ḳādir

Maʿārif-i neẓāret-i celīlesiniñ fī 27 muḥarrem sene 325 ve fī 27 şubāṭ sene 322 tārīḫli ve 435 2394 numaralı ruḫṣatnāmesiyle ṭabʿ olunmuşdur.

Birinci ṭabʿ

Her ḥaḳḳı ṣāḥibine ʿāʾiddir

Mühürsüz nüsḫalara sāḫte naẓarıyla baḳılacaḳdır.

Dersaʿādet

Maṭbaʿa-i Aḥmed İḥsān

1323

mekteb-i saʿādet

Bismillāhiʿr-raḥmāniʿr-raḥīm

Medḫal

1– Lisān

İnsānlarıñ ifāde-i merām maḳṣadıyla söyledikleri lafıẓlarıñ mecmūʿuna lisān dėnir. İşbu lafıẓlar ile insānlar yalñız ḳarşısındakine merāmını ifāde ėdebilüp ġāʾibde bulunanlara maḳṣadını beyān ėdemediklerinden ḥarflere ʿalāmet olmaḳ üzere bir ṭaḳım şekiller īcād ve bunlar birbirine tavṣīl ėdilerek elfāẓ ve bu vāsıṭa ile maʿānī beyān ve ifāde olunmaya başlamışdır ki eşkāl-i meẕkūreye: (ḥarf, noḳṭa, işāret) denilmiş bunları biri birine rabṭ ėtmeye de yazı tesmiye olunmuşdur. Bir lisānı bilmek dėmek o lisān ile gerek şifāhen ve gerekse taḥrīren merāmını güzelce añlatmaḳ iḳtidārını ḥāʾiz olmaḳ dėmekdir.

Lisānımızıñ aṣlı Türkcedir, faḳaṭ ṣoñradan ʿArabī ve Fārisīden birçoḳ kelimāt ve kavāʿid ḳarışaraḳ revnaḳ leṭāfet bulmuş ve "ʿOs̱mānlı" ʿunvān-ı celālet iḳtirānıyla tevsīm ve tebcīl ėdilmişdir.

1- Lisān neye dėrler? 2- Ġāʿiblere merāmı beyān içün neler īcād olunmuşdur? 3- O şekillere ne dėrler? 4- Lisānımızıñ aṣlı nedir? 5- Ṣoñradan hangi lisānlarla birleşmişdir? 6- Lisān bilmek ne dėmekdir?

2– Ḥarf

Ḥarf- Aġızıñ bir keyfiyyet-i maḫṣūṣa ile maḫrec-i muʿayyeninden çıḳan seslerdir ki maʿnāsı olmayıp teşkīl-i kelimātda ḳullanılır.

Türkce sözleri yazmaḳ içün ḳullanılan harfler ʿArabcadan alınan:

" ا, ب, ت, ث ج, ح, خ, د, ذ, ر, ز, س, ش, ص, ض, ط, ظ, ع, غ, ف, ق, ك, ل, م, ن, و, ه , ى "

ḥarfleridir. Bu harflerle ʿOs̱mānlıca ve Fārisī kelimeleriñ hepsini yazmaḳ mümkün olamadıgından ṣoñradan Fārisīye maḫṣūṣ olan: "پ, چ, ژ , گ " ḥarfleriyle Türkceye maḫṣūṣ olup: "ی-گ , ڭ– ن, و-گ". gibi oḳunan kāf-i Türkīler ʿilāve olunmuş ve bunuñla ʿOs̱mānlıcanıñ ḥarfleri otuz beşe bāliġ olmuşdur ki bunlar: [ḥarf-i hecā] veyā [elifbā] veyāḫud [ḥurūf-ı mebānī] dėnir.

Ḥurūfātıñ isimleri: " جيم , ثا, تا, با, الف " ilâḫdır.

Ve müsemmāları da: "ج , ث , ت , ب , ا " ilâḫdır.

1- Ḥarf neye dėrler? 2- Türkceyi yazmaḳ içün ḳullanılan harfler nereden alınmışdır? 3- Fārisīden alınan harfler hangileridir? 4- Türkceye maḫṣūṣ olan hangileridir? 5- ʿOs̱mānlıcanıñ harfleri ḳaça bāliġ olmuşdur? 6- Bu harflere ne dėrler? 7- Ḥarfleriñ isimleri nedir? 8- Müsemmālarıyla naṣıl telaffuẓ olunurlar?

3– Ḥarfleriñ elsineye taḳsīmi

Otuz beş ḥurūf-ı hecādan: "گ, پ, چ, ژ " ʿArabīde olmayıp ʿOṣmānlılarla ʿAcemler beyninde ve: " ع ,ظ, ط, ض, ص, ذ, ح, ث" Türkīde ve lisān-ı Türke maḫṣūṣ olan üç dürlü kāf daḫi ʿArabī ve Fārisīde yoḳdur.

Ḥarfleriñ elsineye taḳsīminden maḳṣad mes̱elā: " ḥakīm, ẕākir, ʿaḳl, deñiz, beñiz, degirmi, jāle, ḫāk, piyāle" kelimelerinden [ḥakīm, ẕākir, ʿaḳl] kelimeleri: ʿArabī ve [deñiz, beñiz, degirmi] kelimeleri Türkī ve [jāle, ḫāk, piyāle] kelimeleriniñ Fārisī olduḳları yek naẓarda añlaşılır. Müşterek kelimeler içün de luġat kitāblarına mürācaʿat lāzımdır.

1- Otuz beş ḥurūf-ı hecā ḳaç lisān beyninde müşterekdir? 2- ʿArabiye maḫṣūṣ olan ḥarfler hangileridir? 3- Türkceye maḫṣūṣ olanları taʿdād ėdiñiz? 4- Fārisīye maḫṣūṣ olanları ṣayıñız? 5- Ḥarfleriñ elsineye taḳsīminden maḳṣad nedir?

4– Ḥarfleriñ ḳırāʾat iʿtibārıyla taḳsīmi

Ḥarfler ḳırāʾat iʿtibārıyla ikiye ayrılır. Bunlardan bir ḳısmına: "ḥurūf-ı ḫafīfe" ve digerine "ḥurūf-ı s̱aḳīle" dėnir.

Ḥurūf-ı ḫafīfe ṣadāları ince olan ḥarflerdir ki şunlardır: "ا ، ب ، پ ، ت ، ث ، ج ، چ ، د ، ذ ، ر ، ز ، ژ ، س ، ش ، ف ، ك ، گ ، ڭ ، گ ، گ ، ل ، م ، ن ، و ، ه ، ى" ḥarfleridir.

Mis̱āl: (ekmek, bebek, tekerlek, s̱evr, cennet, çerez, dere) gibi.

Ḥurūf-ı s̱aḳīle ṣadāları ḳalın olan ḥarflerdir ki şunlardır: "ح ، خ ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ع ، غ ، ق" ḥarfleridir.

Mis̱āl: (ḥakīm, Ḫāliḳ, ṣāʾim, ḍarbe, ṭuyūr, ẓalām, ʿulūm, ġurūr, ḳażā) gibi.

1- Ḥurūf-ı hecā ḳırāʾat iʿtibārıyla ḳaç ḳısma ayrılır? 2- Bir ḳısmına ne dėrler? 3- Diger ḳısmına ne dėrler? 4- Ḥurūf-ı hafīfe neye dėrler? 5- Hangileridir? 6- Ḥurūf-ı s̱aḳīle neye dėrler? 7- Taʿdād ėdiñiz? 8- Bunlara birer mis̱āl getiriñiz?

5– Ḥarfleriñ imlā cihetiyle taḳsīmi

Ḥarfler imlā cihetiyle ikiye ayrılır bunlardan bir ḳısmına ḫurūf-ı muttaṣıla, digerine ḥurūf-ı munfaṣıla dėnir.

Ḥurūf-ı muttaṣıla: yazılışda alt ṭaraflarına diger ḥarfler bitişebilenlerdir ki şunlardır: "ب ، پ ، ت ، ث ، ج ، چ ، ح ، خ ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ع ، غ ، ف ، ق ، ك ، ل ، م ، ن ، ه ، ى" ḥarfleridir.

Mis̱āl: beşlik, teklik, keşkek, celb, ʿaḳl, ḳalem gibi.

Ḥurūf-ı munfaṣıla: yazılışda alt ṭaraflarına diger ḥarfler bitişemeyenlerdir ki şunlardır: “ا, د, ذ, ر, ز, ژ, و” ḥarfleridir.

Mis̱āl: “at, dere, ẕirāʿ, ẕirve, jeng, vālide” gibi.

1- Ḥarfler imlā cihetiyle ḳaç ḳısma münḳasımdır? 2- Bir ḳısmına ne dėrler? 3- Diger ḳısmına ne dėrler? 4- Ḥurūf-ı muttaṣıla neye dėrler? 5- Taʿdād? 6- Ḥurūf-ı munfaṣıla neye dėrler? 7- Ṣayıñız? 8- Birer mis̱āl getiriñiz?

6– Ḥurūf-ı şemsiyye ve ḳameriyye

Çoḳ kere ʿArabī isimleriñ evveline ḥarf-i taʿrīf denilen: “ال” kelimesi gelir ve bu iʿtibārla yigirmi sekiz ḥurūf-ı hecā-i ʿArabiyye iki ḳısma ayrılup bir ḳısmına: [ḥurūf-ı şemsiyye] digerine: [ḥurūf-ı ḳameriyye] dėnir.

Ḥurūf-ı şemsiyye: “ت, ث, د, ذ, ر, ز, س, ش, ص, ض, ط, ظ, ل, ن” ḥarflerinden ʿibāretdir. Bunların evveline (lām-ı taʿrīf) dāḫil olduġu zamān o kelimeniñ (lāmı) oḳunmadıġı gibi ḥurūf-ı meẕkūre de teşdīd ile oḳunur.

Mis̱āl: et-tevbe, es̱-s̱evāb, ed-dellāle, eẕ-ẕākir, ez-ziyāde, ilâḫ gibi. Ḥurūf-ı ḳameriyye: “ا, ب, ج, ح, خ, ع, غ, ف, ق, ك, و, هـ, ى” ḥarfleridir ki el ḥarf-i taʿrīfiniñ lāmı kendilerinde lafẓan ẓāhir olur.

Mis̱āl: el-arż, el-bāb, el-cevāb, el-ḥāc, el-ġanī, ilâḫ gibi. Faḳaṭ ḥurūf-ı şemsiyye gibi teşdīd ile oḳunmayup ḥareke-i aṣlıyyesiyle telaffuẓ olunurlar ve bu ḥarf-i taʿrīf Türkce ve Fārisī kelimātıñ evveline dāḫil olamayup yalñız ʿArabī kelimāta maḫṣūṣdur.

1- Ḥurūf-ı hecā-i ʿArabī ḳaç ḳısma ayrılır? 2- Bu ḳısımlara ne dėrler? 3- Ḥarf-i şemsiyye ḳaç ḥarfdir? 4- Naṣıl oḳunur? 5- Ḥurūf-ı ḳameriyye ḳaç ḥarfdir? 6- Naṣıl oḳunur? 7- Birer mis̱āl getiriñiz? 8- Bu ḳāʿide Türkī ve Fārisīde cārī midir?

7– Ḥarfleriñ aḳsām-ı mütenevviʿaya taḳsīmi

Ḥurūf-ı hecā – "ḥurūf-ı müteşābihe, ḥurūf-ı müteḳāribe, ḥurūf-ı mütebāʿide, ḥurūf-ı ḳasım, ḥurūf-ı ẓevlāḳıyye, ḥurūf-ı ḥalḳ" nāmlarıyla altı ḳısma daha münḳasım olur.

Ḥurūf-ı müteşābihe: "ظ ذ ز – ض د – حخه – ثسص – تط – عء" gibi ṣadāları birbirine ziyāde beñzeyen ḥarflerdir.

Ḥurūf-ı müteḳāribe: "ظ ض – ذ د – ب د" gibi maḫrecleri birbirine yaḳīn olan ḥarflerdir.

Ḥurūf-ı mütebāʿide: "ج م , ع, ب" gibi maḫrecleri birbirlerine uzaḳ olan ḥarflerdir.

Ḥurūf-ı ḳasım: " و, ف, مب" gibi telaffuẓları dudaḳ vāsıṭasıyla olan ḥarflerdir.

Ḥurūf-ı ẓevlāḳıyye: "ن, م ل, ف, ب" gibi lisāna sürʿat ve keskinlik vėren ḥarflerdir.

Ḥurūf-ı ḥalḳ: "ء , ه , غ , ع , خ , ح" ḥarflerinden ʿibāretdir.

1- Ḥurūf-ı hecānıñ aksām-ı mütenevviʿasını taʿdād ėdiñiz? 2- Ḥurūf-ı müteşābih neye dėrler? 3- Ḥurūf-ı müteḳāribe neye dėrler? 4- Ḥurūf-ı mütebāʿide neye dėrler? 5- Ḥurūf-ı ḳasım neye dėrler? 6- Ḥurūf-ı ẓevlāḳıyye neye dėrler? 7- Ḥurūf-ı ḫalḳ hangileridir? 8- Hangi lisānda müstaʿmeldir? 9- Birer mis̱āl getiriñiz?

8– Hemze

Elif- ḥarfi bir ḥarf-i hevāʾīdir ki ʿArabīde ḥarekelisine: "hemze" ve ḥarekesiz olanına [elif] dėnir.

Lisān-ı Türkīde hemze şu işārete (ء) dėnir ve hīç bir vaḳit elif denilmez.

Türkcede elif iki dürlüdür. Biri: "elif-i maḳṣūre" digeri: "elif-i memdūde"dir. [At, ekmek, aş] gibi ḥarf olaraḳ telaffuẓda āşikār olan eliflere {elif-i maḳṣūre}, [āḳşam, ālaca] gibi olaraḳ yazılan eliflere {elif-i memdūde} dėrler.

ʿArabcada: elif-i maḳṣūre: ḥurūf-ı aṣliyyeden ḫāric olup “ ى” şeklinde yazılan ve elif gibi oḳunan yālara dėnir: {daʿvā, fetvā} gibi.

Elif-i memdūde: ḥurūf-ı aṣlīden ḫāric olaraḳ ʿamūden yazılan ve kendinden ṣoñra bir de “ء” hemze bulunan eliflerdir: {ṣaḥrāʾ, evliyāʾ} gibi.

1- Hemze neye dėrler? 2- Lisān-ı Türkīde hemze neye dėnir? 3- Türkcede elif ḳaç nevʿdir? 4- Elif-i maḳṣūre neye dėrler? 5- Elif-i memdūde neye dėrler? 6- ʿArabcada elif-i maḳṣūreler naṣıl yazılır? 7- Elif-i memdūdeler naṣıl yazılır? 8- Dördüne de birer miṡāl getiri

ñiz?

9– Ḥareke

Ḥareke – Ḥarflere ʿārıż olan bir keyfiyyetdir ki ḥarfleriñ oḳunmalarına ḫidmet ėderler. Lisān-ı Türkīde ḥareke ikiye ayrılup birine (ḥareke-i resmiyye) digerine: (ḥareke-i ḥarfiyye) dėrler.

Ḥareke-i resmiyye: Türkce – “üstün, esre, ötre” ʿArabca: “fetḥa, kesre, żamme” taʿbīr ėtdikleri işāretlerdir ki şunlardır { ـُ ـِ ـَ } lisān-ı Türkīde ḥareke-i resmiyyeler żarūret olmadıḳca ḥaẕf olunur, faḳaṭ meẕkūr ḥarekeler ḳonmuş gibi oḳunur.

üstün esre ötredir ḥareke
getirir ḳāriʾe bunlar meleke

Lisān-ı ʿArabīde ḥarekāt-ı resmiyyeniñ ikişer ḳat olmalarından ʿibāret birer nevʿleri daha vardır ki şunlardır: {ـٌ ـٍ ـً} nūn-ı sākine bedel vażʿ olunan meẕkūr işāretlere tenvīn taʿbīr olunur, ve yalñız ʿArabī kelimelerde istiʿmāl olunur.

Ḥarf-i medd: ʿArabī ve Fārisī lisānlarında ḥareke-i resmiyyeyi medd ėden ḥarflerdir ki şunlardır: [ا و ى] bu ḥarflerden “elif ” fetḥayı medd ėder {ʿālem, māder} gibi faḳaṭ medd olunan fetḥa elifiñ ḥarekesi ise iki elif bir araya gelmemek içün şu [~] medd

işāreti vażʿ olunur {āmir, āhen} gibi. “ى” kesreyi medd ėder {necīb, rīgdān} gibi “ و” żammeyi medd ėder {maḳbūl, dilḫūn} gibi.

1- Ḥareke neye dėrler? 2- Ḳaç ḳısımdır? 3- Ḥareke-i resmiyye neye dėrler ve hangileridir? 4- Tenvīn neye dėrler? 5- Tenvīn hangi lisāna maḫṣūṣdur? 6- Ḥarf-i medd hangi lisānlarda müstaʿmeldir? 7- Birer mis̱āl getiriñiz? 8- Elifiñ ḥarekesi fetḥa ise hangi işāret vużuʿ olunur ve ne gibi? 9- Ḥareke ḥaḳḳındaki beyt ḫāṭırıñızda mı?

10– Ḥareke-i ḥarfiyye

Ḥareke-i ḥarfiyye – Yalñız Türkceye maḫṣūṣ olan ve ḥurūf-ı imlā taʿbīr olunan ḥarflerdir ki şunlardır: “ و, ى, ه, ا ”

Ḥareke-i ḥarfiyye – Üst ṭarafındaki ḥarfiñ ḥarekesini beyān ėtmek içün ḳullanılur. Bunlardan (ا) fetḥa-i s̱aḳīleye (ه) fetḥa-i ḫafīfeye (ى) kesreye (و) żammeye ʿalāmet olmaḳ üzere yazılır: ḳalḳ, git, gör gibi ḥarekesi olan her bir ḥarfe: (müteḥarrik) olmayana da: (sākin) dėnir. Burada oḳuyor ʿibāresinde: (ب) müteḥarrik (ر) müteḥarrik (د) müteḥarrik (ا) müteḥarrik (ق) müteḥarrik (ى) müteharrik “ر” sākin. Ve gelmek kelimesinde: (ك) müteḥarrik “ ل ” sākin (م) sākin bulunduğu gibi ʿArabī kelimelerde ḥareke ve sükūndan māʿadā şedde denilen şu [ّ] işāret vardır ki bir ḥarfi iki kere oḳutmaḳ içün ḳullanılur: [شِدَّت , حِدَّت] kelimeleri gibi.

Türkcede bu ḳāʿide muʿteber olmayup iki kere yazılır: [تللهمك , اللهمك] gibi faḳaṭ “ يـا صى , اسى , اوقـه سى ” gibi kelimeler şāẕẕdır.

1- Ḥareke-i ḥarfiyye hangi lisānda müstaʿmeldir? 2- Ḥareke-i ḥarfiyyelere daha ne dėrler? 3- Bunlar hangi ḥarekelere ʿalāmet olmaḳ üzere yazılırlar? 4- Müteḥarrik ne dėmekdir? 5- Sākin neye dėrler? 6- Birer mis̱āl buluñuz? 7- Şedde ne içün istiʿmāl olunur ve hangi lisāna maḫṣūṣdur? 8- Türkcede naṣıl olur?

11– Ḥarekāt-ı ṭabīʿiyye

Ḥarfleriñ oḳunuşca baʿżısı ḳalın ve baʿżısı ince olduġuna ve ḥarekeler ise ḥarflere ṭābiʿ bulunduġuna göre Türkceniñ harekāt-ı ṭabīʿiyyesi sekizdir:

1 – (Fetḥa-i ḥafīfe) “ـَـ ه” : (سَن, دَره, ثَبه) gibi.

2 – Fetḥa-i s̱aḳīle: “ ا, ~ ” : (آغز , باردق , طراق) “

3– Kesre-i ḥafīfe: “ ـِـ, ى” : (بِز , ايز, ديز) “

4 – Kesre-i s̱aḳīle: “ ,ٖ ي” : (آچيق, صاچيق, **قاچيق**) “

5 – Żamme-i ḥafīfe-i mebsūṭa: “ ـُـ, و” : (درت , كوز , سوز) “

6 – Żamme-i s̱aḳīle-i mebsūṭa: “ ـُـ, و” : (طقسان, قول, چوق)“

7 – Żamme-i ḥafīfe-i maḳbūża: “ـُـ,وُ” : (كل , اوزوم, توتون) “

8 – Żamme-i s̱aḳīle-i maḳbūża: “ ـُـ, و” : (شول , بول, چوچوق).

Türkce kelimeleri terkīb ėden hecālar beyninde āhengce muvāfaḳat bulunmaḳ yaʿnī kelimeler ḥafīf ḥareke ile bedeʾ ėderse ṣoñraki ḥarekeler daḥı (ḥafīf) ve eger s̱aḳīl ḥareke ile başlarsa ṣoñrakiler de s̱aḳīl telaffuẓ olunması şīve-i lisān-ı Türkī muḳteżāsındadır: “ göstermek, oḳumaḳ, girmek, çıḳmaḳ” gibi faḳaṭ [ḳahve, limon] gibi kelimeler esāsen Türkce olmadıḳlarından bunlarda āhengi muḥāfaẓa ėtmek muḳteżā olmadıġı gibi āheng ḫāricinde ḳalan [inanmaḳ] gibi kelimeler daḫı ş̱āẕẕ olaraḳ ḳabūl olunurlar.

1– Ḥarekāt-ı ṭabīʿiyye ḳaçdır? 2– Bunlara bir mis̱āl buluñuz? 3– Kelimeler ḥafīf ḥareke ile bedeʾ ėderse naṣıl oḳunur? 4– S̱aḳīl ḥareke ile bedeʾ ėderse naṣıl olur? 5– Ḳahve limon gibi kelimelere ne diyeceksiñiz? 6– İnanmaḳ Türkce degil mi buña ne müṭālaʿā ėdersiñiz?

12– Kelime

Kelime – Aġızdan maʿnālı ve maʿnāsız çıḳan ṣadāya lafẓ ve maʿnālı olan her bir lafẓa da kelime dėnir.

Lafẓıñ maʿnāya delāleti iki ṭarīḳledir:

1– Važʿīdir: “insān, ḥayvān, ṭaş, ṭopraḳ” gibi.

2– Ṭabīʿīdir: “öksürük, aḳsırıḳ” ve buña mümās̱il ḥālāt-ı ṭabīʿiyyeye delālet ėden aṣvāt gibi.

Kelime – (isim, ṣıfat, żamīr, fiʿil, edāt) nāmlarıyla beş ḳısma münḳasımdır:

1– İsim: insān, ḥayvān, ve eşyāyı bildiren kelimedir.

Ḥaḳḳı, arslān, kitāb gibi.

2– Ṣıfat: isimleriñ ḥāl ve şānını bildiren kelimedir.

Güzel, büyük, küçük, yarım, bütün gibi.

3– Żamīr: ismiñ yerini ṭutan kelimedir: ben, biz, siz gibi.

4– Fiʿil: üç zamānıñ birinde bir işiñ veyā ḥāl-i keyfiyyetiñ vuḳūʿunu bildiren kelimedir: oḳudu, oḳuyor, oḳuyacaḳ gibi.

5– Edāt: müstaḳil bir maʿnā ifāde ėtmeyüp diger kelimeleriñ yardımıyla ḫuṣūṣī maʿnālara delālet ėderler. (oḳudu mu) kelimesindeki “mu” lafżı gibi ki: oḳudu fiʿliniñ yardımıyla suʾāl maʿnāsı ifāde ėder.

1– Kelime neye dėrler? 2– Lafżıñ maʿnāya delāleti naṣıldır? 3– Kelime ḳaç ḳısma ayrılur? 4– İsim neye dėrler ve ne gibi? 5– Ṣıfat neye dėrler ve ne gibi? 6– Żamīr neye dėrler ve ne gibi? 7– Fiʿil neye dėrler ve ne gibi? 8– Edāt neye dėrler ve ne gibi?

BİRİNCİ FAṢL

1– İsim

İsim – zamāna delālet ėtmeyerek ẖāricde veyā ẕihinde mevcūd olup ʿaḳl ve ẖayāl veyā ḥiss ile bilinen şeylere dėnir:

“insān, arslān, ʿanḳā, ʿifrīt, elem, keder” gibi.

[insān, arslān] ẖāricde mevcūd olduḳları içün ʿaḳl ile bilindikleri gibi [ʿanḳā] ẖayāl [elem, keder] de ḥiss ile bilinirler.

İsimler ḳābil-i lems ve rüʾyet ise: “ism-i ʾayn” veyā “ism-i ẕāt” dėnir. [Ṭaş, ṭopraḳ, aġaç, yaş] gibi.

Ḳābil-i lems rüʾyet degilse: “ism-i maʿnā” dėrler [elem, keder, ʿaḳl, fikr] gibi isimler maʿnā cihetiyle ikiye münḳasım olup birine: “ism-i cins” digerine: “ism-i ẖāṣ” dėrler.

İsm-i cins: bir cinsiñ her ferdine ayrı ayrı ıṭlāḳı ṣaḥīḥ olan kelimedir: [insān, aġaç] gibi ki her ādeme insān ve her aġaca aġac dėnilir.

İsm-i ẖāṣ: yalñız bir şaẖṣa veyā bir şeyʾe delālet ėden kelimedir: [Çamlıca, İstanbul, Aḥmed, Ṭuna] gibi ki “Çamlıca” bir mevḳiʿ-i dil-firībiñ “İstanbul” pāy-i taẖt-ı salṭanat-ı seniyye olan bir şehr-i şöhret şiʿārıñ “Aḥmed” bir ẕātıñ “Ṭuna” bir nehriñ ismi olup her mevḳiʿe: Çamlıca, her şehre: İstanbul, her ẕāta: Aḥmed, her nehre: Ṭuna dėnilemez.

ism-i cins bir cinsi tekmīl bildirir
ism-i ẖāṣ ise ḥükm ferde vėrdirir
ad diyince cümle adlardır murād
Aḥmed adı ʿaḳlı ẕāta ėrdirir
at ise ism-i cins Aḥmed ise ism-i ẖāṣ
bu ḳıyās esmāyı tefrīḳ ėtdirir

1– İsm-i muṭlaḳ neye dėrler? 2– Ne gibi? 3– ʿAḳl ile bilinen isimler ne gibi? 4– Ḫayāl ile bilinen isimler hangileridir? 5– Ḥiss ile bilinen isimlere birer mis̱āl buluñuz? 6– İsimler maʿnā cihetiyle ḳaç ḳısma münḳasımdır? 7– İsm-i ʿayn neye dėrler? 8– İsm-i ẕāt neye dėrler? 9– Birer mis̱āl söyleyiñiz? 10– İsm-i cins neye dėrler ve ne gibi? 11– İsm-i ḫāṣ neye dėrler ve ne gibi? 12– Beş ʿaded ism-i cins buluñuz? 13– Beş ʿaded de ism-i ḫāṣ söyleyiñiz? 14– İsm-i cins ve ism-i ḫāṣ içün yazılan beyt ḫāṭırıñızda mı?

2– Ḫavāṣṣ-ı esmāʾ

İsimlerde: kemmiyyet, keyfiyyet, ḥays̱iyyet nāmlarıyla üç ḫāṣṣa vardır. 1– Kemmiyyet: bir ismiñ müfred ve cemʿ olmasıdır ki Türkce ism-i cinsler bir şeyʾi beyān ėderse "müfred" birden ziyāde şeyleri beyān ėderse: "cemʿ" dėnir. Türkcede: müfred bir ismi cemʿ yapmaḳ içün o ismiñ āḫirine [ler] edātı ʿilāve ėdilir: evler, gemiler, ḫāneler, kitāblar, vapurlar gibi. Lafżları müfred maʿnāları cemʿ baʿż-ı isimler vardır ki bunlara [ism-i cemʿ] dėnir: sürü, ordu, ṭaḳım, gürūh, cemāʿat gibi. İsm-i ḫāṣlar ʿale'l-ıṭlāḳ cemʿlenmez; yalñız, müstes̱nā olaraḳ altı ḥālde cemʿlenmeleri cāʾizdir.

1– Meşhūr ḫānedān, ʿāʾile, familya isimleri: ʿOs̱mānlılar, Emevīler, ʿAbbāsīler gibi.

2– Ḳavm ḳabīle isimleri: Türkler, ʿArablar, ʿAcemler gibi.

3– Tārīḫde geçen meşāhīr isimleri: Fārābīler, İbn-i Sīnālar şarḳda yetişmişlerdir gibi.

4– Bir isimde olan müteʿaddid şaḫṣlar: Aḥmedler, Ḥasanlar, Ḥüseynler gibi.

5– Coġrāfyāda iki veyāḫud üç yere vėrilen ʿayn-ı isimler: Gineler, Ameriḳalar gibi.

6– Bir de kelāmda şiddet ve mübālaġa gösterilmek ḳaṣd olunursa: Sulṭān Meḫmed Ḫān-ı S̱ānī ḥażretleri Hunyādları ḳahr ėylemiş ve İskenderlere ġıbṭa baḫş olmuş bir cihāngīrdir gibi.

Kemmiyyet-i esmāʾ-i ʿArabiyye

Türkī ve Fārisī lisānlarında bire müfred birden yuḳarısına cemʿ dėnir ise de ʿArabīde ikiyi bildirmek içün bir de "tes̱niye" ṣīġası vardır. Ve esmāʿ-i ʿArabiyyeniñ ḳāʿide-i ʿArabiyye üzere yapılan "tes̱niye" ṣīġaları lisān-ı ʿOs̱mānīde kes̱retle müstaʿmeldir.

ʿArabīde ism-i müfredleriñ āḫirine māḳabli meftūḥ {ان} veyā {ن, ى } getirilerek müfredler tes̱niye yapılır:

recül, recülān, recüleyn

şecer, şecerān, şecereyn

s̱ülüs̱, s̱ülüs̱ān, s̱ülüs̱eyn gibi.

Faḳaṭ { ن , ى} ile yapılan tes̱niyeler lisān-ı Türkīde daha çoḳ müstaʿmeldir:

[ḥarem – ḥaremeyn, muḥterem – muḥteremeyn, sene – seneteyn, şefe – şefeteyn] gibi.

Lisān-ı ʿOs̱mānīde istiʿmāl olunan (esmāʾ-i ʿArabiyye) ya Türkce (ler) edātıyla, veyā ḳāʿide-i Fārisiyye üzere [ān] edātıyla, veyāḫud ḳavāʿid-i ʿArabiyye üzere müẕekkerlerde “ن, ى” ve “ن , و” müʾennes̱lerde “ت, ا” edātlarınıñ ʿilāvesiyle cemʿ yapılurlar.

müşīr,	müşīrler,	müşīrān,	müşīrūn,	müşīreyn	müẕekkerler
żābiṭ,	żābiṭler,	żābiṭān,	żābiṭūn,	żābiṭeyn	
muʿallim,	muʿallimler,	muʿallimān,	muʿallimūn,	muʿallimeyn	
müslim ,	müslimler,	müslimān,	müslimūn,	müslimeyn	

muḫaddire,	muḫaddireler,	“ ,	muḫaddirāt,	“	müʾennes̱
muʿcize ,	muʿcizeler ,	“ ,	muʿcizāt ,	“	
ẕāt ,	ẕātlar ,	“ ,	ẕevāt ,	“	

Faḳaṭ bunlardan māʿadā Türkcede kes̱retle istiʿmāl olunan ve esmāʾ-i ʿArabiyyeniñ müẕekker ve müʾennes̱ ṣīġaları bozularaḳ yapılan: (kitāb – kütüb, risāle – resāʾil, seyf – esyāf – süyūf) gibi cemʿleri de vardır ki bunlara cemʿ-i mükesser dėrler.[4]

Kemmiyyet-i esmāʾ-i Fārisiyye

Fārisīde daḫı Türkce gibi tes̱niye ṣīġası olmayup birden yuḳarısı cemʿ ʿadd olunur. Esmāʾ-i Fārisiyye lisān-ı Türkīde ziyāde müstaʿmeldir: [Ḫudā, āteş, kişver, diraḫt,

[4]Kemmiyyet-i esmāʾ-i ʿArabiyye naḥv ḳısmında mufaṣṣalan gösterilecekdir.

dī̄vār] gibi. Baʿżan isim cemʿleri daḫı ḳullanılur: (gürūh, leşker) gibi. Lisān-ı Türkī̄de istiʿmāl olunan esmāʾ-i Fārisiyye ī̄cāb-ı ḥāle göre ya Türkce edāt-ı cemʿ olan [ler] edātıyla yāḫūd ḳavāʿid-i Fārisiyye üzere [ān] edātıyla cemʿlenirler:

peyġamber	: peyġamberler	, peyġamberān	dāder	: dāderler	, dāderān
peyāmber	: peyāmberler	, peyāmberān	ḫāher	: ḫāherler	, ḫāherān
pādişāh	: pādişāhlar	, pādişāhān	çeşm	: çeşmler	, çeşmān
peder	: pederler	, pederān	leb	: lebler	, lebān
māder	: māderler	, māderān	şī̄r	: şī̄rler	, şī̄rān

Faḳaṭ – āḫiri hāʾ-i resmiyye ile biten kelimeler (ān) ile cemʿlendikleri zamān evvel (ه) kāf-i Fārisī̄ye tebdī̄l olunur: [خستکان – خسته , تشنکان – تشنه, بندکان – بنده] gibi. Eger kelimeniñ āḫirinde: (elif) veyā (vāv) –ı memdūde bulunursa ʿalāmet-i cemʿ olan (ān) dan evvel bir (yā) ziyāde ėdilir: [gedā – gedāyān , ḫoşgū – ḫoşgūyān] gibi[5] [İḫṭār] Fārisī̄ isimler ḳāʿide-i Fārisiyye üzere cemʿlendikden ṣoñra bir de Türkce ler edātıyla cemʿlenmeleri cāʾiz degildir: (zenānlar – merdānlar) dėmek ʿabes̱dir.

Esmāʾ-i ecnebiyye

ʿArabī̄ ve Fārisī̄den başḳa lisānımıza alınan bir ṭaḳım esmāʾ-i ecnebiyye günden güne teks̱ir ėtdiginden bir vech-i ātī̄-i mevāddıñ iḫṭārına lüzūm görüldü: {avuḳat, istatistiḳ, baraḳa, piyanḳo, tıramvay, telġıraf, vapur] gibi. Esmāʾ-i ecnebiyye ḳavāʿid-i Türkiyyeye tābiʿ olup mensūb olduḳları lisānlarıñ ḳavāʿid veyā ʿArabī̄, Fārisī̄ ḳavāʿidleri üzere cemʿlenemezler mes̱elā: [avuḳatlar, istatistiḳler, baraḳalar, piyanḳolar] dėnilebilüp: (avuḳatān – avuḳatūn, istatistiḳān – istatistiḳūn) dėmek cāʾiz olamaz.

2 – Esmāʾ-i ecnebiyye aḥvāl-i isme uġradıḳlarında yine ḳavāʿid-i Türkiyyeye tābiʿdirler:

Tıramvay, tıramvayı, tıramvaya, tıramvayda, tıramvaydan, tıramvay içün, tıramvayla, tıramvayıñ tıramvayı gibi.

[5] Fārisī̄de z̤ī̄rūḥ, bī̄rūḥ, z̤ī̄teceddüd olanlarıñ cemʿ ḳāʿideleri naḥv ḳısmında gelecekdir.

3 – Esmā᾽-i ecnebiyye ᶜArabī ve Fārisī edātları aḫẕ ėdemedikleri gibi elfāẓ-ı ᶜArabiyye ve Fārisiyye ile ᶜArabī ve Fārisī uṣūlüyle terkīb daḫı ėdilemezler.

[Fā᾽ide] İsimleriñ cinsī veya ᶜalem olduḳlarını tefrīḳ içün o ismiñ evveline bir ᶜaded getirmeli maᶜnā ṣaḥīḥ olursa: (İsm-i cins) maᶜnā ṣaḥīḥ olmazsa, ism-i ḫāṣdır zīrā: Beş elma, sekiz armud, iki ḳoyun, dört keçi dėnilebilüp beş İstanbul, sekiz Edirne, ṭoḳuz Üsküdar dėmek ṣaḥīḥ olamaz.

1– İsimlerde ḳaç ḫāṣṣa vardır? 2– Kemmiyyet neye dėrler? 3– Müfred neye dėrler? 4– Cemᶜ neye dėrler? 5– Türkcede edāt-ı cemᶜ nedir? 6– İsm-i cemᶜ ne gibi isimlerdir? 7– İsm-i ḫāṣlarıñ cemᶜi ne vaḳit cā᾽iz olur? 8– Ḳaç ḥālde cemᶜlenebilirler? 9– Bir ismiñ cins veyā ḫāṣ olduğunu tefrīḳ içün ne yapmalı?

ᶜArabī isimleriñ cemᶜi naṣıl yapılır? Tes̱niye neye dėrler? Tes̱niye naṣıl yapılır? ᶜArabī isimleriñ Türkī Fārisī üzerine cemᶜleri cā᾽iz midir? Ne gibi? Bu kelimeleriñ ḳavāᶜid-i ᶜArabiye üzere cemᶜleri naṣıl gelir? ᶜArabca bir isim buluñuz? Bu ismi tes̱niye yapıñız? Türkce cemᶜletiñiz? Fārisīce cemᶜ yapıñız? Cemᶜ-i mükesserler naṣıl yapılır? Esmā᾽-i Fārisiyye naṣıl cemᶜlenir? Fārisīde tes̱niye var mıdır? Fārisī isimleriñ Türkce cemᶜleri cā᾽iz midir? Ne gibi? Esmā᾽-i ecnebiyye naṣıl cemᶜlenir?

Keyfiyyet-i esmā᾽

3– Keyfiyyet: İsimleriñ müẕekker ve mü᾽ennes̱ olmasıdır. Müẕekker: "erkek", (mü᾽ennes̱) dişi dėmekdir.

Türkce isimleriñ (müẕekker veyā mü᾽ennes̱) olduḳlarına dā᾽ir ᶜalāmet-i maḫṣūṣa yoḳdur. Ancaḳ müẕekker bir ismi bildirmek içün o ismiñ evveline: [erkek] ve mü᾽ennes̱ olduğunu beyān içün: [dişi] kelimesi gelir: (erkek arslān, dişi kedi) gibi.

Baᶜż-ı isimler müẕekker veya mü᾽ennes̱ olduḳlarından bu gibi isimleriñ evveline (erkek, dişi) kelimeleri getirilmez [öküz, inek, ḫorūs, ṭavuḳ] gibi.

İsm-i cinslere baᶜż-ı edāt ilāve ėdilerek muḫtelif maᶜnālar beyān ėderler ve bu isimlere: (ism-i mekān, ism-i tasġīr, ism-i ālet) nāmları vėrilir.

1 – İsm-i mekān: Bir şey᾽iñ yerini gösteren kelimedir. Bu da (aṣlī, ḳıyāsī) nāmlarıyla ikiye ayrılır:

İsm-i mekān-ı aṣlī: Ṭoġrudan ṭoġruya mekān maʿnāsı bildiren kelimedir: (Ev, oṭa, baġçe, tarla, āḫūr) gibi.

İsm-i mekān-ı ḳıyāsī: Baʿż-ı isimleriñ āḫirine ḫafīflerde: [lik] ve s̱aḳīllerde [lıḳ] edātlarınıñ ʿilāvesiyle teşkīl olunurlar:

Aġac: (aġaclıḳ, aġaclıḳlar) çayır: (çayırlıḳ, çayırlıḳlar)

Kömür: (kömürlük, kömürlükler) odun: (odunluḳ, odunluḳlar)

Çalı: (çalılıḳ, çalılıḳlar) diken: (dikenlik, dikenlikler) gibi.

2 – İsm-i tasġīr: Bir ismiñ küçüklügünü bildiren kelimedir. İsm-i cinsleriñ āḫirine ḫafīflerde [cek, cegiz] ve s̱aḳīllerde [caḳ, caġız] edātlarınıñ ʿilāvesiyle ḥāṣıl olurlar.

Dere: "derecik, derecikler" tepe "tepecik, tepecikler"

Ḳuş: "ḳuşcaġız, ḳuşcaġızlar" ḳız "ḳızcaġız, ḳızcaġızlar" gibi.

Bażan bu caġız tasġīri maḳām-ı teraḥḥumda da ḳullanılır: biçāre çocuḳcaġız gibi.

3 – İsm-i ālet: Bir işiñ icrāsına vāsıṭa olan şeyʾi bildiren kelimedir.

Bu da: (semāʿī ve ḳıyāsī) nāmlarıyla ikiye ayrılır.

İsm-i ālet-i semāʿī: balṭa, bıçaḳ, ḳılınc, ṭop, tüfenk gibi.

İsm-i ālet-i ḳıyāsī: burmaḳdan: (burġu) kesmekden: (keski) sürmekden: (sürgü) gibi.

Faḳaṭ ism-i āletleriñ ḳıyāsī olmaları ʿumūmī degildir, çünki her māddeden yapılamazlar.

1– Keyfiyyet-i esmāʾ ne dėmekdir? 2– Türkcede teʾnīs̱, müẕekker muʿteber midir? 3– Bir ismiñ müẕekker olduġunu beyān içün ne lāzımdır? 4– Müʾennes̱ olduġunu beyān içün ne lāzımdır? 5– Ḫorūs, ṭavuḳ gibi kelimelerde bu ḳāʿide cārī midir? 6– İsimlere baʿẓ-ı edevāt ʿilāve ėdilecek olursa ne gibi maʿnālar ifāde ėderler? 7– İsm-i mekān neye dėrler? 8– Ḳaç nevʿdir? 9– İsm-i mekān-ı aṣlī ne gibi isimlerdir? 10– İsm-i mekān-ı ḳıyāsī naṣıl teşkīl olunur? 11– İsm-i taṣġīr neye dėrler? 12– Edāt-ı taṣġīr daha hangi maḳāmda istiʿmāl olunur? 13– İsm-i ālet neye dėrler ve ne gibi? 14– İsm-i ālet-i ḳıyāsīye bir mis̱āl buluñuz?

4– Ḥays̱iyyet-i esmāʾ

Ḥays̱iyyet-i esmāʾ: İsimleriñ ʿibāre arasında girdikleri şekillerdir; bunlara aḥvāl-i isim daḫı dėrler ki şunlardır:

[Mücerred, mefʿūlün bih, mefʿūlün ileyh, mefʿūlün fīh, mefʿūlün ʿanh, mefʿūlün leh, mefʿūlün maʿa, mużāfun ileyh, mużāf] nāmlarıyla ṭoḳuza ayrılırlar.

1 – Mücerred: Kelimeniñ ḥāl-i aṣliyyesidir: ev, oṭa gibi.

2 – Mefʿūlün bih bir fiʿiliñ maʿnāsını taʿyīn ve taḫṣīṣ ėden kelimedir. Mücerrediñ ṣoñu sākin ise [i] ḥarekeli ise [yi] ʿilāve ėdilir: Evi gezdim, oṭayı begendim, Aḥmedi görecegim gibi.

3 – Mefʾūlün ileyh – Bir fiʿiliñ nihāyet bulduğu ciheti taʿyīn ėden kelimedir. Mücerrediñ ṣoñu sākin ise [e] ḥarekeli ise [e] den evvel bir de [y] ʿilāve ėdilir:

Eve gitdim, oṭaya çıḳdım, pederine söyledim gibi.

4 – Mefʿūlün fīh: Bir fiʿiliñ zamān veya mekān vuḳūʿunu bildiren kelimedir. Mücerrediñ ṣoñuna [de] ʿilāve ėdilir:

Evde buldum, oṭada oturdum, bayrāmda gidecegim gibi.

5 – Mefʿūlün ʿanh: Bir fiʿiliñ mebdeʾ ve vuḳūʿunu taʿyīn ėden kelimedir.

Mücerrediñ ṣoñuna [den] ʿilāve ėdilir:

Evden geliyorum, oṭadan çıḳdım, ṣabāḥdan beri derse baḳıyorum gibi.

6 – Mefʿūlün leh: Bir fiʿiliñ sebeb ve ʿilletini bildiren kelimedir.

Mücerrediñ ṣoñuna [içün] ʿilāve ėdilir:

Bu ṣobayı ev içün aldım, tebdīl-i havā içün Burusaya gidecegim gibi.

7 – Mefʿūlün maʿa: Bir fiʿiliñ ne ile ve hangi vāsıṭa ile icrā ėdildigini bildiren kelimedir.

Mücerrediñ ṣoñuna [le yāḫūd ile] ʿilāve olunur:

Çalışmaḳla bu mertebeyi buldum, ḳalemle yazdım, boya ile yapdım gibi.

8 – Mużāfun ileyh: [1] Mücerrediñ ṣoñu sākin ise [ڭك] ḥarekeli ise [ك] den evvel bir de [ن] ʿilāve ėdilir:

Mektebiñ ḳapısı, ṣobanıñ borusu, ḳuzunuñ ṭasması gibi.

9 – Mużāf: Mücerrediñ ṣoñu sākin ise [i] ḥarekeli ise [i] den evvel bir [s] ʿilāve ėdilir:

Kitābıñ ḳabı, ḳapınıñ ḥalḳası, dervīşiñ ḫırḳası gibi.

Yalñız: Ṣu kelimesi bu ḳāʿideniñ müsteṡnāsıdır:

Deñiziñ ṣuyu, ṣuyuñ aḳıntısı gibi.

1 – Ḥays̱iyyet-i esmāʾ ne dėmekdir? 2 – Ḳaça ayrılır? 3 – Mücerred neye dėrler ve ne gibi? 4 – Mefʿūlün bih neye dėrler ve naṣıl yapılır? 5 – Mefʿūlün ileyh neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 6 – Mefʿūlün fīh neye dėnir ve naṣıl yapılır? 7 – Mefʿūlün ʿanh neye dėrler ve ne gibi? 8 – Mefʿūlün leh neye dėrler ve ne gibi? 9 – Mefʿūlün maʿa neye dėrler ve ne gibi? 10 – Mużāfun ileyh naṣıl teşkīl olunur? 11 – Mużāf naṣıl yapılır? 12 – Bu ḳāʿideniñ müstes̱nāsı hangi kelimedir?

5 – Terkīb-i iżāfī

İżāfet – Bir kelimeyi diger bir kelimeye rabṭ ėdüp beynlere ki münāsebeti beyān ėtmege derler.

Türkcede: Bu kelimelerden evvelkisine “mużāfun ileyh” ikincisine “mużāf” ve bunlardan ḥāṣıl olan heyʾete de [terkīb-i iżāfī] dėnir.

Dervīşiñ ḫırḳası. Zügürdüñ giysisi. Çalışmanıñ fāʾidesi gibi.

Fārisīde: Türkceniñ ḫilāfına olaraḳ – [mużāfun evvel] [mużāfun ileyh] ṣoñrakiler ve mużāfın āḫiri meksūr oḳunur:

Ḫaber-i meserret. Bostān-ı cennet. ʿİlāc-ı ḥayāt. Reng-i gül gibi.

Ḳāʿide – Mużāfıñ āḥirinde (elif) veyā (vāv)- ı memdūde bulunursa bir yā-i meksūre ʿilāve olunur: Vefā-yı dōst. Ġıdā-yı rūḥ. Ārzū-yu ṭabīʿat gibi.

Eger mużāfıñ āḫirinde, (yā-i memdūde) ve (hā-i resmiyye) bulunursa bir (hemze) yazılır:

Ḫāne-i peder. Ḳaṣıyy-i eflāk. Ġonca-i gül. Teraḳḳī-i maʿrifet. Levḥa-i eşkāl gibi.

ʿArabīde: Yine mużāfun evvel, mużāfun ileyh ṣoñra gelir ve mużāfıñ lām-ı taʿrīfi ḥaẕf olunup āḥiri mażmūm oḳunur:

Nūrü’l-Hudā. Dārü’l-ʿilm. Kerīmü’ş-şiyem. Nāfiẕü’l-kelim gibi.

Ḳāʿide – Cihāta müteʿalliḳ ʿArabī kelimeler mużāf vāḳiʿ olduḳları vakit – Aḫirleri meftūḥ oḳunur: Taḥte’l-arż. Ḳable’z-ziyāre. Fevḳe’s-semāʾ gibi.

Mużāf ile mużāfun ileyh beyninde ḥāṣıl olan münāsebet üç nevʿdir:

1 – İẓāfet-i lāmiyye: Nisbet, temellük, iḫtiṣāṣ maʿnālarını beyāñ ve ifāde ėder. Muẓāfun ileyhiñ āḥiri sākin ise (ڭ) ḥarekeli ise (نـك) muẓafıñ āḫiri sākin ise (ى) ḥarekeli ise (سى) edātları bulunur:

Kitābıñ ḳabı, Aḥmediñ evi gibi ki ḳabıñ kitāba ʿāʾid ve mensūb olduġu ev de Aḥmediñ malı bulunduġu ifāde olunmuş olur.

Ḳāʿide – Bir şeyʾe veyāḫud bir maḥalle ʿilm olan terkīb-i iẓāfīler de muẓāfun ileyh edātı ḥaẕf olunur: Yalı bekcisi, Çamlıca Üzümü, Boġaz İçi, Ġalaṭa Ḳulesi gibi.

2 – İżāfet-i beyāniyye: Bir ismin nevʿ, cins veyā neden yapıldıġını beyān ve ifāde ėder. Mużāfun ileyh mużāfıñ nevʿ veyā cinsini beyān edecek ise yalnız mużāfun ileyh edātı ḥaẕf olunur: Ḳayısı aġacı, piyāde fırḳası, maʿden kömürü gibi.

Mużāfun ileyh mużāfıñ neden yapıldıġını beyān edecek ise hem muẓāfun ileyh ve hem muẓāf edātları ḳaldırılır: Elmās yüzük, altun ḳordon, gümüş ḳupa gibi.

3 – İẓāfet-i teşbīhiyye: Bir ismiñ diger bir isme beñzedildigini beyāñ ve ifāde ėder ve muẓāfun ileyh edātları bulunmaz: Ḳayıṣı erigi, limon ayvāsı, vişne erigi, gönül kaʿbesi, ʿilm deryāsı, kiraz elması gibi.

1 – İżāfet neye dėrler? 2 – Terkīb-i iżāfīler naṣıl teşkil olunur? 3 – Türkce terkīb-i iżāfīlerde hangisi evvel gelir? 4 – Fārisīde naṣıl olur? 5 – Fārisī kelimelerde mużāfıñ āḫirinde (و) (ا) bulunursa ḳāʿide nedir? 6 – (ه) (ى) bulunursa ne yazılır? 7 – ʿArabīde naṣıl olur? 8 – Cihāta müteʿalliḳ olursa naṣıl oḳunur? 9 – İżāfet ḳaç nevʿdir? İżāfet-i lāmiyye neye dėrler? İżāfet-i beyāniyye neye dėrler ve ne gibi? İżāfet-i teşbīhiyye neye dėrler?

İKİNCİ FAṢL

1 – Ṣıfat

Ṣıfat – İsimleriñ ḥāl ve şānını bildiren kelimedir:

Büyük adam, güzel çocuḳ, iyi ḫūy, terbiyeli kimse gibi.

Ṣıfatıñ ḥāl ve şānını bildirdigi isme "mevṣūf" ve ṣıfat ile mevṣūfdan teşekkül ėden hey᾽ete de [terkīb-i tavṣīfī] veyāḫud [terkīb-i vaṣfī] dėrler. Türkcede: Dā᾽ima, ṣıfat, evvel, mevṣūf ṣoñra gelir: Ḳara ḳaş, ḳumral ṣaç, mā᾽ī göz, güzel yüz, ince ṣadā, nāzik edā, ʿaḳıllı çocuḳ, uṣlu ḳız, ṣāf havā, düz ova gibi.

Farscada: Türkceniñ ʿaksine olaraḳ mevṣūf evvel, ṣıfat ṣoñra gelir: Çeşm-i siyāḥ, ḫāce-i dānā, ġonca-i raʿnā, ʿabd-i ḥaḳīr, şaḫṣ-ı faḳīr gibi.

ʿArabcada: Farscada olduğu gibi gene ṣıfat evvel mevṣūf ṣoñra gelir: Şaʿbānü'l-muʿaẓẓam, Ramażānü'l-mübārek, Ḫadīcetü'l-Kübrā seyyidetü'l-nisā᾽dır gibi.

Fā᾽ide – ʿArabī ve Fārisī ḳāʿideleri üzere yapılan terkīb-i iżāfīlerdeki ḳırā᾽at bunda daḫı geçerlidir.

–Tenbīh –

Ḳāʿide-i Türkī üzere teşkil olunan terkīb-i tavṣīflerde ṣıfat veyā mevṣūfdan her ikisi: Türkce, ʿArabca, Farsca olabilecegi gibi bunlardan biri Türkce digeri de ʿArabī veyā Fārisī olabilir:

Siyāh-ı reng, ẕekī çocuḳ, dest-i muḥterem, keskīn ḳalem, ḳırmızı gül, berceste-i mıṣrāʿ, dil-güşā-i söz, rūy-ı al, merd-i ġarīb, ṭūr-ı ʿacīb gibi.

Ṣıfat – Semāʿī, ḳıyāsī nāmlarıyla iki ḳısma ayrılır:

1 – Ṣıfat-ı semāʿiyye: Ḥadd-ı ẕātında ṣıfat olan ve işidüp bellemekle bilinen ṣıfatlardır: Güzel, çirkin, büyük, küçük, ṭar, geniş, sert, yumuşaḳ gibi.

2 – Ṣıfat-ı ḳıyāsiyye: Ḥadd-ı ẕātında ṣıfat olmayup bir ḳāʿide-i maḫṣūṣa ile ḥāṣıl olan ṣıfatlardır ki, isimler ve semāʿī ṣıfatlarıñ āḫirine: li, lu, ce, ci, si, msi, mtirek, mtırak gibi edātlar ʿilāvesiyle teşkil olunurlar:

Sisli havā, ṣulu armūd, ṣuluca limon, yalāncı çocuḳ, ekşimsi ayvā, ṭatlımsı elma, acımtıraḳ ṣu, ekşimtirek portaḳal gibi.

Fāʾide – Bir ṣıfat mevṣūfunu dört ṣūretle tavṣīf ėdebilir:

1 – Mübālaġa: Maʿnā-yı vaṣfīniñ tamāmını ifāde ėder.

Ṣıfatlarıñ evveline: [Pek, çoḳ, ziyāde] kelimeleri ʿilāve ėdilir:

Pek güzel, çoḳ iyi, ziyāde beyāż gibi.

2 – Teʾkīd: Maʿnā-yı vaṣfīniñ ḳuvvet ve şiddet üzere olduġunu beyān ėder.

Ṣıfatlara: [پ , س , م] ḥarflerinden biri ʿilāve ėdilir:

Ḳıpḳırmızı, simsiyāh, bembeyāż gibi.

[Ṣırṣıḳlam, çarçabuḳ, çırçıplaḳ] kelimeleri bu ḳāʿideniñ müsteṡnāsıdır.

3 — Tafżīl: Bir kelimeniñ diger kelimeye vaṣıfca rüchānını işʿār ėder.

Ṣıfatlarıñ evveline: [daha] lafẓı ʿilāve olunur:

Daha güzel, daha yumuşaḳ, daha beyāż gibi.

4 — Tasġīr: Maʿnā-yı vaṣfīniñ azlıġını beyān ėder.

Ṣıfatlarıñ āḫirine [ce] ʿilāve olunur:

Güzelce, iyice, ḳabaca, ṣuluca gibi.

Ḳāʿide: [lı, lu] edātları dāḫil olduġu isimlerde maʿnā-yı nisbet beyān ėder.

ʿAḳıllı, İstanbullu, Burusalı gibi.

[Lı, lu] edātları baʿż-ı ṣıfatlarda maʿnā-yı tabʿīż beyāñ ėder.

İrili, ufaḳlı, ḳaralı, beyāżlı, allı, yeşilli gibi.

Eger mādde-i aṣliyyeniñ āḫiri sākin ise īcābına göre bir (و) veyāḫud bir (ى) ʿilāve olunur: aṣılı, sürülü, örtülü gibi.

[ce] dāḫil olduġu ṣıfatda başlıca iki maʿnā ifāde ėder.

1 Taḳlīl — [Beyāżca çehārşeb – çārşāf, ḳabaca şilte].

2 Tekṡīr — İyice dögdüm, temizce yıḳadım, güzelce agladım gibi.

[ce] baʿżān isimlere dāḫil olup: Teşbīh, ve nisbet maʿnāsı ifāde ėder: merdce ḥareket, erkekce laḳırdı, şāʿirce söz gibi.

[ci] dāḫil olduğu ṣıfatlarda bir iş ile iştiġāl maʿnāsı ifāde ėder. Kitābcı, ekmekci, aşcı, işci gibi.

[si, msi, mtirek, mtırak] edātları azlıḳla berāber teşbih maʿnāsı ifāde ėderler. Ekşimsi, ṭatlımsı, evimsi, imtiḥānımsı, ekşimtirek, acımtıraḳ gibi.

— Tenbīh —

Türkce terkīb-i tavṣīflerde "mevṣūf" cemʿ olsa da "ṣıfat" müfred olaraḳ gelir: büyük şehirler, yüksek binālar, güzel sarāylar, çalışḳan insānlar gibi.

Ḳāʿide — Ṣıfatlar maḥẕūf olan mevṣūfları iʿtibāriyle cemʿlenirler: Güzeller, zenginler, ʿālimler, ʿāḳiller, zügürtler, cāhiller gibi.

Bunlar: [Güzel adamlar] , [ʿālim kimseler] taḳdīrinde olduḳları içün cemʿlenmişlerdir.

1 — Ṣıfat neye dėrler? 2 — Mevṣuf neye dėrler? 3 — Terkīb-i vaṣfī naṣıl teşkil olunur? 4 — Fārisīde naṣıldır? 5 — ʿArabī terkīb-i tavṣīfler naṣıl yapılır? 6 — Mevṣūfuñ ḳırāʾatinde ḳāʿide naṣıldır? 7 — Ḳāʿide-i Türkī üzere teşkil olunan terkīb-i vaṣfīlerde Türkce, ʿArabca, Farsca kelimeler iḫtilāṭ ėdebilir mi? 8 — Naṣıl olur? 9 — Ṣıfat ḳaç ḳısma münḳasımdır? 10 — Ṣıfat-ı semāʿī neye dėrler? 11 — Ṣıfat-ı ḳıyāsiyye naṣıl teşkil olunur? 12 — Bir ṣıfat mevṣūfunu ḳaç ṣūretle tavṣīf ėdebilir? 13 — Ṣıfat-ı mübālaġa neye dėrler? 14 — Naṣıl yapılır? 15 — Diger ṣūretleri naṣıl teşkil olunur? Birer miṡāl söyleyiniz? 17 — Ṣıfat-ı ḳıyāsīde edātları ne gibi maʿnālar bildirir?

6 — Esmāʾ-i aʿdād

Ṣayıları ifāde ėden bir ṭaḳım isimlerdir.

"Aṣliyye, kesriyye, rütbiyye, tevzīʿiyye" nāmlarıyla dörde ayrılır.

1 — Aʿdād-ı aṣliyye: Birden bedeʾ ile nāmütenāhī olan aṣıl ʿadedlerdir. Aʿdād-ı basīṭa, aʿdād-ı mürekkebe nāmlarıyla ikiye tefrīḳ olunur:

1 — Aʿdād-ı basiṭa: Bir, iki, üç, dörd, beş, altı, yedi, sekiz, ṭoḳuz ʿadedleridir.

2 — Aʿdād-ı mürekkebe: 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000, 10000 gibi nāmütenāhī ʿadedlerdir.

2 — Aʿdād-ı kesriyye: Vāḥid-i ḳıyāsī farż olunan bir ʿadediñ icrāsını gösterir ve icrāya tefrīḳi maṭlūb olan ʿaded ile o icrādan istenilen ʿaded arasına [de] edātı ʿilāve ėdilir: Onda bir, yüzde beş gibi.

3 — Aʿdād-ı rütbiyye: Bir şeyʾiñ derece ve mertebesini beyān ėder. Ve āʿdād-ı aṣliyyeniñ icrāsına [nci] edātı ʿilāve ėdilir:

Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, ellinci gibi.

Ḳāʿide: Eger aʿdād-ı aṣliyyeniñ āḫirinde [y] varsa ḥaẕf olunur: İkinci, altıncı, yedinci gibi.

4 — Aʿdād-ı tevzīʿiyye: Müsāvāt üzere taḳsīm olunan ṣayılardır. Aʿdād-ı aṣliyyeniñ āḫirine [r] edātı ʿilāve ėdilir:

Birer, onar, üçer üçer, dörder dörder, sekizer gibi.

Ḳāʿide: Aʿdād-ı aṣliyyeniñ āḫirinde bir "y" varsa bir [ş] ziyāde ėdilir:

İkişer, yigirmişer, altışar, altmışar, yedişer, yetmişer gibi.

1 — Esmāʾ-i aʿdād neye dėnir? 2 — Ḳaç ḳısma münḳasımdır? 3 — Aʿdād-ı aṣliyye neye dėrler? 4 — Ne gibi? 5 — Aʿdād-ı kesriyye neye dėrler? 6 — Naṣıl teşkīl olunur? 7 — Ne gibi? 8 — Aʿdād-ı rütbiyye neye dėrler? 9 — Naṣıl teşkīl olunur? 10 — Ne gibi? 11 — Aʿdād-ı aṣliyyeniñ āḫirinde (y) ḥarfi bulunursa naṣıl olur? 12 — Aʿdād-ı tevzīʿiyye neye dėrler? 13 — Naṣıl teşkil olunur? 14 — Ne gibi? 15 — Aʿdād-ı aṣliyyeniñ āḫirindeki ḥarf (y) ise ne ʿilāve ėdilir? 16 — Ne gibi?

7 — İsm-i işāret

İsm-i işāret — Kendileriyle muʿayyen bir şaḫıṣ veyā bir şeyʾe işāret olunan kelimelerdir. Yaḳını göstermek içün [bu] biraz uzağı işāret içün [şu] daha uzağı işāret içün [o] eñ yaḳını işāret içün işte bu kelimesinden muḫaffef [işbu] lafıẓları ḳullanılır ve kendileriyle işāret olunan şeyʾe de {müşārün ileyh} taʿbīr olunur, ism-i işāretle müşārün ileyhden teşekkül eden heyʾete de: "terkīb-i tavṣīfī" dėnilir: Bu sarāy, şu ḳonaḳ, o bağçe gibi.

İsm-i işāret olan: “bu, şu, o” kelimelerine (ṣıfat) müşārün ileyhi bulunan: “sarāy, ḳonaḳ, baġçe” kelimelerine de “mevṣūf” ve bu hey᾿ete de [terkīb-i tavṣīfī] dėnilir.

Esmā᾿-i işāretleriñ baʿżān müşārün ileyhi ḥaẕf olunaraḳ istiʿmāl olunur:

Merdlik odur ki düşmāna bile iyilik ėder. İşte insāniyyetde budur gibi.

Ḳāʿide — İsm-i işāretler edevātdan bir şey᾿e muṭṭaṣıl olursa bir (n) ziyāde ėdilir: Bunda, şunda, onda, buncaġız, şuncaġız, bunun ile, şunun içün gibi. [1] Mefʿūlün ileyh ḥālinde: Buña, şuña dėnir. Ḳāʿide — İsm-i işāretleriñ cemʿleri: (Bunlar, şunlar, onlar) gelir faḳaṭ ism-i işāret müşārün ileyhile birlikde gelirse cemʿi cā᾿iz olmayup edāt-ı cem müşārün ileyhiñ nihāyetine vażʿ olunur: Bu adamlar, şu çocuḳlar, o gemiler gibi.

İsm-i işāretleriñ tems̱īl-i işāretleri: “böyle, şöyle”

Mekān işāretleri: “bura, şura”

Tenbīh işāretleri: “işte, işbu”

Miḳdār işāretleri: “bu ḳadar, şu ḳadar” lafıẓlarıdır.

Baʿżān bu maḳāmda: bunca, şunca dėnir.

1 — İsm-i işāret neye dėrler? 2 — Yaḳını göstermek içün ne edātı getirilir? 3 — Biraz uzaġı göstermek içün ne yazılır? 4 — Daha uzaġı göstermek içün hangi edāt bulunur? 5 — Eñ yaḳını beyān içün ne yazılır? 6 — İsm-i işāretlerle gösterilen şey᾿e ne dėrler? 7 — İsm-i işāretle müşārün ileyhden teşekkül ėden hey᾿ete ne dėrler? 8 — Ne gibi? 9 — İsm-i işāretleriñ müşārün ileyhini ḫazf ėtmek cā᾿iz olur mu? Ne gibi? 10 — İsm-i işāretler edevātdan bir şey᾿e muṭṭaṣıl olursa ḳāʿide nedir? 11 — Ne gibi? 12 — İsm-i işāretlerin mefʿūlün ileyh ḥāli naṣıl olur? 13 — İsm-i işāretleriñ cemʿinde ḳāʿide nedir? 14 — Müşārün ileyhle birlikde gelirse? 15 — Tems̱īl, mekāñ, tenbīh, miḳdār işāretleri nelerdir?

---

[1] Eks̱eriyyā ile içün edātlarınıñ elif ve yāsı ḫazf olunaraḳ: Bunuñla, şununla, bunuñçün dėnilir.

8 — Mübhemāt

Mübhemāt — Belli ėtmeyerek bir şaẖıs veyā bir şeyʾi bildiren sözlerdir.

Lisān-ı Türkīde mübhemāt: "İsm-i tecrīd, kelimāt-ı istifhāmiyye, ism-i mevṣūl"lardan ʿibāretdir.

İsm-i tecrīd — "Kendi" lafẓıdır ki başḳası ḳarışmaḳsızın bir ẕāt dėmekdir.

Bu yazıyı kendi yazdı. Gibi ki başḳası yazmadı dėmekdir.

Kelime-i istifhāmiyye — "Kim, ne, ḳaç, hangi" lafıẓlarıdır:

Kim yazdı, ne oḳuyor, hangi mektebde, ḳaç ġurūş gibi.

İsm-i mevṣūl — Müşārün ileyhi mübhem olan: "O, ol, şu, şol" kelimeleridir ki müşārün ileyhleriniñ ibhāmını izāle içün kendilerinden ṣoñra getirilen cümle-i ẖaberiyyelere "ṣıla" taʿbīr olunur.

Bunlarıñ müşārün ileyhlerini ṣılalarına rabṭ içün (ki) lafẓı getirilir:

O ẖarīṭayı ki saña vėrdim ṣaḳın yırtma, şol naṣīḥati ki saña vėriyorum ḳulağında küpe olsun. Gibi.

1 — Mübhemāt neye dėrler? 2 — Lisān-ı Türkīde mübhemāt nelerden ʿibāretdir? 3 — İsm-i tecrīd neye dėrler? 4 — Kelime-i istifhāmiyye hangi lafıẓlardan ʿibāretdir? 5 — İsm-i mevṣūl hangi kelimelerdir? 6 — Kendilerinden ṣoñra getirilen cümle-i ẖaberiyyelere ne dėrler? 7 — Bunlarıñ müşārün ileyhlerini ṣılalarına rabṭ içün ne getirilir? 8 — Ne gibi?

ÜÇÜNCÜ FAṢL

1 — Żamīr

Żamīr – İsmiñ yerini ṭutan kelimedir: “żamīr-i şaḫṣī, żamīr-i iżāfī, żamīr-i nisbī, żamīr-i fiʿilī, żamīr-i vaṣfī” nāmlarıyla beş ḳısma ayrılır.

1 — Żamīr-i şaḫṣī: Bir şaḫṣ-ı muʿayyeni irāʾe ve işʿār ėden żamīrlerdir.

Anlar da: Mütekellim, muḫāṭab, ġāʾib olmaḳ üzere üçdür.

Mütekellim żamīri: ben	muḫāṭab żamīri: sen	ġāʾib żamīri: o	dur.
Cemʿleri: biz	“ : siz	“ : anlar	gelir.

Ben oḳudum, sen yazdıñ, onlar söylediler, biz diñledik.

Faḳaṭ “ben” yerinde nezāketen “bendeñiz” (sen) yerinde taʿẓīmen “siz” ḳullanılır:

(Ben söyledim, sen diñlediñ) yerinde: (Bendeñiz söyledim, siz diñlediñiz) dėnir.

2 — Żamīr-i iżāfī: Mużāflarıñ āḫirine lāḥiḳ olup nisbet ve temellük maʿnālarını ifāde ėden żamīrlerdir.

Müfred-i mütekellim: m	Müfred-i muḫāṭab: ñ	Müfred-i ġāʾib: i, si
Cem-i “ : miz	Cem “ : ñiz	Cem “ : “

---

[1] Mütekellim, söz söyleyen — muḫāṭab söz söylenen — ġāʾib, ḥāżır olmayup kendinden baḥs̱ ėdilen ẕātdır.

benim yolum seniñ yoluñ onuñ yolu

bizim yolumuz	siziñ yoluñuz	onlarıñ yolu
benim evim	seniñ eviñ	onlarıñ evi
bizim baġçemiz	siziñ baġçeñiz	onlarıñ baġçesi gibi.

3 — Żamīr-i nisbī: Ṣıfatlara dāḫil olan żamīrlerdir.

Müfred-i mütekellim: m	Müfred-i muḫāṭab: siñ	Müfred-i ġāʾib: dir
Cemʿ " : z	Cemʿ " : siñiz	Cemʿ " : dėrler

Çalışḳanım,	çalışḳansıñ,	çalışḳandır	
Çalışḳanız,	çalışḳansıñız,	çalışḳandırlar	gibi.

4 — Żamīr-i fiʿilī: Fiʿillere dāḫil olup fāʿillerini beyān ėden żamīrlerdir.

Müfred-i mütekellim: m	Müfred-i muḫāṭab: ñ, siñ	Müfred-i ġāʾib: i
Cemʿ " : k, ḳ	Cemʿ " : ñiz, siñiz	Cemʿ " : ler [1] [4]

Geldim	geldiñ	geldi	
Geldik	geldiñiz	geldiler	gibi.

5 — Żamīri- vaṣfī: Zamān ve mekān bildiren isimlerle mużāfun ileyhlere lāḥiḳ olaraḳ ṣıfat maḳāmına ḳāʾim olan żamīrlerdir.

Żamīr-i vaṣfī — [Ki] lafẓından ʿibāretdir. Bizimki, siziñki, onlarıñki gibi.

Faḳaṭ: Ẓarflara yaʿnī zamān ve mekān gösteren kelimelere lāḥiḳ olduḳda [ki] lafẓından evvel bir: "de" edātı ziyāde ėdilir. Evdeki, çarşıdaki, İstanbuldaki gibi.

[1] Żamīr-i fiʿilīler fiʿil baḥsinde mufaṣṣalan beyān ėdileceginden burada iḫtiṣār ėdilmişdir.

1 — Żamīr neye dėrler? 2 — Ḳaç ḳısma münḳasımdır? 3 — Żamīr-i şaḫṣī neye dėrler? 4 — Hangi żamīrlerdir? 5 —Ben ve sen yerinde eks̱eriyyā ne ḳullanılabilir? 6 — Żamīr-i iżāfī neye dėrler? 7 — Hangi żamīrlerdir? 8 — Ne gibi? 9 — Żamīr-i nisbī neye dėrler? 10 — Hangi żamīrlerdir? 11 — Ne gibi? 12 — Żamīr-i fiʿilī neye dėrler? 13 — Hangi żamīrlerdir? 14 — Ne gibi? 15 — Żamīr-i vaṣfī neye dėrler? 16 — Naṣıl yapılır?

2 — Maṣdar

Maṣdar — Kendisinden yalñız bir maʿnā-yı fiʿilī añlaşılan kelimedir.

Türkce fiʿilleriñ aṣlı meʾḫaẕīdir.

Maṣdar — Kelimeniñ āḫirinde "mek", "maḳ" bulunmasıyla bilinüp (mek) ile nihāyetlenen maṣdarlara: maṣdar-ı ḫafīf, (maḳ) ile nihāyetlenen maṣdarlara: maṣdar-ı s̱aḳīl dėrler: görmek, oḳumaḳ gibi.

Maṣdarlarıñ nihāyetlerindeki [mek, maḳ] lafıẓlarına: "edāt-ı maṣdar" ve bunlar ḳaldırıldıḳda ḳalan māddeye: "mādde-i aṣliyye" veyāḫud "mādde-i fiʿil" dėrler.

Mes̱elā: [Bilmek, añlamaḳ] maṣdarlarından edāt-ı maṣdar olan (mek, maḳ) edātları ḳaldırıldıḳda ḳalan "bil, añla" kelimelerine mādde-i aṣliyye veyā mādde-i fiʿil veyāḫud emr-i ḥāżır dėrler.

Ḳāʿide — Aḫirinde edāt-ı maṣdara mümās̱il elfāẓ bulunan: [Ḳaymaḳ, çaḳmak, yemek] gibi kelimeler maṣdar degildir. Bunlara esmāʾ-i müteşābihe-i bil-maṣdar nāmı vėrilir.

Ve bu gibi isimlere bir elif ziyāde ėdilerek [ḳaymaḳ, yumaḳ, çaḳmaḳ] ṣūretinde yazılır yemek kelimesi gibi ḫafīf olanlara elif ʿilāvesi cāʾiz olamayacağından kelimeniñ siyāḳ u sibāḳından añlaşılabilir.

Maṣdarlar ve anlardan ḥuṣūle gelen fiʿiller ya müs̱bet veyā menfī olurlar.

Bir işiñ vuḳūʿunu gösterene: [müs̱bet] ʿadem vuḳūʿunu gösterene: [menfī] dėrler.

Ḳāʿide — Müs̱bet bir maṣdarı menfī yapmaḳ içün mādde-i aṣliyye ile edāt-ı maṣdar arasına ḫafīflerde [m, me] ve s̱aḳīllerde [ma] edātları ʿilāve ėdilir.

Görmemek, bilmemek, oḳumamaḳ, yazmamaḳ gibi.

3 — Maṣdarıñ envāʿı

Maṣādır-ı Türkiyye — Maṣdar-ı fiʿilī, maṣdar-ı ismī, maṣdar-ı vaṣfī, maṣdar-ı teʾkīdī, maṣdar-ı taḫfīfī, ḥāṣıl-ı maṣdar, ism-i maṣdar nāmlarıyla yedi ḳısma münḳasımdır.

1 — Maṣdar-ı fiʿilī: Mādde-i aṣliyyesi fiʿil olan kelimedir: Yazmaḳ, çizmek gibi.

2 — Maṣdar-ı ismī: Mādde-i aṣliyyesi isim olan kelimedir: Dişlemek, ṭaşlamaḳ gibi.

3 — Maṣdar-ı vaṣfī: Mādde-i aṣliyyesi ṣıfat olan kelimedir: Güzelleşmek, fenālaşmaḳ gibi.

4 — Maṣdar-ı teʾkīdī: Maṣdar-ı aṣlīleriñ ṣoñuna ḫafīflerde [lik] s̱aḳīllerde [lıḳ] edātları ʿilāvesiyle teşkīl olunurlar: Yazmaḳlıḳ, çizmeklik gibi.

Faḳaṭ bunlarıñ istiʿmāli şīve-i ifādeyi iḫlāl ėtdiginden Türkī daha evlādır.

5 — Maṣdar-ı taḫfīfī: Maṣdar-ı aṣlīleriñ ṣoñundaki [kef, ḳaf]ıñ yerine [ha] edātları ʿilāvesiyle teşkīl olunur. Nācīniñ ṣorması, Ẕekīniñ gülmesi gibi.

6 — Ḥāṣıl-ı maṣdar: Maṣdar-ı aṣlīleriñ edātları [mek, maḳ] ḥaẕf olunup mādde-i aṣliyyeye [ş] ḥarfi ʿilāve ėdilir eger elif mādde-i aṣliyye müteḥarrik ise bir de [y] yazılır. Gülmekden: gülüş aġlamaḳdan: aġlayış gibi.

7 — İsm-i maṣdar: Baʿż-ı maṣādır-ı aṣliyyeniñ nihāyetlerindeki [kef, ḳaf]ıñ ḥaẕfıyla yerine [m] ʿilāve ėdilerek teşkīl olunur: Alım, ṣatım gibi.

1 — Maṣdar neye dėrler? 2 — Naṣıl bilinir? 3 — Maṣdar-ı ḫafīf neye dėrler? 4 — Maṣdar-ı s̱aḳīl neye dėrler? 5 — Yemek, yumaḳ gibi kelimelere ne dėrler? 6 — Müs̱bet neye dėrler? 7 — Menfī neye dėrler? 8 — Türkcede edāt-ı nefy nedir? 9 — Maṣādır-ı Türkiyye ḳaça ayrılır? 10 — Maṣdar-ı fiʿilī neye dėrler? 11 — Maṣdar-ı ismī neye

dėrler? 12 — Maṣdar-ı vaṣfī neye dėrler? 13 — Maṣdar-ı teʾkīdī naṣıl yapılır? 14 — Maṣdar-ı taḫfīfī naṣıl teşkīl olunur? 15 —Ḥāṣıl-ı maṣdar naṣıl vücūda gelir? 16 — İsm-i maṣdar naṣıl meydāna gelir ve ne gibi?

4 — Fāʿil, mefʿūl

Fāʿil — Fiʿiliñ ifāde ėtdigi işi icrā ėdene dėrler. Ve her fiʿiliñ bir fāʿili vardır. Fāʿil fiʿilden evvel gelir: [Aḥmed beg oḳudu, biz diñledik] gibi ki: oḳudu fiʿiliñ fāʿili: [Aḥmed beg] diñledik fiʿiliniñ fāʿilide: [biz] kelimeleri olur.

Ḳāʿide — Fiʿilleriñ fāʿilini bulmaḳ içün fiʿilleriñ evveline: (kim, ne) edātlarını, getirmek kāfīdir: mes̱elā: [Raʾūf beg geldi —İp elimi kesdi] ʿibārelerinde kim geldi denildikde “Raʾūf beg” elini ne kesdi denildikde “ip” denilir ki fāʿil olduḳları teẓāhür ėder.

Mefʿūl — Fiʿiliñ ifāde ėtdigi işiñ teʾs̱īrini görene dėrler: [Rāḳım Efendi resm yapdı onlar deftere yazdılar] ibārelerinde: yapılan: (resm) yazılan: (defter) (yapmaḳ, yazmaḳ) fiʿilleriniñ mefʿūlü olurlar.

Fiʿiliñ mefʿūlü: (Mefʿūlün bih-i ṣarīḥ) veyā (mefʿūlün bih-i ġayr-ı ṣarīḥ) nāmlarıyla ikiye ayrılırlar.

1 — Mefʿūlün bih-i ṣarīḥ: (Mefʿūlü bih) ḥālinde olan mefʿūllerdir.

2 — Mefʿūlün bih-i ġayr-ı ṣarīḥ: (Mefʿūlün ileyh, mefʿūlün fīh, mefʿūlün ʿanh) ḥālinde olan mefʿūllerdir. [Rāḳım Efendi resmi Ẕekī Efendiye vėrdi] ʿibāresinde Rāḳım Efendi (fāʿil) resmi (mefʿūlün bih-i ṣarīḥ) Ẕekī Efendiye (mefʿūlün bih-i ġayr-ı ṣarīḥ) vėrdi fiʿildir.

Bir fiʿiliñ mefʿūlün bih-i ṣarīḥini bulmaḳ içün o fiʿilden evvel: [neye — kime] suʾālleri mefʿūlün bih-i ġayr-ı ṣarīḥi içünde: [neye kime] suʾālleri īrād olunur.

5 — Maʿlūm, mechūl

Fiʿiller nisbet cihetiyle daẖı maʿlūm, mechūl nāmlarıyla iki ḳısma münḳasımdır.

1 — Fiʿil-i maʿlūm — Fāʿili ẕikr olunan fiʿillerdir: Ẕekī dersi yapdı, gibi ki ders yapan Ẕekī ʿibārede ẕikr olunduğundan fiʿil-i maʿlūm olmuşdur.

2 — Fiʿil-i mechūl: Fāʿili ẕikr olunmayup mefʿūlün bihe nisbet olunan fiʿildir. Cam ḳırıldı gibi.

Fiʿil-i mechūlleriñ fāʿiline nāʾib-i fāʿil dėnilir. Mes̱elā cam ḳırıldı. Cümlesinde ḳırılmaḳ fiʿiliniñ fāʿili ẕikr olunmadığından fiʿil-i mefʿūle isnād olunmuş ve bināʾen ʿaleyh mefʿūl fiʿiliñ fāʿili maḳāmına ḳāʾim olaraḳ "nāʾib-i fāʿil" olmuşdur. Ḳāʿide — Maʿlūm olan bir fiʿili mechūl yapmaḳ içün mādde-i aṣliyyeniñ ṣoñ ḥarfi (l) olmayan ve sākin bulunan maṣdarlarda bir "l" ṣoñ ḥarfi [l] olan veyā müteḥarrik bulunan maṣdarlarda bir "n" ziyāde ėdilir:

Ḳırmaḳ — ḳırılmaḳ, yazmaḳ — yazılmaḳ, oḳumaḳ — oḳunmak, bağlamaḳ — bağlanmaḳ gibi.

6 — Müteʿaddī, lāzım

Fiʿiller maʿnā cihetiyle daẖı müteʿaddī, lāzım nāmlarıyla ikiye ayrılırlar.

1 — Fiʿil-i müteʿaddī — Fāʿiliñ fiʿili mefʿūlün bih teʾs̱īr ėden fiʿildir:

(Kesmek, ḳırmaḳ gibi ki, kesilen, ḳırılan şeyʾlere teʾs̱īr ėder.

2 — Fiʿil-i lāzım: Fāʿiliñ fiʿili mefʿūlün bih tecāvüz ėtmeyüp kendi nefsinde ḳalan fiʿildir. Gülmek, bayılmaḳ gibi ki gülmek bayılmaḳ fiʿilleri başḳasına tecāvüz ėtmeyüp belki gülen, ve bayılan ẕātıñ kendi nefsinde ḳalır.

Ḳāʿide — (Müteʿaddi) olan bir fiʿili (lāzım) yapmaḳ içün mādde-i aṣliyyeye bir "n" ʿilāve olunur: Yıḳamaḳ, yıḳanmaḳ, dökmek dökünmek gibi. (Lāzım) olan bir fiʿili (müteʿaddī) yapmaḳ içün edāt-ı maṣdarıñ muḳābili müteḥarrik olan fiʿilde mādde-i

aṣliyyeniñ āḫirine bir "t" sākin olan yerlerde "dır" lafẓı ziyāde ḳalınaraḳ müteʿaddī yapılır: [Uyumaḳ — uyutmaḳ, gülmek — güldürmek] gibi.

Fāʾide — Müteʿaddī yapılan maṣdarlar bir derece daha taʿdiye ėdilmek içün maṣādırıñ āḫiri (dır) edātıyla müntehī ise [t] ile nihāyet bulmuş ise (dır) edātı ʿilāve olunur güldürtmek, oḳutmaḳ — oḳutturmaḳ gibi.

İḫṭār — Maṣdar-ı isimden yapılan fiʿilleriñ kāffesi (müteʿaddī) maṣdar-ı vaṣfīden yapılanlar (lāzım) maṣdar-ı fiʿilīden olanların birṭaḳımı müteʿaddī birṭaḳımı lāzım ḳabīlinden olmuş olur.

1 — Fāʿil neye dėrler? 2 — Hangisi evvel gelir? 3 — Fiʿilleriñ fāʿili naṣıl bulunur? 4 — Mefʿūl neye dėrler? 5 — Fiʿilleriñ mefʿūlün bihi naṣıl bulunur? 6 — Mefʿūlün ileyhi naṣıl bulunur? 7 — Fiʿiller nisbet cihetiyle ḳaça münḳasımdır? 8 — Fiʿil-i maʿlūm neye dėrler? 9 —Fiʿil-i mechūl neye dėrler? 10 — Naʾib-i fāʿil neye dėrler? 11 — Maʿlūm olan bir fiʿili mechūl yapmaḳda ḳāʿide nedir? 12 — Fiʿiller maʿnā cihetiyle ḳaça ayrılmışdır? 13 — Fiʿil-i müteʿaddī neye dėrler? 14 — Ne gibi? 15 — Fiʿil-i lāzım neye dėrler? 16 — Ne gibi?

DÖRDÜNCÜ FAṢL

1 — Fiʿil

Fiʿiller — Ṣīġa cihetiyle iki ḳısma münḳasım olup birine: efʿāl-i basīṭa: digerine efʿāl-i mürekkebe dėrler:

1 — Efʿāl-i basīṭa: Mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine birtaḳım edāt-ı maḫṣūṣa ʿilāvesiyle teşekkül ėden ṣīġalardır.

2 — Efʿāl-i mürekkebe fiʿil-i iʿāne veyāḫud diger fiʿilleriñ biriyle terekküb ėden ṣīġalardır.

Efʿāl-i basīṭa — (fiʿil-i zamānī) (fiʿil-i ferʿī) nāmlarıyla daḫı ikiye münḳasımdır.

Fiʿil-i zamān

1 — Fiʿil-i zamānī — Kendisinde ẕāt ve zamān mülāḥaẓa olunaraḳ bir işe delālet ėden kelimelerdir ki: [māżī-yi şuhūdī, māżī-yi naḳlī, fiʿil-i ḥāl, fiʿil-i mużāriʿ, fiʿil-i müstaḳbel, fiʿil-i iltizāmī, fiʿil-i vücūbī emr-i ḥāżır, emr-i ġāʾib] nāmlarıyla ṭoḳuz ṣīġa-i muḫtelifeye ayrılırlar.

— Tenbīh —

Fiʿil-i zamānīlerde melḥūẓ ve muʿteber olan zamān: (māżī, ḥāl, istiḳbāl) nāmıyla üç nevʿ olduğu gibi fiʿili icrā ėden ẕātda: (mütekellim, muḫāṭab, ġāʾib) olaraḳ üç nevʿdir eger bunlar bir veyā yalñız ise (müfred-i mütekellim, müfred-i muḫāṭab, müfred-i ġāʾib) bir veyā yalñız degil ise cemʿ-i mütekellim, cemʿ- i muḫāṭab, cemʿ- i ġāʾib dėnilir. Ki her birilerine ayrı ayrı birer ṣīġa vażʿ olunduğundan meẕkūr ṭoḳuz ṣīġa-i muḫtelifeden:

Emirleriñ ikişer māʿadāsınıñ altışar ṣīġa-i muṭarrideleri olup iştiḳāḳ ve taṣrīfleri ber vech-i ātī beyān olunur:

“Māżī-yi şuhūdī”

Māżī-yi şuhūdī — Geçmiş zamānda vuḳūʿa gelen ve mütekellimiñ gözüyle gördügünü veyā görmüş gibi vuḳūʿuna ʿilmi lāḥiḳ olduġunu beyān ėden ṣīġalardır:

Maṣdarlardan [mek, maḳ] edātları ḳaldırılıp ḳalan mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine “dı” edātı ʿilāvesiyle {müfred-i ġāʾib, ler ziyādesiyle cemʿ-i ġāʾib ve żamīr-i fiʿilīler ilḥāḳıyla mütekellim ve muḫāṭab} ṣīġaları teşkīl olunur.

Faḳaṭ mütekellim ve muḫāṭabları̃ñ müfredlerinde “dı” edātında bulunan (ı) ḥaẕf olaraḳ istiʿmāl ėdilmekdedir.

— Taṣrīf —

müsbet	menfī
geldim, geldiñ, geldi	gelmedim, gelmediñ, gelmedi
geldik, geldiñiz, geldiler	gelmedik, gelmediñiz, gelmediler

—Māżī-yi naḳlī—

Māżī-yi naḳlī — Geçmiş zamānda vuḳūʿa gelen ve mütekellimiñ işitmekle beyān ėtdigi ṣīġalardır. “Mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine “miş” edātı ʿilāvesiyle müfred-i ġāʾib ve ler ziyādesiyle cemʿ-i ġāʾib ve żamīr-i fiʿilīler ilḥāḳıyla mütekellim ve muḫāṭab ṣīġaları teşkīl olunur.

— Taṣrīf —

müs̱bet	menfī
gelmişim, gelmişsiñ, gelmiş	gelmemişim, gelmemişsin, gelmemiş

gelmişiz, gelmişsiñiz, gelmişler   gelmemişiz, gelmemişsiñiz, gelmemişler

— Fiʿil-i ḥāl —

Fiʿil-i ḥāl — Ḥāl-i ḥāżırda bir işiñ vuḳūʿunu beyān ṣīġalardır.

Mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine "yor" edātı ʿilāvesiyle müfred-i ġāʾib ler ziyādesiyle cemʿ-i ġāʾib ve żamīr-i fiʿilīler ilḥāḳıyla mütekellim ve muḫāṭab ṣīġaları teşkil olunur.

— Taṣrīf —

müṡbet			menfī		
geliyorum,	geliyorsuñ,	geliyor	gelmiyorum,	gelmiyorsuñ,	gelmiyor
geliyoruz,	geliyorsuñuz,	geliyorlar	gelmiyoruz,	gelmiyorsuñuz,	gelmiyorlar

"Fiʿil-i mużāriʿ"

Fiʿil-i mużāriʿ — Şimdiki ḥālde veyā gelecek zamānda bir işiñ vuḳūʿunu beyān ėden ṣīġalardır. Mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine "r" ḥarfi ʿilāvesiyle müfred-i ġāʾib "ler" ziyādesiyle cemʿ-i ġāʾib ve żamīr-i fiʿilīler ilḥāḳıyla mütekellim ve muḥāṭab ṣūretleri teşkīl olunur.

Faḳat menfīlerde: Edāt-ı mużāriʿ olan (r) ḥarfi (zā-i) muʿcemeye ḳalb ve taḫfīf içün zā-i muʿceme daḫı müfred-i mütekellimlerde terk ve cemʿ-i mütekellimlerde "yāya" tebdīl ḳılınmaḳ şīve-i lisāndandır.

— Taṣrīf —

müṡbet			menfī		
gelirim,	gelirsiñ,	gelir	gelmem,	gelmezsiñ,	gelmez
geliriz,	gelmezsiñiz,	gelmezler	gelmeyiz,	gelmezsiñiz,	gelmezler

Fiʿil-i müstaḳbel

Fiʿil-i müstaḳbel — Bir fiʿiliñ gelecek zamānda vuḳūʿunu beyān ėden ṣīġalardır.

Mādde-i aṣliyyeniñ āḫiri sākin ise "ه" müteḥarrik ise "يه" ziyāde ḳullandıḳdan ṣoñra ḫafīflerde [cek] ve s̱aḳīllerde [caḳ] edātlarınıñ ʿilāvesiyle müfred-i ġāʾib ve (ler) ʿilāvesiyle cemʿ-i ġāʾib ve żamīr-i fiʿilīler ilḥāḳıyla mütekellim ve muḫāṭab ṣīġaları teşkīl olunur.

Faḳaṭ: Mütekellimlerde [cek] edātınıñ (kāfı) kāf-i Fārisīyye ve (caḳ) edātınıñ ḳāfı daḥı ġayna tebdīl olunmaḳ ḳaʿidedendir.

— Taṣrīf —

müs̱bet	menfī
gelecegim, geleceksiñ, gelecek	gelmeyecegim, gelmeyeceksiñ, gelmeyecek
gelecegiz, geleceksiñiz, gelecekler	gelmeyecegiz, gelmeyeceksiñiz, gelmeyecekler

"Fiʿil-i iltizāmī"

Fiʿil-i iltizāmī — Mültezim olan bir işe delālet ėden ṣīġalardır.

Mādde-i aṣliyyeniñ āḫiri sākin ise (ه) müteḥarrik ise "يه" edātları ʿilāvesiyle müfred-i ġāʾib ler ziyādesiyle cemʿ- i ġāʾib ve żamīr-i fiʿilīler ilḥāḳıyla mütekellim ve muḫāṭab ṣīġaları teşkīl olunur.

Faḳaṭ: Müfred-i mütekellimlerde żamīrden evvel bir (ى) cemʿ-i mütekellimlerde (لم) lafẓına tebdīl ḳılınmaḳ şīve-i lisāndandır.

— Taṣrīf —

müs̱bet	menfī
geleyim, gelesiñ, gele	gelmeyeyim, gelmeyesiñ, gelmeye
gelelim, gelesiñiz, geleler	gelmeyelim, gelmeyesiñiz, gelmeyeler

— Fiʿil-i vücūbī —

Fiʿil-i vücūbī — Ṭaleb olunan bir işe delālet ėden ṣīġalardır.

Mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine (malı) edātı ʿilāvesiyle müfred-i ġāʾib ve (ler) ziyādesiyle cemʿ-i ġāʾib ve żamīr-i fiʿilīler ilḥāḳıyla mütekellim ve muḫāṭab ṣīġaları teşkīl olunur.

— Taṣrīf —

müs̱bet	menfī
gelmeliyim, gelmelisiñ, gelmeli	gelmemeliyim, gelmemelisiñ, gelmemeli
gelmeliyiz, gelmelisiñiz, gelmeliler	gelmemeliyiz, gelmemelisiñiz, gelmemeliler

"Emr-i ḥāżır"

Emr-i ḥāżır — Bir fiʿilin icrāsını (muḫātaba) emir ve tenbihi beyān ėden ṣīġalardır. Edāt-ı maṣdar ḥaẕf olundukta ḳalan mādde-i aṣliyye emr-i ḥāżırıñ müfred-i muḫāṭabı olup bir żamīr-i fiʿilī ilḥāḳıyla cemʿ-i muḫātabı teşkīl olunur.

— Taṣrīf —

müs̱bet	menfī
gel, geliñiz	gelme, gelmeyiñiz

Ḳāʿide — Emr-i ḥāżırıñ cemʿ-i muḫāṭabı baʿżān [iñ] [uñ] ʿilāvesiyle teşekkül ėder: Söv — sövüñ — öl — ölüñ gibi.

Bu ḳāʿide nehy-i ḥāżırda ʿaynıyla cārīdir:

Sövme — sövmeyiñ — ölme — ölmeyiñ gibi.

"Emr-i ġāʾib"

Emr-i ġāʾib — Bir fiʿiliñ icrāsını (ġāʾibe) emir ve tenbīhi beyān ėden ṣīġaladır. Mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine "sun" edātı ʿilāvesiyle müfred ve (ler) ziyādesiyle cemʿi teşkīl olunur.

Emr-i ġā᾿ib — **Taṣrīf** — Nehy-i ġā᾿ib

gülsün, gülsünler gülmesin, gülmesinler

1 — Fiʿiller ṣīġa cihetiyle ḳaç ḳısma münḳasımdır? 2 — Efʿāl-i basīṭa neye dėrler? 3 — Efʿāl-i mürekkebe neye dėrler? 4 — Efʿāl-i basīṭa ḳaça ayrılır? 5 — Fiʿil-i zamānī neye dėrler? 6 — Fiʿil-i zamānī ḳaç ṣīġa-i muḫtelifeye ayrılmışdır? 7 — Taʿdād ėdiñiz? 8 — Fiʿil-i zamānīlerde melḥūẓ muʿteber olan zamān ḳaçdır? 9 — Ẕāt ḳaçdır? 10 — Her fiʿiliñ ḳaçar ṣīġa-i muṭarrideleri vardır? 11 — Māżī-yi şuhūdī neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 12 — Māżī-yi naḳlī neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 13 — Fiʿil-i hāl neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 14 — Fiʿil-i mużāriʿ neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 15 — Fiʿil-i müstaḳbel neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 16 — Fiʿil-i iltizāmī neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 17 — Fiʿil-i vücūbī neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 18 — Emr-i ḥāżır neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 19 — Emr-i ġā᾿ib neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur?

Fiʿil-i ferʿī

Fiʿil-i ferʿī: Maṣdardan müştaḳḳ olduḳları ḥālde ṣıfat maʿnāsını müfīd olan kelimelerdir. Bunlara ṣıfāt-ı müştaḳḳ daḫı dėrler.

Fürūʿ-u efʿāl: (İsm-i fāʿil, ism-i mefʿūl, ṣıfat-ı müşebbehe, ṣıfat-ı mübālaġa) nāmlarıyla dört ṣīġadan ʿibāretdir ki fiʿillerden yapıldığı içün bunlara: {ferʿ-i fiʿil} nāmı vėrilmişdir.

(İsm-i fāʿil)

1 — İsm-i fāʿil — Maʿnā-yı fiʿilī kendisiyle ḳā᾿im olan kelimedir.

Maʿlūm olan fiʿillerden mādde-i aṣliyyeniñ āḫiri sāḳin ise: (n) müteḥarrik ise: (an) veyā bir "ici" edātı ʿilāvesiyle teşkīl olunur.

— **Taṣrīf** —

müs̱bet	menfī
gelen, gelenler	gelmeyen, gelmeyenler
gelici, geliciler	gelmeyici, gelmeyiciler

"İsm-i mefʿūl"

2 — İsm-i mefʿūl — Maʿnā-yı fiʿilī kendisinde vuḳuʿ olan kelimedir. Mechūl olan fiʿillerden mādde-i aṣliyyeniñ āḫiri sākin ise: (n) müteḥarrik ise (an) veyā bir "miş" edātı ʿilāvesiyle teşkīl olunur.

— **Taṣrīf** —

müs̱bet	menfī
görülen, görülenler	görülmeyen, görülmeyenler
görülmüş, görülmüşler	görülmemiş, görülmemişler

"Ṣıfat-ı müşebbehe"

3 — Ṣıfat-ı müşebbehe — Vaṣfiyyet maʿnāsını işʿār ėden ṣīġalardır. Mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine ḫafīflerde: (gin, gün, ḳāf) ve s̱aḳīllerde (ġın, ġun, ḳāf) edātları ʿilāvesiyle teşkīl olunur.

Faḳaṭ bunlar muṭṭarid olaraḳ her māddeden yapılamazlar.

— **Taṣrīf** —

ḫafīf	s̱aḳīl
bezgin, bezginler	ṭalġın, ṭalġınlar
düşgün, düşgünler	yorġun, yorġunlar
kesik, kesikler	yanıḳ, yanıḳlar

“Ṣıfat-ı mübālaġa”

4 — Ṣıfat-ı mübālaġa — Maʿnā-yı fiʿlīniñ ḳuvvet ve şiddetini beyān ėden ṣīġalardır. Mādde-i aṣliyyeniñ āḫirine ḫafīfler (gen, gic) ve s̱aḳīllerde: (ġan, ġıç) edātlarınıñ ʿilāvesiyle teşkīl olunurlar.

Bunlar da ṣıfat-ı müşebbeheler gibi muṭṭarid olaraḳ her māddeden yapılamazlar.

— Taṣrīf —

ḫafīf	s̱aḳīl
işitgen, işitgenler	ṣoluġan, ṣoluġanlar
bilgic, bilgicler	ṭalġıç, ṭalġıçlar

1 — Fiʿil-i ferʿī neye dėrler? 2 — Bunlara daha ne dėnilir? 3 — Fürūʿ-u efʿāli taʿdād ėdiñiz? 4 — İsm-i fāʿil neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 5 — İsm-i mefʿūl neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 6 — Ṣıfat-ı müşebbehe neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 7 — Ṣıfat-ı mübālaġa neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur?

Efʿāl-i mürekkebe

2 — Efʿāl-i mürekkebe — Efʿāl-i basīṭa ile baʿż-ı ḫuṣūṣu maṣdarlarıñ terekkübünden ḥāṣıl olan fiʿillerdir. Bunlar da iki ḳısma münḳasımdır.

1 — Birinci ḳısım efʿāl-i mürekkebe — Fiʿil-i iʿāne dėnilen ve bugün maṣdarı metrūk olan (imek) maṣdarından müştaḳḳ: {idi, imiş, ise} ṣīġalarından ʿibāretdir.

Bunlardan: (idi) ile teşekkül ėden fiʿillere {fiʿil-i ḥikāye} (imiş) ile terkīb ėden fiʿillere de: {fiʿil-i rivāyet} ve (ise) ile terkīb ėden fiʿillere de: {fiʿil-i şarṭī} nāmı vėrilir.

Fiʿil-i ḥikāye

Fiʿil-i ḥikāye — Fiʿiliñ mażmūnunu görmek ṭarīḳıyla ḥiḳāyeye delālet ėden fiʿillerdir. Efʿāl-i basīṭanıñ āḫirine fiʿil-i iʿāneniñ māżī-yi şuhūdīsi ʿilāve olunaraḳ teşkīl olunur:

— Taṣrīf —

müs̱bet	menfī
geldi idim, geldi idiñ, geldi idi	gelmedi idim, gelmedi idiñ, gelmedi idi
geldi idik, geldi idiñiz, geldi idiler	gelmedi idik, gelmedi idiñiz, gelmedi idiler

Fiʿil-i rivāyet

Fiʿil-i rivāyet — Fiʿiliñ mażmūnunu istemek ṭarīḳıyla naḳil ve rivāyete delālet ėden fiʿillerdir. Efʿāl-i basīṭanıñ āḫirine fiʿil-i iʿāneniñ māżī-yi naḳlīsi ʿilāve olunaraḳ teşkīl olunur. Faḳaṭ māżī-yi şuhūdīler naḳil ṭarīḳıyla ifāde olunamadığından bunlarıñ rivāyet ṣūretleri müstaʿmel degildir.

— Taṣrīf —

müs̱bet	menfī
gelmiş imişim, gelmiş imişsiñ,	gelmemiş imişim, gelmemiş imişsiñ,
gelmiş imiş	gelmemiş imişler
gelmiş imişiz, gelmiş imişsiñiz,	gelmemiş imişiz, gelmemiş imişsiñiz,
gelmiş imiş	gelmemiş imişler

Fiʿil-i şarṭī

Fiʿil-i şarṭī — Lāḥiḳ olduğu bir cümleniñ mażmūnunu diger bir cümleye rabṭ ėden fiʿillerdir. Efʿāl-i basīṭanıñ āḫirine fiʿil-i iʿāneniñ māżī-yi şarṭīsi ʿilāve olunaraḳ teşkīl olunur.

— Taṣrīf—

müs̱bet	menfī
geldi isem, geldi iseñ, geldi ise	gelmedi isem, gelmedi iseñ, gelmedi ise
geldi isek, geldi iseñiz, geldi iseler	gelmedi isek, gelmedi iseñiz, gelmedi iseler

1 — Efʿāl-i mürekkebe neye dėrler? 2 — Ḳaç ḳısma münḳasımdır? 3 — Birinci ḳısım efʿāl-i mürekkebe naṣıl ve neden müştaḳḳdır? 4 — Ḳaç ḳısma ayrılır? 5 — Fiʿil-i ḥikāye neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? 6 — Taṣrīf ėdiñiz? 7 — Fiʿil-i ḥikāye neye dėrler? 8 — Naṣıl teşkīl olunur? 9 — Taṣrīf ėdiñiz? 10 — Rivāyet ṣūretleri naṣıldır? 11 — Fiʿil-i şarṭī neye dėrler ve naṣıl teşkīl ve taṣrīf olunur?

"Taṣrīf-i efʿāl-i ḥikāyāt"

şuhūdī	bildi idim	bildi idiñ	bildi idi
	bildi idik	bildi idiñiz	bildi idiler
	bildim idi	bildiñ idi	bildi idi
	bildik idi	bildiñiz idi	bildiler idi
naḳlī	bilmiş idim	bilmiş idiñ	bilmiş idi
	bilmiş idik	bilmiş idiñiz	bilmiş idiler
mużāriʿ	bilir idim	bilir idiñ	bilir idi
	bilir idik	bilir idiñiz	bilir idiler
ḥāl	biliyor idim	biliyor idiñ	biliyor idi
	biliyor idik	biliyor idiñiz	biliyor idiler
müstaḳbel	bilecek idim	bilecek idiñ	bilecek idi
	bilecek idik	bilecek idiñiz	bilecek idiler

iltizāmī	bile idim	bile idiñ	bile idi
	bile idik	bile idiñiz	bile idiler
vücūbī	bilmeli idim	bilmeli idiñ	bilmeli idi
	bilmeli idik	bilmeli idiñiz	bilmeli idiler

"Taṣrīf-i efʿāl-i rivāyāt"

şuhudī ………………………………………………………………….. [1]

naḳlī	gezmiş imişim	gezmiş imişsin	gezmiş imiş
	gezmiş imişiz	gezmiş imişsiñiz	gezmiş imişler
mużāriʿ	gezer imişim	gezer imişsiñ	gezer imiş
	gezer imişiz	gezer imişsiñiz	gezer imişler
ḥāl	geziyor imişim	geziyor imişsiñ	geziyor imiş
	geziyor imişiz	geziyor imişsiñiz	geziyor imişler
müstaḳbel	gezecek imişim	gezecek imişsiñ	gezecek imiş
	gezecek imişiz	gezecek imişsiñiz	gezecek imişler

[1] Rivāyetiñ māżī-yi şuhūdī ṣīġası yoḳdur.

iltizāmī	geze imişim	geze imişsiñ	geze imiş
	geze imişiz	geze imişsiñiz	geze imişler

vücūbī	gezmeli imişim	gezmeli imişsiñ	gezmeli imiş
	gezmeli imişiz	gezmeli imişsiñiz	gezmeli imişler

"Taṣrīf-i efʿāl-i şarṭī"

şuhūdī	yazdı isem	yazdı iseñ	yazdı ise
	yazdı isek	yazdı iseñiz	yazdı iseler
naḳlī	yazmış isem	yazmış iseñ	yazmış ise
	yazmış isek	yazmış iseñiz	yazmış iseler
ḥāl	yazıyor isem	yazıyor iseñ	yazıyor ise
	yazıyor isek	yazıyor iseñiz	yazıyor iseler
mużāriʿ	yazar isem	yazar iseñ	yazar ise
	yazar isek	yazar iseñiz	yazar iseler
müstaḳbel	yazacak isem	yazacak iseñ	yazacak ise
	yazacak isek	yazacak iseñiz	yazacak iseler

vücūbī	yazmalı isem	yazmalı iseñ	yazmalı ise
	yazmalı isek	yazmalı iseñiz	yazmalı iseler

İḫṭār — Efʿā-li müẕekkere maʿlūmuñ müs̱betlerinden bu vechile teşkīl ve taṣrīf olunduḳları gibi mechūlüñ müs̱bet ve menfīlerinden ʿayn-ı ṣūretle teşkīl ve taṣrīf olunurlar.

"Ṣīġa-i istifhāmiyye"

Efʿāliñ bir de istifhām ṣūretleri vardır ki (bir işiñ vuḳūʿ veyā ʿadem-i vuḳūʿundan suʾāl içün istiʿmāl olunur) ve müfred-i ġāʾiblere istifhām edātı olan (mı) lafẓı ʿilāve ėdilerek istifhām ṣīġaları teşkīl ėdilir.

Faḳat — Fiʿilleriñ cemʿ-i ġāʾiblerinden māʿadā da edāt-ı istifhām żamīr-i fiʿilīden evvel gelmek ve yalñız māżī-yi şuhūdīleriñ bil-cümle eşḫāṣında żamīr-i fiʿilīden ṣoñra bulunmaḳ şīve-i lisān-ı Türkīdendir.

Geldiñ mi? Gördüñüz mü? Bilmiş mi? Bilecek mi? Añlar mısıñız? Añlayalım mı? Gibi.

İkinci ḳısım efʿāl-i mürekkebe

İkinci ḳısım efʿāl-i mürekkebe — Yalñız bilmek, vėrmek, olmaḳ, ṭurmaḳ, görmek, ḳalmaḳ, gülümsemek, yazmaḳ gibi baʿż-ı ḫuṣūṣī maṣdarlarla terkīb ėden fiʿillerdir ki beş nevʿdir.

"Efʿāl-i iḳtidāriyye"

1 — Fiʿil-i iḳtidārī: Bir fiʿiliñ icrāsında fāʿiliñ iḳtidārını beyān ve ifāde ėden fiʿillerdir. Fiʿil-i iltizāmīniñ müfred-i ġāʾiblerine [bilmek] maṣdarınıñ ʿilāvesiyle teşkīl olunurlar: Yazabilmek, oḳuyabilmek gibi.

"Taṣrīf"

yazabildim	yazabildiñ	yazabildi
yazabildik	yazabildiñiz	yazabildiler

"Efʿāl-i taʿcīliyye"

2 — Fiʿil-i taʿcīlī: Bir işiñ icrāsında fāʿiliñ taʿcīlini beyān ėden ṣīġalardır. Mādde-i aṣliyyeniñ āḫiri sākin ise bir (i) ḥarekeli ise bir (yi) ʿilāve ėdildikden ṣoñra [vėrmek] maṣdarıyla teşkīl olunur:

Yazı vėrmek, oḳuyu vėrmek, añlayı vėrmek gibi.

— Taṣrīf —

yazı vėrdim	yazı vėrdiñ	yazı vėrdi
yazı vėrdik	yazı vėrdiñiz	yazı vėrdiler

Efʿāl- zamāniyye

3 — Efʿāl-i zamāniyye: Maṣdarları zamān-ı māżī veyāḫud zamān-ı istiḳbāle delālet ėden fiʿillerdir. Māżī-yi naḳlī veyāḫud müstaḳbeliñ müfred-i ġāʾiblerine [olmaḳ] maṣdarı ʿilāvesiyle teşkīl olunurlar: Yazmış olmaḳ, yazacaḳ olmaḳ gibi.

— Taṣrīf —

yazmış oldum	yazmış olduñ	yazmış oldu
yazmış olduk	yazmış olduñuz	yazmış oldular

Efʿāl-i istimrāriyye

4 — Fiʿil-i istimrārī: Fāʿiliñ bir işi icrāda devām üzere bulunduğunu bildiren fiʿillerdir. Fiʿil-i iltizāmīniñ müfred-i ġāʾiblerine: "ṭurmaḳ, görmek, ḳalmaḳ, gelmek" maṣdarlarınıñ ʿilāvesiyle teşkīl olunurlar:

"Oḳuyagör, yazaṭur, şaşaḳalsınlar, olagelmişdir" gibi.

Faḳaṭ — Bunlarıñ ṣīġaları maḥdūd olup her fiʿilden yapılamaz.

— Taṣrīf —

bak̇ak̇aldım bak̇ak̇aldıñ bak̇ak̇aldı

bak̇akaldık̇ bak̇ak̇aldıñız bak̇ak̇aldılar

Efʿāl-i muk̇ārebe

5 — Fiʿil-i muk̇arebe — Bir fiʿiliñ der ʿak̇ab ḥuṣūlünü bildiren fiʿillerdir. Fiʿil-i iltizāmīniñ müfred-i ġāʾiblerine (yazmak̇) maṣdarınıñ ʿīlāvesiyle teşkīl olunurlar.

Düşe yazmak̇, k̇ıra yazmak̇ gibi.

Bu fiʿiliñ taṣrīfi daḫı maḥdūddur zīrā her fiʿilden yapılamaz.

— Taṣrīf —

düşeyazdım düşeyazdıñ düşeyazdı

düşeyazdık düşeyazdıñız düşeyazdılar

[İḫṭār] bu beş ṣūretle yapılan ikinci derece efʿāl-i mürekkebeler tekrār fiʿil-i iʿānelerle terekküb ėtdikde bunlarıñ daḫı: "ḥikāyet, rivāyet, şarṭiyye" ṣīġaları ḥāṣıl olur.

İkinci k̇ısım efʿāl-i mürekkebe hangi maṣdarlardan yapılır? K̇aç nevʿdir? Fiʿil-i ik̇tidārī neye dėrler? Naṣıl teşkīl olunur? Fiʿil-i taʿcīlī neye dėrler? Ve naṣıl teşkīl olunur? Efʿāl-i zamāniyye neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? Efʿāl-i istimrāriyye neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? Efʿāl-i muk̇ārebe neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur? İkinci k̇ısım efʿāl-i mürekkebe fiʿil-i iʿāne ile terekküb ėder mi? Naṣıl yapılır?

Rabṭ ṣīġaları

Kelāmı birbirine rabṭ ėtmek içün k̇ullanılan ṣīġalardır. Ve bunlar da sekiz k̇ısımdan ʿibāretdir:

1 — Ṣīġa-i ṣıla: Fāʿile mużāf olan ṣīġalardır. Māżī-yi şuhūdīniñ müfred-i ġāʾiblerine ḫafīflerde: "gi" s̱ak̇īllerde (ġı) edātı ʿilāvesiyle ṣıla-i şuhūdī; ve müstak̇beliñ müfred-i ġāʾibine (i) ʿilāvesiyle ṣıla-i nak̇lī teşkīl olunur: (Geldigi, ok̇uduğu) (sövecegi, bulacağı) gibi.

2 — Ṣīġa-i ʿaṭfiyye: İki kelimeniñ sāmiʿaya ḫoş gelecek ṣūretde rabṭı içün istiʿmāl olunan ṣīġalardır. Mādde-i aṣliyyeniñ āḫiri sākin ise (up) müteḥarrik ise: (yup) ʿilāvesiyle teşkīl olunur: Gelüp, sövüp, bulup gibi.

3 — Ṣīġa-i taʿḳībiyye: Kendinden ṣoñrakiniñ derʿaḳab vuḳūʿunu bildiren ṣīġalardır. Mādde-i aṣliyyeniñ āḫiri sākin ise (nce) müteḥarrik ise bir de (i) ziyāde ḳılınaraḳ teşkīl olunur: (Gelince, oḳuyunca) gibi.

4 — Ṣīġa-i ibtidāʾiyye: Kendisinden ṣoñra gele fiʿiliñ bedeʾ ėtdigi zamānı gösteren ṣīġalardır. Fiʿil-i iltizāmīniñ müfred-i ġāʾibleriniñ āḫirine (li) ʿilāvesiyle teşkīl olunur: Geleli, göreli, oḳuyalı, yazalı gibi.

Baʿżān buña (denberi) lafẓı ʿilāve olunur: Gelelidenberi, ḫaber verelidenberi gibi.

5 — Ṣīġa-i intihāʾiyye: Kendisinden ṣoñra gelen fiʿiliñ zamān intihāsını taʿyīn ėden ṣīġalardır. Ṣīġa-i taʿḳībiyyeleriñ āḫirine (ye ḳadar) ʿilāvesiyle teşkīl olunur: Gelinceye ḳadar, gidinceye ḳadar, oḳuyuncaya ḳadar gibi.

6 — Ṣīġa-i tevḳītiyye: Kendisinden ṣoñra gelen fiʿiliñ zamān-ı vuḳūʿunu taʿyīn ėden ṣīġalardır. Māżī-yi şuhūdīniñ cemʿ-i mütekeliminiñ āḫirine (ce) ʿilāvesiyle teşkīl olunur: Geldikce, oḳuduḳca, yazdıḳca, ḳaldıḳca gibi.

7 — Ṣīġa-i tems̱īliyye: Kendisinden ṣoñra gelen fiʿiliñ ṣūret-i vuḳūʿunu bildiren ṣīġalardır. Ṣīġa-i ṣılalarıñ āḫirine (gibi) yāḫūd (mis̱ellü) kelimelerinden biriniñ ʿilāvesiyle teşkīl olunur: Geldigi gibi yapdığı mis̱ellü gibi. Bu ṣīġalar baʿżān maʿnā-yı taʿḳīb ve müfāceʾeyi daḫı müfīd olurlar:

Baḳdığı gibi düşdü, düşdügü gibi öldü, gibi.

8 — Ḥāl-i terkībī — Fāʿiliñ ne ḥālde bulunduġunu bildiren ṣīġalardır. Fiʿil-i iltizāmīniñ müfred-i ġāʾiblerinde ḫafīflerde "rek" ve s̱aḳīllerde "raḳ" edātlarınıñ ʿilāvesiyle teşkīl olunur: Düşünerek geldi, sevinerek gitdi gibi.

Ṣīġa-i rabṭiyye neye dėrler? Ḳaça münḳasımdır? Ṣīġa-i ṣıla neye dėrler? Naṣıl teşkīl olunur? Ṣīġa-i ʿaṭfiyye neye dėrler? Naṣıl teşkīl olunur? Ṣīġa-i taʿḳībiyye neye dėrler? Naṣıl teşkīl olunur? Ṣīġa-i ibtidāʾiyye neye dėrler? Naṣıl teşekkül? Baʿżān bunlara ne ʿilāve olunur? Ṣīġa-i intihāʾiyye neye dėrler? Naṣıl yapılır? Ṣīġa-i tevḳītiyye neye dėrler ve naṣıl yapılır? Ṣīġa-i tems̱īliyye neye dėrler ve naṣıl yapılır? Ḥāl-i terkībī neye dėrler ve naṣıl teşkīl olunur?

BEŞİNCİ FAṢL

Edevāt

Yāḫud: Ḥurūf-u maʿānī

Edevāt — Müstaḳil bir maʿnā ifāde ėtmeyüp diger kelimelere rabṭ olunduḳda ḫuṣūṣī maʿnālara delālet ėderler.

"A" (A) Kelimeniñ evvelinde bulunursa edāt-ı nidā; āḫirinde bulunursa edāt-ı teʾkīd olur: A birāder niçün vaḳtiyle gelmiyorsuñ, baksañıza bendeñize neler söylüyor gibi.

(Ey) Edāt-ı nidādır, ey ḳıymeti bilinmeyen gençlik zamānları gibi.

(Ay) Taʿaccüb, ve teʾes̱s̱ür edātıdır: Ay ne zamān teşrīf buyuruldu, ay vücūdumuñ her yeri aġrıyor gibi.

(Ah) Edāt-ı taḥassürdür: Ah gençlik ah ne olur bir daha ʿavdet ėtseñ gibi.

(Of) Teʾes̱s̱ür ve melāl edātıdır: Of cānım ṣıḳılıyor gibi.

(Oḫ) Edāt-ı telez̠z̠üz̠dür: Oḫ artıḳ işlerimi bitirdim gibi.

(Amān) Edāt-ı istimdāddır: Amān fenā oluyorum yetişiñiz gibi.

(Artıḳ) Edāt-ı iktifādır: Artıḳ bu müştaḳḳlara taḥammül ėdemeyecegim gibi.

(Ancaḳ) Edāt-ı ḥaṣrdır: Ancaḳ bu işi sen yapabilirsiñ gibi.

(Aṣlā) Nefye maḫṣūṣ edāt-ı teʾkīddir: Bu sözü aṣlā ḳabūl ėtmem gibi.

(Eger) Edāt-ı şarṭdır: Eger çalışır iseñ adam olursuñ gibi.

(Eñ) Edāt-ı tafżīldir: Hünerleriñ eñ aʿlāsı oḳuyup yazmaḳdır gibi.

(Elbet, elbette) Edāt-ı teʾkīddir: Derse çalışmayan elbette pişmān olur gibi.

(Öyle) Taṣdīḳ ve tems̱īl edātıdır: O işiñ öyle olsa īcāb ėder. Ve öyle oldu gibi.

(Evet) Edāt-ı taṣdīḳdir: Aḥmed Efendi geldi mi? Evet geldi gibi.

(İçün) Edāt-ı taḫṣīṣdir: Aḳ aḳça ḳara gün içündür gibi.

(İşte) Edāt-ı tenbīhdir: İşte saña söylüyorum ʿaḳlını başına al gibi.

(İken) Edāt-ı ḥāldir: Aġac yaş iken egrilir gibi.

(Üzere) Edāt-ı istīlādır: Ayaḳ üzere ṭurdu gibi.

Maṣdarlara lāḥiḳ olduḳda taʿlīl maʿnāsı ifāde ėder: Gitmek üzere geldi gibi.

(İle) İki şeyʾi birbirine muḳārin gösterirse (edāt-ı muḳārenet) bir şeyʾe diger bir şeyʾi vāsıṭa gösterirse (edāt-ı vesāṭet), bir şeyʾi diger bir şeyʾe sebeb gösterirse (edāt-ı taʿlīl) olur: Ve baʿżān taḫfīf olunaraḳ (le) ṣūretinde yazılır: İyi ile görüş ki iyi olasıñ, insān fażīleti çalışmaḳla iktisāb ėdebilir, ṭoġruluḳ ile yalan ḳardaş olamaz gibi.

Vesāṭete mis̱āl: Ḳalem ile yazdım, vapur ile geldim, araba ile gidecegim gibi.

Taʿlīle mis̱āl: Ḫastalıḳla uyḳu ḫaylī zamāndan beri semtime uġramaz oldu gibi.

(Ay) Edāt-ı istiżāḥdır: Ay derse çalışıyor musunuz baḳalım gibi.

(Ay) Edāt-ı melāldir: Ay ama uzatdıñız bu baḥs̱i ḳapayalım gibi.

(Amān) İstikrāh ve melāl edātıdır: Amān hīç laḳırdı añlamaz olduñuz gibi.

(Amān) Edāt-ı taḥẕīrdir: Amān derse çalış ṣoñra ṣınıfda ḳalırsıñ gibi.

(Amān) Edāt-ı teşvīḳdir: Amān evlādım göreyim seni gibi.

(Amān) Edāt-ı teleẕẕüẕ: Amān ne güzel oldu gibi.

(Amān) Edāt-ı istimdāddır: Amān yetişiñiz fenā oluyorum gibi.

(İçün) Edāt-ı taʿlīldir: Sözümü diñlediğiñ içün seni seviyorum gibi.

(Eyvāh) Edāt-ı taḥassürdür: Eyvāh vaktiñ ne ḳadar olduġunu añlayamadım gibi.

“Be” (bā) Fārisīden meʾḫūẕ edāt-ı muṣāḥabetdir: Mekteb-i saʿādetden bāşehādetnāme neşʾet eyledim gibi.

(Bāri) Edāt-ı iktifādır: Derse çalışmıyorsañız bāri uṣlu oṭuruñuz gibi.

(Berāber) Edāt-ı teşrīk ve maʿiyyetdir: Pederimle berāber Yaḳacıġa gidecegiz gibi.

(Belki) Edāt-ı iḥtimāldir: Belki çalışır da adam olur gibi.

(Belki) Edāt-ı iżrābdır: Çalışmaḳ siziñ içün lāzım ve belki elzemdir gibi.

(Bile) ʿAṭıf ve teşvīḳ edātıdır: Dersine çalışdı ve mükāfāt bile aldı gibi.

(Ber) Fārisīden meʾḫūẕ edāt-ı istiʿlādır: Ber mūcib ḳāʿide Türkcede mużāfun ileyh evvel, mużāf ṣoñra gelir gibi.

(Beri) Edāt-ı ibtidādır: Mektebe gelelidenberi çoḳ istifādeler ėtdi gibi.

(Bütün) Edāt-ı taʿmīmdir: Bütün şākirdān maẓhar-ı mükāfāt oldu gibi.

(Bir) Edāt-ı tenkīrdir: Bir kitāb aldım görmelisiñ gibi.

(Bi) ʿArabcadan meʾḫūẕ edāt-ı taʿlīldir: Bi’l-azvü’ş-şeref, bi’l-yümn ve’l-iḳbāl gibi.

(Berāy) Fārisīden meʾḫūẕ edāt-ı taʿlīldir: Berāy tebdīl-i havā Burusaya gidecegim gibi.

(Böyle) Edāt-ı tems̱īldir: İşte derse böyle çalışmalı gibi.

“Pe” (Pek) Edāt-ı mübālaġadır: Şu çocuġuñ ḥāli pek ḫoşuma gidiyor gibi.

“Te” (Tā) Farisīden meʾḫūẕ edāt-ı intihādır, dāḫil olduġu kelimeniñ evveline bir (be) ziyāde ėdilir: Tābeṣabāḥ derse çalışdım gibi.

(Tek) Temenni-yi iltizāmī edātıdır: Tek sen derse çalış ben saña istediğiñ kitābı alırım.

“Ce” (Ce) Edāt-ı nisbetdir baʿż-ı isimlere lāḥiḳ olur: ʿArabca ṣarf Türkce ḳavāʿid gibi.

(Ce) Edāt-ı taḳlīl olur ve ṣıfatlara dāḫil olur: Beyāżca ḳaraca gibi.

(Ce) Edāt-ı teşbīhdir isimlere lāḥiḳ olur: Mertce söz insānca muʿāmele gibi. Ve baʿżān buña (sine) lafẓı dāḫil olur: Mertcesine söz insāncasına muʿāmele gibi.

(Ce) Edāt-ı muṭābaḳat olur: Bu iş bence böyledir gibi.

(Ce) Edāt-ı temeyyüz olur: Aḥmed Efendi sinnce daha büyükdür.

(Ce) Teks̱īr ve teʾkīd edātıdır: İyice dersimi yapdım, gibi.

(Cek, caḳ, cegiz, cağız) Edātları taṣġīr içündür: Büyücek kitāb, küçücük çocuḳ, bīçāre ḳızcağız, zavāllı adamcagız gibi.

“Çe” (Çünki) Edāt-ı taʿlīldir: Kimseniñ ḫaṭāsını yüzüne urma çünki fāʾidesizdir gibi.

(Çe) Fārisīden meʾḫūẕ edāt-ı taṣġīr: Dīvānçe, kemānçe gibi.

(Çe) Fārisīden meʾḫūẕ edāt-ı istifhāmdır: (Çefāʾide evvel düşünmeli idiñ gibi.

“Ḫa” (Ḫayli) Edāt-ı teks̱īrdir: Ḫayli vaḳitdir mektebe devām ėdiyor ḥālā bir şey añlamamış gibi.

“De” (Dır) Edāt-ı ḫaberdir: Saʿy ve ġayret ḥuṣūl-ü maṭlabıñ sermāyesidir gibi.

(Daḫı) Edāt-ı ʿaṭıfdır: Vücūda ʿārıż olacaḳ ḥastalıḳlardan teveḳḳī fenn-i ḥıfẓ’üṣ-ṣıḥḥaya, ruḥa ʿārıż olacaḳ fenālıḳlardan teveḳḳī daḫı ʿilm-i aḫlāḳa muḥtācdır gibi.

(Den) Edāt-ı ibtidādır: Bugün ṣabāḥdan aḳşama kadar derse çalışdım gibi.

(Den) Edāt-ı beyān olur bir şeyʾiñ cinsini nevʿini beyān ėder: Altundan yüzük ṭaşdan binā gibi.

(Den) Edat-ı tabʿīżdir: Ḳavāʿidden dört ders oḳuduḳ gibi.

(Den) Mefʿūlün ʿanh edātıdır: Şu mükāfātı ṣırf dersinden aldım gibi.

(De) Edāt-ı ẓarfdır: Dünyāda çalışmaḳ gibi şeref ve meziyyet olamaz gibi.

(De) Edāt-ı istimrār olur: ve maṣdarlara lāḥiḳ olur Aḥmed Efendi mekteb-i saʿādetde taḥṣīl ėtmekdedir gibi.

(De) Edāt-ı ʿaṭıfdır eks̱eriyā teşrīk beyān ėder: Raʾūf Beg de mükāfāt aldı gibi.

(Degil) Edāt-ı nefydir: ʿAḳıl yaşda degil başdadır gibi.

(Daha) Edāt-ı tafżīldir: İnsān çalışdıḳça daha ziyāde müstefīd olur.

(Daha) Henüz maʿnāsına edāt-ı ḥāl olur: Daha bu yaşda iken ḥayli maʿlūmāt kesb ėtdi gibi.

(Daha) Edāt-ı istīżāḥdır: Daha neler oḳuyorsuñuz gibi.

(Der) Fārisīden meʾḫūẕ edāt-ı ẓarfdır: Dersaʿādet, derʿaliyye gibi.

(Dek, degin) Edāt-ı intihādır eks̱eriyā şiʿirde istiʿmāl olunur.

hāṣılı bīhūdeye çekdim emek
aġlarım āh ėylerim tā ṣabāha dek

"Ze" (Zīrā) Edāt-ı taʿlīldir: ʿİlm ġāyet ʿālī ve muḳaddes bir fażīletdir. Zīrā bi'l-cümle aḥvāl-i ḥarekātımıza lāḥiḳ olan ḫūṣūṣātı bize gösterir.

(Zār) Farisīden meʾḫūẕ edāt-ı mekāndır: Gülzār, lālezār, çimenzār gibi.

"Se" (Siz) Edāt-ı nefydir: Parasız pulsuz yola çıḳılır mı? gibi.

(Sizin) Nefye maḫṣūṣ edāt-ı ḥāldir maṣdarlara lāḥiḳ olur: Çalışmaḳsızın ders ögrenilemez gibi.

(Sitān) Fārisīden meʾḫūẕ edāt-ı mekāndır: Gülistān, Afġānistān gibi.

"Şe" (Şimdi) Edāt-ı ḥāldir: Beg efendi şimdi gelecekdir.

"Ṣad" (Ṣanki) Edāt-ı tems̱īl ve taʿrīżdir ne ḳadar uṣlu bir çocuḳ ṣanki bir melek, ṣanki ben sizi ṭanımıyorum gibi.

"Ṭı" (Ṭolayı) Edāt-ı taʿlīldir: Ẕekī Efendi derse çalışdığından ṭolayı birinci oldu gibi.

"Ġayın" (Ġāyet) Edāt-ı mübālaġadır: Bu efendi ġāyet çalışḳandır gibi.

"Fe" (Faḳaṭ) Edāt-ı ḥaṣrdır: Faḳaṭ bu yazıyı o yazabilir gibi.

(Faḳaṭ) Edāt-ı istidrākdir: Bu efendi yaramazdır. Faḳaṭ derse çalışır gibi.

"Ḳaf" (Ḳadar) Edāt-ı intihādır: İmtiḥāna ḳadar dersleri ikmāl ėtmeli gibi.

"Kef — Gef" (Güyā) Edāt-ı tems̱īldir: Şu çocuḳ güyā büyük adam gibi ḥareket ediyor gibi.

(Güyā) Edāt-ı taʿrīż olur: Güyā dersini biliyormuş gibi.

(Gibi) Edāt-ı teşbīhdir: Melek gibi uṣlu bir çocuḳ gibi.

(Göre) Edāt-ı muṭābaḳatdır: Herkes yorġanına göre ayaġını uzatmalıdır gibi.

(Ki) Edāt-ı rabṭdır: Dünyā bāḳī mi ki āḫiret düşünülmesin gibi.

(Ki) Edāt-ı beyān olur: Fenn o ḳadar teraḳḳī ėtmişdir ki evvelce muḥāl ẓann olunan şeyleriñ cümlesi keşf olundu. Gibi.

"Le" (Lâkin) Edāt-ı istidrākdir: Daʿvetiñize maʿe't-teşekkür icābet ėderdim lâkin maʿẕeretim ẓuhūr ėtdi gibi.

(Lik — Lıḳ) Edāt-ı mekāndır: Aġaclıḳ çayırlıḳ maḥaller ḫoşa gider gibi.

(Lik — Lıḳ) Maṣdar ve ṣıfatlara dāḫil olduḳda edāt-ı teʾkīd olur. Çalışḳanlıḳ, ẕihni açar tenbellik ise ẕihne ṭurġunluḳ vėrir gibi.

"Me" (Mi) Edāt-ı istifhāmdır: ʿİlmiñ fāʾidesi inkār olunur mu gibi.

"Ne" (Nitekim) Edāt-ı tems̱īldir: Nitekim ʿArabcada daḫı böyledir gibi.

(Nice) Edāt-ı teks̱īrdir: Cenāb-ı Ḥaḳḳ pādişāhımız efendimiz ḥażretlerini nice seneler taḫt-ı ʿālī-baḫt-ı ʿOs̱mānīde berdevām buyursun āmiyn gibi.

(Ne) Taḥsīn ve taʿaccüb edātıdır: Ne saʿādet! Ne leṭāfet memālik-i şāhāneniñ her yeri gülzār-ı maʿrifet oldu gibi.

(Ne) Edāt-ı nefydir: Ne yazdı ne oḳudu gibi.

(Ne) Edāt-ı istifhāmdır ẕü'l-ʿuḳuluñ ġayrıda ḳullanılır: Ne oḳuyorsuñ gibi.

"Ve" (Ve) Edāt-ı ʿaṭıfdır: Cenāb-ı Ḥaḳḳa Nebī-yi ẕīşāna ve ūlü'l-emre iṭāʿat vecībe-i zimmetdir gibi.

"He" (Ha) Edāt-ı tenbīhdir: Derse çalışıñız ha ṣoñra peşīmān olursuñuz gibi.

(Ha) Edāt-ı müsāvātdır: Ha peder efendi gelmiş ha siz gibi.

(Haydi) Edāt-ı teşvīḳdir: Efendiler haydi derse çalışalım gibi.

(Hayhay) Edāt-ı taṣdīḳdir: Sözüme emniyyet ėder misiñiz, hayhay gibi.

(Her) Edāt-ı taʿmīmdir: Her inişiñ bir yoḳuşu vardır gibi.

(Hep) Edāt-ı taʿmīmdir: Bu naṣīḥatler hep siziñ iyiligiñiz içündür gibi.

(Hemān) Edāt-ı istiʿcāldir: Hemān kitābları alup mektebe gitmeli gibi.

(Hemān) Edāt-ı istimrārdır: Hemān Cenāb-ı Ḥaḳḳ sevgili pādişāhımız efendimiz ḥażretlerine tükenmez ʿömürler iḥsān buyursun, "dünyāda hemān sen şeref şān ile ṣaġ ol" gibi.

(Hele) Edāt-ı taḥẕīrdir: Hele derse çalışma baḳ ṣınıf geçebilir misiñ gibi.

(Hele hele) Edāt-ı istīżāḥ olur: Hele hele söyle baḳayım gibi.

(Hīç) Nefye maḫṣūṣ edāt-ı teʾkīddir: Hīç derse çalışmıyorsuñuz gibi.

"Ye" (Yā) Edāt-ı nidādır ʿArabī kelimelere lāḥiḳ olur: Yārabbī, yāresūlallāh gibi.

(Yā) Edāt-ı teʾkīddir: Yazar oḳursuñuz ya gibi.

(Yāḫūd) Edāt-ı terdīddir: Taḫfīf olunarak̩ (yā) ṣūretinde daḫı k̩ullanılır: Yā buraya teşrīf buyursunlar yāḫūd biz taṣdīᶜ ėdelim gibi.

(Yine) Edāt-ı ᶜāṭıfdır: Yine teşrīf buyururlar ise memnūn oluruz gibi.

(Yine) Edāt-ı taᶜrīżdir: Yinemi derse çalışmadıñız gibi.

(Yok̩sa) Edāt-ı ᶜudūldür: Gençlikde yaz ok̩u yoḫsa iḫtiyārlık̩da zaḥmet çekersiñ gibi.

Ṣoñ

SÖZLÜK

A

ʿabd-i ḥaḳīr degersiz kul

ʿadem yokluk, bulunmama

āhen demir, kılıç, sert

āḫūr ahır, dam

ʿale'l-ıṭlāḳ genellikle

ʿArabī Arapça

ʿārıż gelen

arż dünya, toprak

aṣvāt sesler

āşikār belli, açık, meydanda

ʿavdet geri gelme, dönme

B

bāb kapı

bāliġ bülûga eren, erişmiş

bedeʾ başlama, başlayış

beñiz yüz

berceste-i mıṣrāʿ zahmetsizce hatıra geliveren, fakat yüksek bir mana taşıyan mısra

beyn ara, arasında

bīḫūde boşuna, boş yere, beyhûde

bi'l-azvü'ş-şeref şereflenerek

bi'l-yümn ve'l- iḳbāl bereket ve baht ile

binā'en ʿaleyh bunun üzerine, bundan dolayı

bīrūḥ cansız

C

cārī cereyan eden, akan, geçen

celālet büyüklük

celb çekme, çekiş; kendine çekme

celīle büyük

cihāngīr cihanı, dünyayı zapt eden

cihet yön, taraf, sebep

Ç

çeşm göz

D

dāder kardeş

dānā bilen, bilgiç

dellāle bir kadınla bir erkek veya bir erkekle bir kadın arasında aracılık eden kadın

derʿaliyye büyük kapı

dersaʿādet İstanbul

dest el, mevki, zafer, kuvvet, tarz

dil-firīb gönül aldatan, cazibeli

dil-güşā gönül açan

dilḫūn içi kan aglayan

diraḫt agaç

dīvār duvar

E

eks̱eriyyā çok defa olarak, çok zaman; sık sık

envāʿ çeşitler, türlüler

esyāf kılıçlar

eşkāl-i mez̠kūre adı geçmiş şekiller

F

Fārisī İran dili, Farsça

fī içinde, -de, evvelce tarihin başına konurdu

G

gedā dilenci

gedāyān dilenciler

ġıbṭa aynı hâli şiddetle arzu etme, imrenme

gürūh cemaat, bölük, takım

H

ḫāce hoca, efendi, ögretmen, müderris

Ḫadīcetü'l-Kübrā Hz. Muhammed'in ilk zevcesi

ḫāher kız kardeş

ḥā’iz malik, sahip; taşıyan

ḫāk toprak

ḥakīm âlim, bilgin, her şey, bilen

ḥālāt haller, durumlar

Ḫāliḳ yaratan, yoktan var eden, yaratıcı, Allâh

ḫāne-i peder baba evi

ḥarem herkesin girmesine müsaade edilmeyen, saygıdeger ve kutsal yer

ḫāṣṣa bir kimseye ya da bir şeye özel olan nitelik

ḥaẕf aradan çıkarma, çıkarılma, düşürme

ḥays̱iyyet şeref

ḥıfẓ’ıṣ-ṣıḥḥa saglıgı koruma

ḫidmet iş, hizmet, vazife

ḫilāf karşı, zıt

ḫoşgū tatlı dilli

ḫoşgūyān tatlı dilliler

ḥuṣūl üreme, türeme, çıkma

ḥuṣūl-ü maṭlab istek, istegin ortaya çıkması

I

ıṭlāḳ salıverme, koyuverme, boşama

İ

ibhām açıklamama, kapalı ifade

ifāde-i merām

ʿifrīt zararlı ve korkunç mitolojik mahluk

iḫtiṣār kısaltma; sözü, yazıyı kısaltma

iḫtilāṭ karışma, karşılaşıp görüşme

ikmāl kemale erdirme, tamamlama, bitirme

iḳtirān yakın varma, yanına gelme, yaklaşma

iktisāb yazılmış bir şeyin suretini alma, kopyasını çıkarma

iltizāmī iltizamla ilgili, bilerek isteyerek yapılma

intihā nihayet bulma, sona erme, son

īrād getirme, söyleme

irāʾe gösterme, tayin etme

istiʿmāl kullanma

işʿār yazı ile bildirme, haber verme

iştiḳāḳ bir kökten gelen kelimelerin birbirleriyle olan ilgileri, kök bilgisi; türetme

iʿtibār saygı gösterme, şeref, deger

izāle giderme, giderilme; yok etme

J

jeng pas, küf, kir

K

ḳabīl türlü, gibi, biraz evvel

ḳābil-i lems el ile dokunulabilen

kāffe hep, bütün, cümle

ḳā᾿im ayakta duran, birinin yerini tutan, birinin yerine geçen

ḳāri᾿e kıraat eden, okuyan (kadın)

ḳaṣıyy-i eflāk uzaklarda

ḳażā olacagı ezelden Cenâb-ı Hak tarafından tayin olunan şeylerin vukua gelmesi

kelim lakırdılar, sözler

kelimāt kelimeler

kerīmü'ş-şiyem cömert huylu

kesb çalışıp kazanma, edinme, peydahlama

ḳırāʿat okuma; devamlı ve düzgün okuma

kişver iklim, memleket

L

lafẓan lafız itibariyle kelimenin söylenişine, yapısına göre, yazılı olmayarak

lāḥiḳ yetişen, eklenen

leb dudak

leşker asker

M

māʿadā -den başka

maʿārif bilimler, milli egitim bakanlıgı

māder anne

maʿe't-teşekkür teşekkür ile

maḥdūd sınırlanmış sınırlı, belirli

maḳām-ı teraḥḥum merhamet yeri

maṭbaʿa basımevi

maṭlūb talep edilen, istenilen, aranılan şey

maẓhar-ı mükāfāt takdire nâil olma

mażmūn ödenmesi lazım gelen şey, mana

mebdeʾ başlangıç

mecmūʿ toplanmış, bir araya getirilmiş şey

medd uzatma, çekme

medḫal başlangıç, giriş

meʾḫaẕī bir şeyin alındıgı, çıkarıldıgı yerle ilgili; kaynaga ait

meʾḫūẕ alınmış, çıkarılmış

melāl usanç, sıkıntı

meleke tekrarlaya tekrarlaya meydana gelen alışıklık, yatkınlık

melḥūẓ görülen, düşünülebilen; olabilen

memālik-i şāhāne Osmanlı ülkesi, Türkiye

merdān mertler, insanlar

meserret sevinç, şenlik

meşāhīr ünlü kimseler

metrūk terk edilmiş, bırakılmış

mevādd maddeler

meẕkūr adı geçmiş, anılmış

meẕkūre adı geçmiş, anılmış

mis̱ellü benzer

muʿayyen belli, belirli

mūcib gereken, gerektiren

mufaṣṣalan uzun uzadıya, sözü uzatarak

muḫaddire hissi uyuşturucu, uyuşturan

muḫaffef hafifletilmiş

muḥāl mümkün olmayan

muḥarrem kamer takviminin birinci ayı

muḥarrir yazı yazan, telif eser sahibi

muḳārin bitişik

mukteżā lazım gelmiş

muʿteber geçerli, itibarlı, saygın, inanılır, güvenilir

muṭṭarid sıralı, düzgün

muvāfaḳat uygunluk

müdīr idare eden, direktör

müfāceʾe ansızın oluverme

müfīd ifade eden, anlatan

mülāḥaẓa dikkatle bakma, iyice düşünme

mümās̱il benzeyen

münḳasım kısım kısım bölünen

müntehī sona eren, bir şeyi tamamlayan

müsāvāt eşitlik, aynı hâlde ve derecede olma

müsemmā bir ismi olan, adlanmış

müstaʿmel kullanılmış

müstefīd faydalanan

müşīr emir ve işaret veren

müştaḳḳ iştiyak etmiş, başka bir kelimeden çıkmış, türemiş, türeme

müşterek iştirâk eden, ortak [olan], ortaklaşa

müṭālaʿā okuma, tetkik, düşünce

müteʿaddid çogalan, çok

müteʿalliḳ asılı, baglı, ilgili, ilişigi olan

mütenevviʿa çeşitli

N

nāfiẕü'l-kelim sözü geçen

nāmütenāhī sonsuz

naẓar bakma, göz atma

Nebī-yi ẕīşān şerefli peygamber, Hz. Muhammed

necīb soyu sopu temiz, nesli pak olan kimse

nevʿ çeşit, cins, sınıf

neẓāret nazırlık

nisbet baglılık, ilgi, kıyaslama, inat olarak

nüsḫa yazılı, yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan sûret

P

pāy-i taḫt-ı salṭanat-ı seniyye Osmanlı'nın baş şehri: İstanbul

peyāmber haber getiren, peygamber

piyāle kadeh, şarap bardagı

R

rabṭ baglama

Ramażānü'l-mübārek bereketli Ramazan, Ramazan ayı

raʿnā güzel; latif, hoş görünen

recül ergin erkek, insan

resāʾil mektuplar, küçük kitaplar

revnaḳ parlaklık, güzellik, tazelik, süs

rīgdān rıh hokkası

risāle mektup, kısa yazılmış küçük kitap

rūy yüz

rüchḥān üstünlük

rüʾyet görme, bakma

S

saʿādet mutluluk

ṣadā ses

sāḫte düzme, düzmece, yapmacık; yalandan; taklit

ṣā᾿im oruç tutan, oruçlu

sāmiʿa kulaktaki işitme kuvveti

saʿy gayret

s̱evr öküz, boga

seyf kılıç

seyyidetü'n-nisā hanımefendi

sinn yaş

siyāḳ u sibāḳ sözün gelişi, sözün uygunlugu

s̱ülüs̱ üçte bir

süyūf kılıçlar

Ş

Şaʿbānü'l-muʿaẓẓam büyük Şaban, Şaban ayı

şākirdān ögrenciler

şāẕẕ kural dışı, kurala uymayan

şecer agaç

şefe dudak

şiʿār işaret

şifāhen agızdan, sözle

şīr aslan, süt, yigit

şiyem huylar

T

taʿaccüb şaşakalma

ṭabʿ kitap basma

taʿdād sayma, sayı

taḫfīf hafifletilme

taḥrīren yazı ile, yazmak suretiyle

taḫt-ı ʿālī-baḫt-ı ʿO̱smānī şanlı Osmanlı iktidarı

taḳlīl azaltma, indirme

taḳsīm parçalara bölme, bölüştürme

taʿlīl sebep, bahane gösterme

ṭarīḳ yol

taṣdīʿ baş agrıtma, can sıkma

tavṣīl ulaştırma

taʿẓīmen hürmet ve ikram ederek

tebcīl ululama, agırlama

tebdīl-i havā hava degişikligi

teʾe̱s̱sür içlenme, acı, keder duyma

tefrīḳ ayırma, seçme

teʾkīd saglamlaştırma, pekiştirme

tekmīl bitirme, tamamlama, tam, eksiksiz

tekṡīr çogaltma

temellük mülk edinme

teraḳḳī yükselme, ilerleme

terekküb karışıp birleşme, meydana gelme

tesmiye ad koyma, adlandırma

teşkīl bir şeye şekil, suret verme, meydana getirme

teşrīk ortak etme

teveḳḳī sakınma, çekinme

tevsīm adlandırma

teẓāhür meydana çıkma, belirme, [birbirine] görünme, gözükme

ṭūr-ı ʿacīb tuhaf dag

ṭuyūr kuşlar

Türkī Türk'e mensup, Türkle ilgili, Türkçe yazılmış (eser)

U

ʿulūm ilimler

ūlü'l-emr iktidarda olanlar, söz sahibi, padişah

V

vażʿ koyma, konulma, tayin etme, meydana getirme

vech-i ātī aşagıdaki şekilde

vecībe borç hükmünde olan vazife

Z

żābiṭ subay

ẓāhir görünen, görünücü, açık, belli, meydanda

z̠ākir zikreden, zikredici, anan

ẓalām karanlık

zenān kadınlar

zimmet sahip çıkma, üstte olan şey

z̠īrūḥ canlı

z̠īteceddüd yeni

z̠ü'l-ʿuḳul akıllar

DİZİN

A

aʿdād-ı aṣliyye: asal sayılar

32, 33

aʿdād-ı basiṭa: basit sayılar

32

aʿdād-ı kesriyye: kesir sayıları

32, 33

aʿdād-ı mürekkebe: sonsuz sayılar

32

aʿdād-ı rütbiyye: sıra sayıları 32, 33

aʿdād-ı tevzīʿiyye: üleştirme sayıları

32

aḥvāl-i ism: ismin halleri

20

ʿamūden: dik olarak, boyuna

10

C

cemʿ: çogul

17, 18, 19, 20, 21, 31, 34, 36, 37, 49

cemʿ- i muḫāṭab: ikinci çokluk şahıs

45, 47,

cemʿ-i mükesser: cemi yapılacagı zaman müfredinin şekli bozularak yapılan cemi.

19, 21

cemʿ-i mütekellim: birinci çokluk şahıs

45, 47, 48

cümle-i ḫaberiyye: haber cümlesi

35

D

der ʿaḳab: hemen arkasından

57, 58

E

edāt: başlı başına manası olmayan kelime veya harf

14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 29

edāt-ı cemʿ: çokluk edatı

19, 21

edāt-ı ḫaber: bildirme eki, -dır, -dir

64

edāt-ı ḥāl: iken, daha (henüz), -sizin, şimdi ekleri

61, 65, 66

edāt-ı ḥaṣr: mahsus kılma edatı, ancak, fakat

60, 66

edāt-ı ibtidā: -den, -dan, -den beri, -dan beri ekleri

63, 64

edāt-ı iḥtimāl: olasılık edatı, belki

62

edāt-ı iktifā: yeterlilik edatı, artık, bari

60, 62

edāt-ı intihā: dek, degin, kadar, tā ekleri

63, 65, 66

edāt-ı istiʿcāl: acelelik edatı, hemān, hemen

68

edāt-ı istiʿlā: ber "üzere"

63

edāt-ı istīlā: yükseklik edatı, ber "üzere"

61

edāt-ı istimdād: yardım edatı, aman

60, 62

edāt-ı istiżāḥ: açıklama isteme edatı, ay

61

edāt-ı iżrāb: kuvvetlendirme edatı

62

edāt-ı maʿiyyet: birliktelik edatı, beraber

62

edāt-ı maṣdar: fiil kök ve gövdelerine getirilen –mak, -mek ekleri

38, 39, 43, 48

edāt-ı melāl: bunalma edatı, ay

62

edāt-ı muḳārenet: bitişiklik edatı, ile

61

edāt-ı muṣāḥabet: birliktelik edatı, bā

62

edāt-ı muṭābaḳat: uygunluk edatı, -ce, göre

64, 66

edāt-ı mużāriʿ: geniş zaman eki

48

edāt-ı mübālaġa: abartma edatı

63, 66

edāt-ı müsāvāt: eşitlik edatı, ha…ha

67

edāt-ı nefy: olumsuzluk edatı, degil, -siz, ne…ne

40, 65, 67

edāt-ı nidā: seslenme edatı, kelimeden önce a, ey, yā

60, 68

edāt-ı nisbet: ilgi edatı, bazı isimlere eklenen -ca, -ce ekleri

63

edāt-ı rabṭ: baglama edatı, ki

66

edāt-ı şarṭ: koşul edatı, eger

61

edat-ı tabʿīż: ayrılma hâli eki, -den

65

edāt-ı tafżīl: üstünlük edatı, eñ, daha

61, 65

edāt-ı taḫṣīṣ: mahsus kılma edatı, içün

61

edāt-ı taḥassür: hasret edatı, ah, eyvāh

60, 62

edāt-ı taḥẕīr: sakındırma edatı, amān

62

edāt-ı taḥẕīr: sakındırma, men etme edatı, hele

68

edāt-ı taḳlīl: azaltma edatı, -ce

63

edāt-ı ta'līl: ile (sebep ilgisi ile), içün, kelimeden önce kullanılan bi, berāy, çünki, zīrā, ṭolayı ekleri

61, 62, 63, 64, 65, 66

edāt-ı ta'mīm: bütünlük edatı, bütün, her, hep

63, 67

edāt-ı ta'rīż: dokundurma edatı, güyā, yine

66, 68

edāt-ı taṣdīḳ: onaylama edatı, evet, hayhay

61, 67

edāt-ı taṣġīr: küçültme edatı, -çe

23, 64

edāt-ı te'kīd: a (kelimenin sonunda), asla, elbet, elbette, -lık, -lik (masdar ve sıfatlara eklenince), hīç, ya edatları

60, 61, 67, 68

edāt-ı teleẕẕüẕ: hoşlanma edatı, oh, amān

60, 62

edāt-ı temeyyüz: benzerlerinden farklılık edatı, -ce

64

edāt-ı tems̱īl: benzetme edatı, böyle, sanki, güyā, nitekim

63, 66, 67

edāt-ı tenbīh: ögütleme edatı, ha, işte

61, 67

edāt-ı tenkīr: bilinmezlik edatı, bir

63

edāt-ı terdīd: reddetme edatı, yāḫūd

68

edāt-ı teşbīh: benzetme edatı, gibi, -ce (isimlere eklenince)

63, 66

edāt-ı teşrīk: birliktelik edatı, berāber

62

edāt-ı teşvīḳ: gayretlendirme edatı, haydi, amān

62, 67

edāt-ı ʿudūl: yoksa edatı

68

edāt-ı vesāṭet: aracılık edatı, ile

61

edevāt: fiillere ve isimlere eklenen manalı kelimeler

23, 33, 34, 60

efʿāl-i basīṭa: basit fiiller

44, 49, 51, 56

efʿāl-i iḳtidāriyye: yeterlilik fiilleri, bilmek

55

efʿāl-i istimrāriyye: sürerlilik fiilleri, ṭurmaḳ, görmek, ḳalmaḳ, gelmek

56, 58

efʿāl-i muḳārebe: yakınlık edatı, yazmak

57, 58

efʿāl-i mürekkebe: birleşik fiiller

44, 49, 51, 53, 55, 57, 58

efʿāl-i taʿcīliyye: acelelik edatı, vėrmek

56

efʿāl-i zamāniyye: duyulan geçmiş zamana veya gelecek zamana olmak fiilinin eklenmesi

56, 58

elfāẓ-ı ʿArabiyye: Arapça kelimeler

21

elfāẓ-ı Fārisiyye: Farsça kelimeler

21

elifbā: otuz üç harften ibaret olan Osmanlı alfabesi

4

elif-i maḳṣūre: bazı Arapça kelimelerin sonunda bulunan ve ye şeklinde yazılan elif

9, 10

elif-i memdūde: uzun okunan elif

9, 10

elsine: diller

5

emr-i ġāʾib: üçüncü şahsa verilen emir

44, 49

emr-i ḥāżır: ikinci şahsa verilen emir

38, 44, 48, 49

esmāʾ-i aʿdād: sayıların isimleri

32, 33

esmāʿ-i ʿArabiyye: Arapça isimler

18

esmāʾ-i ecnebiyye: yabancı isimler

20, 21

esmāʾ-i işāret: işaret isimleri

33

esmāʾ-i müteşābihe-i bil-maṣdar: mastar anlamını yitirerek isim halinde kalıplaşmış mastarlar

38

esre: harfi ı-i okutan hareke

10

eşkāl-i müẕekkire: ḥarf, noḳṭa, işāret

1

F

fāʿil: bir fiilin anlattıgı işi yapan

37, 40, 41, 42, 43, 55, 56, 58, 59

ferʿ-i fiʿil: ortaç

50

fetḥa: Arapça kelimelerin üstüne konulan üstün işareti

10, 11, 12

fetḥa-i ḫafīfe: e okutan üstün

11, 12

fetḥa-i s̱aḳīle: a okutan üstün

11, 12

fiʿil: iş, kâr, amel; zamanla ilgili olup manaya yol açan kelime, eylem

14, 24, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59

fiʿil-i ferʿī: mastardan türedigi halde sıfat anlamını ifade eden fiil

44, 49, 51

fiʿil-i ḥāl: şimdiki zaman fiili

44, 46

fiʿil-i ḥikāye: geçmiş zamanda olmuş, fakat konuşanın görmüş oldugu bir işi anlatan fiil

52, 53

fiʿil-i iʿāne: yardımcı fiil

44, 51, 52, 57, 58

fiʿil-i iḳtidārī: "bilmek" maddesiyle meydana gelen fiil

55, 58

fiʿil-i iltizāmī: emir sîgasının sonuna "-elim, -esin, -esiniz" katılarak yapılan fiil, dileme kipi

44, 47, 49, 55, 57, 58, 59

fiʿil-i istimrārī: sürerlik fiili

56

fiʿil-i lāzım: "-i hali" almayan fiil

42, 43

fiʿil-i maʿlūm: faili, öznesi bilinen fiil, etken fiil

42, 43

fiʿil-i mechūl: faili, öznesi bilinmeyen fiil, edilgen fiil

42, 43

fiʿil-i mefʿūl: faili belli olan fiil

42

fiʿil-i muḳarebe: “yazmak” maddesiyle meydana gelen fiil

57

fiʿil-i mużāriʿ: hem hale hem istikbale delalet eden kip

44, 46, 49

fiʿil-i müstaḳbel: gelecek zaman fiili

44, 47, 49

fiʿil-i müteʿaddī: “-i hali” alan geçişli fiil, nesne tümleci alan fiil

42, 43

fiʿil-i rivāyet: geçmiş zamanda olmuş, fakat konuşanın görmemiş oldugu bir işi anlatan fiil

52, 53

fiʿil-i şarṭī: bir şeyin vukuunu başka bir şeye şart kılmak için kullanılan kip, ki s morfemi ile yapılır

52, 53

fiʿil-i taʿcīlī: “vermek” maddesiyle meydana gelen fiil

56, 58

fiʿil-i vücūbī: emr-i hazırın sonuna “meli” sözü katılarak meydana getirilen sîga, gereklilik kipi

44, 48, 49

fiʿil-i zamānī: zaman kiplerini alan fiiller

44, 49

fürūʿ-u efʿāl: fiillerden türemiş kelimeler

49, 51

G

ġāʾib: üçüncü şahıs, o

3, 36, 37, 45, 49

H

hāʾ-i resmiyye: Arap alfabesinin yirmi yedinci harfi

20

ḥāl: şimdiki zaman, oluş, bulunuş, keyfiyyet

44, 46, 53, 54

ḥāl-i aṣliyye: kelimenin kök hali

24

ḥāl-i keyfiyyet: özel durum

14

ḥāl-i terkībī: -arak, -erek'li zarf-fiil

59

ḥāṣıl-ı maṣdar: fiil ismi

39, 40

ḥarekāt-ı resmiyye: fetha, kesre, zamme

11

ḥarekāt-ı ṭabīʿiyye: olagan harekeler

12, 13

ḥareke-i ḥarfiyye: Türkçeye mahsus, harflerin üst tarafındaki harekeyi oluşturan harfler, ا ,ه ,ى ,و

10, 11, 12

ḥareke-i resmiyye: üstün, esre ve ötrenin genel adı

10, 11

ḥarf: alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri

3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 29, 33, 40, 42, 46, 47

ḥarf-i hecā: alfabe sırasına göre dizilmiş harf

4

ḥarf-i hevāʾī: degişken harf

9

ḥarf-i medd: uzatma harfi

11

ḥarf-i taʿrīf: tanım edatı

7, 8

ḫavāṣṣ-ı esmāʾ: saygın isimler

17

hecā: hece

13

ḥurūfāt: harfler

4

ḥurūf-ı aṣliyye: asıl harfler

10

ḥurūf-ı ḫafīfe: ince sesli harfler

5, 6

ḥurūf-ı ḫalḳ: ha, hı, ayn, gayn, he, hemze harfleri

8, 9

ḥurūf-ı imlā: a, e, ı, i, o, ö, u, ü harfleri

11

ḥurūf-ı ḳameriyye: kendinden önce gelen el harf-i tarifinin okunan harfler

7, 8

ḥurūf-ı ḳasım: dudak sesleri, be, mim, fe, vav

8, 9

ḥurūf-u maʿānī: edatlar

60

ḥurūf-ı mebānī: elifba, Arap alfabesi

4

ḥurūf-ı munfaṣıla: kendinden sonra gelen harflere bitişmeyen harfler

6, 7

ẖurūf-ı muttaṣıla: kendinden sonra gelen harflere bitişen harfler

6, 7

ḥurūf-ı mütebāʿide: agızdan çıkış yerleri birbirlerine uzak olan harfler, be, ayn, mim, cim

8, 9

ḥurūf-ı mütekāribe: agızdan çıkış yerleri birbirlerine yakın olan harfler, dal-be, dal-ze, dat-zı

8, 9

ḥurūf-ı müteşābihe: sesleri birbirlerine benzeyen harfler, ayn-hemze, te-tı, peltek s-sin-sad, ha-hı-he, dal-dat, ze-zel-zı

8, 9

ḥurūf-ı s̱aḳīle: kalın sesli harfler

5, 6

ḥurūf-ı şemsiyye: kendinden önce gelen el harf-i tarifinin l harfi okunmayan harfler

7, 8

ḥurūf-ı ẕevlāḳıyye: dil-dudak harfleri, be, fe, lam, mim, nun

8, 9

İ

ilâẖ ve başkaları, ve benzerleri, (vb.) [Arapçada "sonuna kadar, digerleri de böyledir" manasına gelip "ilā āẖirihi"nin kısaltmasıdır.]

7

ʿillet: bir kelimenin kendi harfleri arasında huruf-ı illetten biri bulunması

24

isim: ad

4, 7, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 32, 37, 38, 39, 63

ism-i ālet: alet ismi

22, 23

ism-i ālet-i ḳıyāsī: kurallı alet ismi

23

ism-i ālet-i semāʿī: kuralsız alet ismi

23

ism-i ʾayn: somut isim

15

ism-i cemʿ: topluluk adı

17, 21

ism-i cins: cins isim, bir cinsten olan şeylerin hepsine verilebilen ad

15, 16, 17

ism-i fāʿil: kendisinden fiil, iş çıkan kimsenin sıfatı

50, 51

ism-i ḫāṣ: özel ad

15, 16, 17, 21

ism-i işāret: kendisiyle muayyen bir şeye işaret olunan kelime

33, 34

ism-i maʿnā: soyut isim

15

ism-i maṣdar: -ım, -im ekiyle yapılan mastar

39, 40

ism-i mekān: yer zarfı

22

ism-i mekān-ı aṣlī: dogrudan dogruya mekan anlamını bildiren kelimedir

22, 23

ism-i mekān-ı ḳıyāsī: bazı isimlerin sonuna –lık, -lik edatlarının eklenmesiyle oluşan mekan adlarıdır

22, 23

ism-i mevṣūl: nispet zamiri

35

ism-i muṭlaḳ: başka bir örnegi olmayan tek isim

16

ism-i müfred: tekil isim

18

ism-i tasġīr: manasında küçüklük olan isim

22

ism-i tecrīd: kendi kelimesi

35

ism-i ẕāt: somut isim

15

istikrāh edātı: igrenme edatı

62

iżāfet-i beyāniyye: cins ve nevî gösteren izafet

27

iżāfet-i lāmiyye: lam harfiyle yapılmış isim tamlaması

26

iżāfet-i teşbīhiyye: muzaf muzaf-ı ileyhte edat bulunmayan izafetlerdir

27

K

kāf-i Fārisiyye: g sesini veren Acem kefi

20

kāf-i Türkī: sagır kef, genizden okunan n sesi

4

ḳāʿide-i ʿArabiyye: Arapça kural

18

ḳāʿide-i Fārisiyye: Farsça kural

18, 20

ḳavāʿid-i lisān-ı Türkī: Türk dilinin kuralları

1

ḳavāʿid-i Türkiyye: Türkçe kurallar

20

kelimāt-ı istifhāmiyye: soru kelimeleri

35

kemmiyyet: müfred hali veya cem hali

17, 18, 19, 21

kemmiyyet-i esmāʾ-i ʿArabiyye: Arapça isimlerin müfred veya cem hali

18

kemmiyyet-i esmāʾ-i Fārisiyye: Farsça isimlerin müfred veya cem hali

19

kesre: esre, harfi ı-i okutan hareke

10, 11, 12

kesre-i ḫafīfe: i sesi veren hareke

13

kesre-i s̱aḳīle: ı sesi veren hareke

13

keyfiyyet: bir ismin müzekker veya müennes olması hali

17, 21, 23

keyfiyyet-i esmāʾ: isimlerin müzekker veya müennes olması hali

21, 23

keyfiyyet-i maḫṣūṣa: özel nitelik

4

L

lafẓ: söz

3, 7, 14, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 43, 48, 55, 59, 64

lām-ı taʿrīf: tanım edatı

7, 26

lisān: konuşulan dil

3, 5, 9, 11, 12, 18, 20

lisān-ı ʿArabī: Arapça

11

lisān-ı ʿOs̠mānī: Osmanlı dili

18

lisān-ı Türk, lisān-ı Türkī: Türkçe, Türk dili

5, 9, 10, 13, 18, 19, 35, 55

M

māʿadā: -den başka

12, 19, 45, 55

maʿānī: manalar

1, 60

mādde-i aṣliyye: gövde

30, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 58

mādde-i fiʿil: gövde

38

maḫrec: agızdan harflerin çıktıgı yer

8, 9

maḫrec-i muʿayyen: harflerin agızdan çıkan belirli yeri

4

māḳabl: ön, öndeki, üstteki, geçmiş; bir şeyin kendinden evvel olanı

18

maʿlūm: etken, faili bilinen ve belli olan

42, 43, 50, 55

maʿnā-yı tabʿīż: türetme anlamı, türeilmiş sıfat

30

maṣādır-ı Türkiyye: Türkçe masdarlar, isim-fiiller

39, 40

maṣdar: Fiillerin şahıs ve zaman göstermeyen, fakat olumlu ve olumsuz halleri bulunabilen ismi şekli, isim-fiil

38, 39, 40, 42, 43, 45, 48, 49, 51, 55, 56, 57, 58, 61, 65, 66, 67

maṣdar-ı fiʿilī: kökü fiil olan mastar

39, 40, 43

maṣdar-ı ḫafīf: -mek'li mastar

38, 40

maṣdar-ı isim: -ım, -im ekiyle yapılan mastar

43

maṣdar-ı ismī: kökü isim olan mastar

39, 40

maṣdar-ı s̱aḳīl: -mak'lı mastar

38, 40

maṣdar-ı taḫfīfī: -ma, -me'li mastar

39, 40

maṣdar-ı te'kīdī: -maklık, -meklik'li mastar

39, 40

maṣdar-ı vaṣfī: kökü sıfat olan mastar

39, 40, 43

māżī-yi naḳlī: yalnız işitilen bir şeyi anlatan fiil kipi

44, 45, 49, 52, 56

māżī-yi şuhūdī: gözle görülen veya görmüş gibi bilinen bir şeyi anlatan fiil kipi

44, 45, 49, 52, 55, 58, 59

maẓmūm: mana, kavram

26

mechūl: edilgen

42, 43, 50, 55

meftūḥ: fetha ile, üstün ile, e ile okunan

18

mefʿūl: tümleç

40, 41, 42, 43

mefʿūlün ʿanh: -den hali

24, 25, 65

mefʿūlün bih: -i hali

24, 25, 42, 43

mefʿūlün bih-i ġayr-ı ṣarīḥ: belirsiz nesne

41

mefʿūlün bih-i ṣarīḥ: belirli nesne

41

mefʿūlün fīh: -de hali

24, 25

mefʿūlün ileyh: -e hali

24, 25, 34, 43

mefʿūlün leh: için

24, 25

mefʿūlün maʿa: -le, ile hali

24, 25

meksūr: kesre ile, esre ile, yani i sesi ile okunan harf

26

melāl edātı: bıkma, sıkılma edatı

60, 62

menfī: olumsuz

39, 40, 45, 46, 47, 48, 50, 52, 53, 55

mevṣūf: belirtilen (sıfat takımlarında)

28, 29, 31, 33

muḫāṭab: ikinci şahıs

36, 37, 45, 46, 47, 48

mużāf: (isim takımlarında) belirtilen, başka bir isme katılmış ve onu tamamlamış olan isim

24, 25, 27, 36, 58, 63

mużāfun ileyh: (terkiplerde) belirten, muzafın (belirtilen) baglı bulundugu isim, -in hali, tamlayan

24, 25, 27, 37, 63

mużāriʿ: geniş zaman

53, 54

mübhemāt: belgisiz sıfatlar, zamirler, edatlar

35

mücerred: yalın, soyut

23, 24, 25

mü'enneṡ: hakîkî, îtibârî veya söylenişi îtibâriyle dişi olan kelime, dişil

18, 19, 21, 22, 23

müfred: tekil

17, 18, 21, 31, 36, 37, 45, 46, 49

müfred-i ġā'ib: üçüncü teklik şahıs

36, 37, 45, 46, 47, 48, 55, 56, 57, 58, 59

müfred-i muḫāṭab: ikinci teklik şahıs

36, 37, 45, 48

müfred-i mütekellim: birinci teklik şahıs

36, 37, 45, 47, 48

müṡbet: olumlu

39, 40, 46, 47, 48, 50, 52, 53, 55

müstaḳbel: istikbal sîgası, gelecek zaman

53, 54, 56, 58

müşārün ileyh: kendisine işaret olunan, adı geçen, adı anılan (erkek)

33, 34, 35

müştaḳḳ: başka bir kelimeden çıkmış, türemiş, türeme

49, 51, 53

müteḥarrik: harekeli

12, 40, 42, 43, 47, 50, 58

mütekellim: birinci şahıs

36, 37, 45, 46, 47, 48

müẕekker: erkeklik

18, 19, 21, 23, 55

N

naḥv: söz dizimi

19, 20

nāʾib-i fāʿil: edilgen fiil mevzûu olan kelime, sözde özne

42

naḳlī: duyulan geçmiş zaman

53, 54

nehy-i ġāʾib: üçüncü şahıs olumsuz emir

49

nehy-i ḥāżır: menfî emir kipinin ikinci şahsı

49

nūn-ı sākin: harekesiz okunan nun

11

Ö

ötre: o, ö, u, ü okunan Arap harekesi

10

R

rabṭ ṣīġaları: fiilimsiler

58

S

sākin: hareke ile okunmayan harf

11, 12, 24, 25, 26, 30, 42, 43, 47, 50, 56, 58

ṣıfat: bir şahsın veya şeyin hal ve şanını, renk veya sayısını, derecesini gösteren kelime

14, 28, 29, 30, 31, 37

ṣıfat-ı ḳıyāsiyye: kurallı sıfat, bazı eklerle türetilen sıfat

29, 31

ṣıfat-ı mübālaġa: -gen, -gic, -gan, -gıç eklerinin fiillere eklenmesiyle oluşan sıfat

50, 51

ṣıfat-ı müşebbehe: yumuşaklarda -kin, -kün, -gin, -gün; kalınlarda –kın, -kun, –gın, -gun ekleriyle yapılan sıfat

50, 51

ṣıfāt-ı müştaḳḳ: mastardan türedigi halde sıfat anlamını ifade eden fiil

49

ṣıfat-ı semāʿiyye: kurala baglı olmayıp işitilerek ögrenilen sıfat

29

ṣıla-i naḳlī: gelecek zamanın üçüncü teklik şahsına –i edatı ilavesiyle oluşan sıfat-fiil

58

ṣıla-i şuhūdī: görülen geçmiş zamanın üçüncü teklik şahsına –ġı, -gi edatı ilavesiyle oluşan sıfat-fiil

58

ṣīġa: kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri

18, 19, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 57, 58, 59

ṣīġa-i ʿaṭfiyye: baglama zarfı

58, 59

ṣīġa-i ibtidāʾiyye: -alı, -eli, -alıdan, -eliden beri ekleri ile elde edilen zarf-fiil

58, 59

ṣīġa-i intihāʾiyye: -(y)ıncaya kadar, -(y)inceye kadar ekleriyle elde edilen zarf-fiil

59

ṣīġa-i istifhāmiyye: -mı, -mi, -mu, -mü soru eki

55

ṣīġa-i muṭarride: sıralı kip

45, 49

ṣīġa-i ṣıla: özneye baglı olan kip, sıfat-fiil

58, 59

ṣīġa-i taʿḳībiyye: kendinden sonrakinin hemen arkasından gerçekleşecegini bildiren kip, -(i)nce

58, 59

ṣīġa-i temṡīliyye: kendinden sonra gelen fiilin nasıl gerçekleştigini bildiren kip

59

ṣīġa-i tevḳītiyye: kendinden sonra gelen fiilin gerçekleşme zamanını belirleyen kip, -ce, -ca

59

sükūn: hareketsizlik

12

Ş

şedde: Arapçada ve Farsçada iki defa okunması icap eden bir harfin üzerine konulan işaret

12

şīve-i lisān-ı Türkī: Türkçe söyleyiş

13, 55

şuhūdī: görülen geçmiş zaman

53, 54

T

taʿaccüb edātı: şaşırma edatı

60, 67

ta'diye: bir fiili müteaddî (geçişli) hale koymak

43

tafżīl: üstünlük derecesi

30

taṣdīḳ edātı: dogrulama, onaylama edatı

61

tasġīr: isim veya sıfatı küçük manasıyla kullanma

23, 30

taṣrīf: bir kelimenin çekimi, çekim

45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57

taṣrīf-i ef'āl-i ḥikāyāt: görülen geçmiş zaman fiil çekimi

53

taṣrīf-i ef'āl-i rivāyāt: duyulan geçmiş zaman çekimi

54

taṣrīf-i ef'āl-i şarṭī: şartlı fiil çekimi

54

te'eṡṡür edātı: üzüntü edatı

60

te'kīd edātı: pekiştirme edatı

64

teks̱īr edātı: çogaltma edatı

64

temenni-yi iltizāmī edātı: istek gereklilik edatı, tek

63

tems̱īl edātı: benzetme edatı

61

te'nīs̱: (bir kelimeyi) müennes, dişi kılma

23

tenvīn: kelimenin sonunu nun gibi okutmak üzere konulan iki üstün, iki esre, iki ötre

11

terkīb: birleştirme

13, 21, 52, 55

terkīb-i iżāfī: isim tamlaması

25, 26

terkīb-i tavṣīfī: sıfat tamlaması

28, 33

terkīb-i vaṣfī: sıfat tamlaması

28, 31

tes̱niye: ikilenen, ikilik cemini gösteren ve kelimenin sonuna –an veya –eyn getirilerek yapılan kelime

18, 19, 21

teşdīd: bir harfi çift okutan ve şedde denilen işaretin adı

7, 8

Ü

üstün: Arapça kelimelerin üstüne konulan ve a-e okutan işaret

10

V

vāv-ı memdūde: uzun okunan vav

20, 26

Y

yā-i meksūre: tamlamada ı-i okutturan ye

26

Z

zā-i muʿceme: rı harfinden ayırt etmek için ze harfine verilen bir ad

48

zamān-ı istiḳbāl: gelecek zaman

56

zamān-ı māżī: geçmiş zaman

56

żamīr: ismin yerini tutan kelime

14, 36, 37 38, 48

żamīr-i fiʿilī: kişi eki

36, 37, 38, 45, 46, 47, 48, 55

żamīr-i iżāfī: muzafların sonuna gelen ekler, tamlanan eki

36, 37, 38

żamīr-i nisbī: isimlerin sonuna gelen –im, -sin, -iz, -siniz zamirleri

36, 37, 38

żamīr-i şaḫṣī: şahıs, kişi gösteren zamirler

36, 38

żamīr-i vaṣfī: ki zamiri

36, 37, 38

żamme: ötre denilen ve o, ö, u, ü okunan Arap harekesi

10, 11

żamme-i ḫafīfe-i maḳbūża: ü okutturan işaret

13

żamme-i ḫafīfe-i mebsūṭa: ö okutturan işaret

13

żamme-i s̱aḳīle-i maḳbūża: u okutturan işaret

13

żamme-i s̱aḳīle-i mebsūṭa: o okutturan işaret

13

DÜZELTMELER

Eser miladî 1905 yılında İstanbul'da Matbaa-i Ahmed İhsan'da basılmıştır ve basım hataları mevcuttur. Aşağıda bu basım hatalarını, diğerlerine örnek teşkil edecek şekilde aktardık. Kelimelerin eserdeki şekillerini "orijinal" ve doğru olan şekillerini de "düzeltme" başlığında verdik. Hataların daha iyi incelenebilmesi için kelimelerin Arap ve Latin harfli şekillerini birlikte vermeyi tercih ettik.

Sayfa-satır numarası	Orijinal	Düzeltme
5-4	(maḥṣūṣ) محصوص	(maḫṣūṣ) مخصوص
5-18	(ḥafīfe) حفيفه	(ḫafīfe) خفيفه
6-16	(yetişebilenlerdir) يتيشه بيلنلردر	(bitişebilenlerdir) بتيشه بيلنلردر
8-13	(ḫalḳ) خلق	(ḥalḳ) حلق
8-13	(ẕelāḳe) ذلاقه	(ẕevlāḳıyye) ذولاقيه
9-15	(ṭanılmaz) طانيلماز	(denilmez) دنيلمز
10-18	(ḫaẕf) خذف	(ḥaẕf) حذف
11-7	(müdir) مدر	(medd) مد
11-15	(ḥāṭır) حاطر	(ḫāṭır) خاطر
13-13	(şāz) شاز	(şāẕẕ) شاذ
14-15	(elif-i memdūde ile) معنا	(maʿnā) معنى
14-15	(ḥuṣūṣī) حصوصى	(ḫuṣūṣī) خصوصى
16-8	(ism-i ḥāṣsa) اسم حاص سه	(ism-i ḫāṣ ise) اسم خاص ايسه
16-15	(maġnā) مغنى	(maʿnā) معنى
22-20	(3) ٣	(2) ٢
25-8	(ḫalḳa) خلقه	(ḥalḳa) حلقه
25-13	(dir) دير	(dėnir) دينير
25-14	(9) ٩	(9-) ٩-
26-12	(ḳasiyy) قسى	(ḳaṣıyy) قصى
27-11, 12	4 numaralı dipnotun açıklaması yoktur.	
30-12	(maʿā) معا	(maʿnā) معنى
32-16	(ḥazf) حزف	(ḥaẕf) حذف
33-13	(muḥaffef) محفف	(muḫaffef) مخفف
34-5	(şocuḳlar) شوجقلر	(çocuḳlar) چوجقلر

34-7	(işāt) اشات	(işāret) اشارت
36-17	(müfred muḫāṭabı) مفرد مخاطبی	(müfred-i muḫāṭab) مفرد مخاطب
36-17	(müfred ġāʾibi) مفرد غائبی	(müfred-i ġāʾib) مفرد غائب
37-6	(müfred mütekellimi) مفرد متكلمی	(müfred-i mütekellim) مفرد متكلم
37-19	(tarflara) طرفلره	(ẓarflara) ظرفلره
41-5	(raḳuf) رقف	(raʾūf) رؤف
41-7	(olduḳlar) اولدقلر	(olduḳları) اولدقلری
43-13	(isīm) اسیم	(isim) اسم
47-1	(müneḳḳī) منقیلرده	(menfīlerde) منفیلرده
47-16	(ʿayna) عینه	(ġayna) غینه
55-1	(mes̱bes̱elerinden) مثبثلرندن	(müs̱betlerinden) مثبتلرندن
62-2	(edāyetdir) ادایتدر	(edātıdır) اداتیدر
64-15	(sesʿī) سسعی	(saʿy) سعی
67-4	(zihni) زهنی	(ẕihni) ذهنی
67-8	(baḥt) بحت	(baḫt) بخت
67-14	(zīşān) زیشان	(ẕīşān) ذیشان

SONUÇ

Eserin Türk grameri bakımından önemli hususiyetleri ve bununla birlikte bazı eksik yanları aşağıda sıralanmıştır.

1- Eserde Osmanlıcanın harf sayısı 35 olarak verilmiştir. Bu sayı,

- Ahmet Cevdet ve Fuat Paşa'nın "Kavâ'id-i Osmaniyye" eserinde 32,
- Halid Ziya Bey'in "Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî" eserinde 31,
- Tahir Ken'an'ın "Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî" eserinde 33,
- R. Toparlı, Sadi Çögenli, Nevzat Yanık'ın çevirdikleri "El-Kavânînü'l-Külliyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye" adlı eserde 28,
- Hüseyin Cahit'in "Türkçe Sarf ve Nahv" eserinde 31,
- R. Toparlı'nın çevirdiği "İkinci Seneye Mahsus Mufassal Yeni Sarf-ı Osmanî" adlı eserde 32 olarak verilmiştir.

Eserdeki bu farklılığı Farsçaya ve Türkçeye mahsus harflerin, Osmanlı Türkçesi çerçevesinde değerlendirilmesi oluşturmuştur.

2- Eserde elif harfinin /e/ okutturan işareti olan "hemze" başlıca bir bölüm olarak verilmiştir.

3- Eserde "mübhemāt" bölümünde ism-i mevsul açıklanırken "o-ol, şu-şol" kullanımları bir arada verilmiştir.

4- Eserde "emir" bölümlerinde emrin sen, siz, o ve onlar'a verilebileceği belirtilmiştir.

5- Rabt sigaları bölümünde (fiilimsilerde) sıfat-fiil ve zarf-fiil örnekleri verilmişken isim-fiil bu bölüme alınmayıp masdar bölümünde verilmiştir.

6- Eserde diğer bazı gramer kitaplarında görülen "cümle" ve "tenkit" kısımları yoktur.

7- Eserde tek sesli veya çok sesli ekler "edat" olarak zikredilmiştir.

KAYNAKÇA

Abdülkadir, Mehmed, *Ḳavāʿid-i Lisān-ı Türkī*, Maṭbaʿa-i Aḥmed İḥsān, İstanbul 1905

Abdülkadir, Mehmed, *Mükemmel ve Mufaṣṣal Türkiye Cumhuriyeti Aṭlāsı*, Kâğıdcılıḳ ve Maṭbaʿacılıḳ Anonim Şirketi, İstanbul 1928

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2008

Haz. Karabacak, Esra, *Bergamalı Kadri Müyessiretü'l-Ulûm*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002

Haz. Karahan, Leylâ ve Dilek Ergönenç, *Hüseyin Cahit Türkçe Sarf ve Nahiv*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000

Haz. Karahan, Leylâ ve Ülkü Gürsoy, *Tâhir Ken'ân Kavâid-i Lisân-ı Türkî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004

Haz. Özkan, Nevzat, *Ahmet Cevdet Paşa - Fuat Paşa Kavâ'id-i Osmaniyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000

Haz. Tokatlı, Suzan, *Ahmed Rasim Yeni Usûl Mu'allim-i Sarf*, Laçin Yayınları, Kayseri 2003

Haz. Toparlı, Recep, *İkinci Seneye Mahsus Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003

Haz. Toparlı, Recep, M. Sadi Çögenli ve Nevzat H. Yanık, *El-Kavânînü'l-Külliyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999

Haz. Toparlı, Recep ve Ali Ilgın, *Mehmet Sadık Üss-i Lisân-ı Türkî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2006

Haz. Türkay, Kaya, *Halit Ziya Bey Kavâid-i Lisân-ı Türkî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999

Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Kapı Yayınları, İstanbul 2009

https://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?Makld=1119490

http://kutuphane.atauni.edu.tr

www.ayk.gov.tr

www.isa-sari.com

www.semazen.net

www.tdk.gov.tr

ORİJİNAL METİN

قواعد لسان تركی

محرری :

مكتب سعادت مديری

م : عبدالقادر

معارف نظارت جليله‌سنك فی ۲۷ محرم سنه ۳۲۵ وفی ۲۷ شباط سنه ۳۲۲ تاريخلی و ۴۳۵/۲۳۹۴ نومرولی رخصتنامه‌سيله طبع اولنمشدر .

برنجی طبع

هرحق صاحبنه عائددر
مهرسز نسخه‌لره ساخته نظريله باقيله‌جقدر

درسعادت
مطبعهٔ احمد احسان
۱۳۲۳

06 Mil EH7 A 38973
DNK073024
MİLLİ KÜTÜPHANE ANKARA 1946

1923
ANKARA
4980 494.35-5

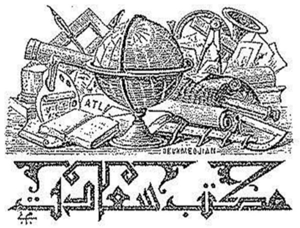

بسم الله الرحمن الرحيم

مدخل

١ — لسان

انسانلرك افادهٔ مرام مقصديله سويلدكلرى لفظلرك مجموعنه لسان‌دينور . اشبو لفظلر ايله انسانلر يالكز قارشوسنده‌كنه مرامنى افاده ايده‌بيلوب غائبده بولنانلره مقصدينى بيان ايده‌مدكلرندن حرفلره علامت اولمق اوزره برطاقم شكللر ايجاد وبونلر بربرينه توصيل ايديله‌رك الفاظ وبو واسطه ايله معانى بيان وافاده اولنمايه باشلامشدر كه اشكال مذكوره‌يه : (حرف ، نقطه ، اشارت) دنيلمش وبونلرى برى برينه ربط ايتمه‌يه‌ده يازى تسميه اولنمشدر .

برلسانى بيلمك ديمك اولسان ايله كرك شفاهاً وكركسه تحريراً مرامنى كوزلجه اكلاتمق اقتدارينى حائز اولمق ديمكدر .

لسانمزك اصلى تركجه‌در ، فقط صكره‌دن عربى و فارسى‌دن برچوق كلمات وقواعد قاريشارق رونق ولطافت بولمش و « عثمانلى » عنوان جلالت اقترانيله توسيم وتبجيل ايدلمشدر .

١ — لسان نه‌يه ديرلر ؟ ٢ — غائبلره مرامى بيان ايچون نه‌لر ايجاد اولنمشدر ؟ ٣ — اوشكللره نه‌ديرلر ؟ ٤ — لسانمزك اصلى نه‌در ؟ ٥ — صكره‌دن هانكى لسانلرله برلشمشدر ؟ ٦ — لسان بيلمك نه‌ديمكدر ؟

MİLLİ KÜTÜPHANE ANKARA

٢ — حرف

حرف — اغزك بر کیفیت مخصوصه ایله مخرج معیننندن چیقان سسلردرکه معناسی اولمیوب تشکیل کلماتده قوللانیلور .

ترکجه سوزلری یازمق ایچون قوللانیلان حرفلر عربجه‌دن النان :
« ا ، ب ، ت ، ث ، ج ، ح ، خ ، د ، ذ ، ر ، ز ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ع ، غ ، ف ، ق ، ك ، ل ، م ، ن ، و ، ه ، ی ».

حرفلریدر . بوحرفلرله عثمانلیجه وفارسی کلمه‌لرك هپسنی یازمق ممکن اولمادیغندن صکره‌دن فارسی‌یه مخصوص اولان : « پ ، چ ، ژ ، گ » حرفلریله ترکجه‌یه مخصوص اولوب : « و ـ گ ، ن ـ گ ، ی ـ گ » . کبی اوقونان کاف ترکیلر علاوه اولنمش وبونکله عثمانلیجه‌نك حرفلری اوتوز بشـه بالغ اولمشدرکه بونلره : (حرف هجا) ویا (الفبا) ویاخود (حروف مبانی) دینیر .

حروفاتك اسملری : « الف ، با ، تا ، ثا ، جیم » الخ ، در . ومسمی‌لریده : « ا ، ب ، ت ، ث ، ج » الخ‌در .

١ — حرف نیه‌دیرلر ؟ ٢ — ترکجه‌یی یازمق ایچون قوللانیلان حرفلر نره‌دن النمشدر ؟ ٣ — فارسیدن النان حرفلر هانکیلریدر ؟ ٤ — ترکجه‌یه مخصوص اولان هانکیلریدر ؟ ٥ — عثمانلیجه‌نك حرفلری قاچه بالغ اولمشدر ؟ ٦ — بوحرفلره نه‌دیرلر ؟ ٧ — حرفلرك اسملری نه‌در ؟ ٨ — مسمی‌لریله نصل تلفظ اولنورلر ؟

٣ — حرفلرك السنه‌یه تقسیمی

اوتوز بش حروف هجادن : « ژ ، چ ، پ ، گ » عربیده اولمیوب عثمانلیلرله عجملر بیننده و : « ث ، ح ، ذ ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ع » ترکیده ولسان ترکه مخصوص اولان اوچ درلو کاف دخی عربی وفارسیده یوقدر .

حرفلرك السنه‌یه تقسیمندن مقصد مثلا : « حکیم ، ذاکر ، عقل ، دکز ، بکز ، دگرمی ، ژاله ، خاك ، پیاله » کلمه‌لرندن [حکیم ، ذاکر ، عقل] کلمه‌لری : عربی . و [دکز ، بکز ، دگرمی] کلمه‌لری : ترکی . و [ژاله ، خاك ، پیاله] کلمه‌لرینك فارسی اولدقلری یك نظرده اکلاشیلور . مشترك کلمه‌لر ایچونده لغت کتابلرینه مراجعت لازمدر .

١ — اوتوز بش حروف هجا قاچ لسان بیننده مشترکدر ؟ ٢ — عربی‌یه مخصوص اولان حرفلر هانکیلریدر ؟ ٣ — ترکجه‌یه مخصوص اولانلری تعداد ایدیکز ؟ ٤ — فارسی‌یه مخصوص اولانلری صاییکز ؟ ٥ — حرفلرك السنه‌یه تقسیمندن مقصد نه‌در ؟

٤ — حرفلرك قرائت اعتباریله تقسیمی

حرفلر قرائت اعتباریله ایکی‌یه آیریلور . بونلردن برقسمنه : « حروف خفیفه » ودیکرینه حروق « ثقیله » دینیر .

حروف حفیفه صدالری اینجه اولان حرفلردرکه شونلردر :
« ا ، ب ، پ ، ت ، ث ، ج ، چ ، د ، ذ ، ر ، ز ، ژ ، س ، ش ، ف ، ك ، گ ، ڭ ، گ ، ل ، م ، ن ، و ، ه ، ی » حرفلریدر .

مثال : (اکمك ، بیك ، تکرلك ، ثور ، جنت ، چرز ، دره) کبی

حروف ثقیله صدالری قالین اولان حرفلردرکه شونلردر :
« ح ، خ ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ع ، غ ، ق » حرفلریدر .

مثال : (حکیم ، خالق ، صائم ، ضربه ، طیور ظلام ، علوم ، غرور . قضا) کبی

۱ — حروف هجا قرائت اعتباریله قاچ قسمه آیریلور ؟ ۲ — برقسمنه نه دیرلر ؟ ۳ — دیکرقسمنه نه دیرلر ؟ ٤ — حروف حفیفه نیه دیرلر ؟ ٥ — هانکیلریدر ؟ ٦ — حروف ثقیله نیه دیرلر ؟ ۷ — تعداد ایدیکز ؟ ۸ — بونلره برر مثال کتیریکز ؟

٥ — حرفلرك املا جهتیله تقسیمی

حرفلر املا جهتیله ایکی یه ایریلور بونلردن بر قسمنه حروف متصله ، دیکرینه حر حروف منفصله دینیر .

حروف متصله : یازیلشده الت طرفلرینه دیکر حرفلر یتیشه بیلنلردر که شونلردر : « ب ، پ ، ت ، ث ، ج ، چ ، ح ، خ ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ع ، غ ، ف ، ق ، ك ، ل ، م ، ن ، ه ، ی » . حرفلریدر.

مثال : بشلك ، تکلك ، کشکك ، جاب ، عقل ، قلم کبی .

حروف متصله : یازیلشده الت طرفلرینه دیکر حرفلر بتیشه مینلردرکه شونلردر : « ا ، د ، ذ ، ر ، ز ، ژ ، و » . حرفلریدر .

مثال : « آت ، دره ، ذراع ، زروه ، ژنك ، والده » کبی .

۱ — حرفلر املا جهتیله قاچ قسمه منقسمدر ؟ ۲ — بر قسمنه نه دیرلر ؟ ۳ — دیکرقسمنه نه دیرلر ؟ ٤ — حروف متصله نیه دیرلر ؟ ٥ — تعداد ؟ ٦ — حروف منفصله نیه دیرلر ؟ ۷ — صاییکز ؟ ۸ — برر مثال کتیریکز ؟

٦ — حروف شمسیه وقمریه

چوق کره عربی اسملرك اولنه حرف تعریف دنیلن : « ال » کلمه سی کلیر وبواعتبارله یکرمی سکز حروف هجاء عربیه ایکی قسمه ایریلوب برقسمنه : [حروف شمسیه] دیکرینه : حروف [قمریه] دینیر .

حروف شمسیه : « ت ، ث ، د ، ذ ، ر ، ز ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ل ، ن » حرفلرندن عبارتدر . بونلرك اولنه (لام تعریف) داخل اولدیغی زمان اوکلمه نك (لامی) اوقونمادیغی کبی حروف مذکوره ده تشدید ایله اوقونور .

مثال : التوبة ، الثواب ، الدلاله ، الذاکر ، الزیاده الخ کبی

حروف قمریه : « ا ، ب ، ج ، ح ، خ ، ع ، غ ، ف ، ق ، ك ،

و ، ه ، ی » حرفلریدرکه ال حرف تعریفنك لامی کندیلرنده لفظاً ظاهر اولور .

مثال : الارض ، الباب ، الجواب ، الحاج ، الغنی ، الخ کبی

فقط حروف شمسیه کبی تشدید ایله اوقونمیوب حرکهٔ اصلیه‌سیله تلفظ اولنورلر و بو . حرف تعریف ترکجه و فارسی کلماتك اولنه داخل اوله میوب یالکز عربی کلماته مخصوصدر .

١ — حروف هجاء عربی قاچ قسمه ایریلیور ؟ ٢ — بو قسملره نه دیرلر ؟ ٣ — حرف شمسیه قاچ حرفدر ؟ ٤ — نصل اوقونور ؟ ٥ — حروف قمریه قاچ حرفدر ؟ ٦ — نصل اوقونور ؟ ٧ — بر مثال کتیریکز ؟ ٨ — بو قاعده ترکی و فارسیده جاریمیدر ؟

٧ — حرفلرك اقسام متنوعه‌یه تقسیمی

حروف هجا — « حروف متشابهه ، حروف متقاربه ، حروف متباعده ، حروف قسم ، حروف ذلاقه ، حروف خلق » نامیله التی قسمه دها منقسم اولور .

حروف متشابه : « ء ع — ت ط — ث س ص — ح خ ه — د ض — ذ ز ظ » کبی صدالری بربرینه زیاده بکزه‌ین حرفلردر .

حروف متقاربه : « د ب — د ذ — ض ظ » کبی مخرجلری بربرینه یقین اولان حرفلردر . حروف متباعده : « ب ، ع ، م ج » کبی مخرجلری بربرلرینه اوزاق اولان حرفلردر .

حروف قسم : « ب م ، ف ، و » کبی تلفظلری دوداق واسطه‌سیله اولان حرفلردر .

حروف ذلاقه : « ب ، ف ، ل م ، ن » کبی لسانه سرعت و کسکینلك ویرن حرفلردر .

حروف خلق : « ح ، خ ، ع ، غ ، ه ، ء » حرفلرندن عبارتدر .

١ — حروف هجانك اقسام متنوعه‌سنی تعداد ایدیکز ؟ ٢ — حروف متشابه نیه دیرلر ؟ ٣ — حروف متقارنه نیه دیرلر ؟ ٤ — حروف متباعده نیه دیرلر ؟ ٥ — حروف قسم نیه دیرلر ؟ ٦ — حروف ذلاقه نیه دیرلر ؟ ٧ — حروف خلق هانکیلریدر ؟ ٨ — هانکی لسانده مستعملدر ؟ ٩ — بر میثال کتیریکز ؟ .

٨ — همزه

الف — حرفی بر حرف هوائیدرکه عربیده حرکه ایسنه : « همزه » و حرکه‌سز اولانه [الف] دینیر .

لسان ترکیده همزه شو اشارته (ء) دینیر وهیچ بر وقت الف طانیلماز .

ترکجه‌ده الف ایکی درلودر . بری : « الف مقصوره » دیکری : « الف ممدوده » در . [ات ، اکمك ، اش] کبی حرف اوله‌رق تلفظده آشکار اولان الفلره { الف مقصوره } . [آقشام ، آلاجه] کبی مدلی اوله‌رق یازیلان { الفلره الف ممدوده } دیرلر .

غیرمجده : الف مقصوره : حروف اصلیه‌دن خارج اولوب «ی» شکلنده یازیلان والف کبی اوقونان یاره دینیر : { دعوی فتوی } کبی .

الف ممدوده : حروف اصلیه‌دن خارج اوله‌رق عموداً یازیلان وکندندن صکره برده «ء» همزه بولنان الفلردر : { صحراء اولیاء } کبی .

١ — همزه نیه دیرلر ؟ ٢ — لسان ترکیده همزه نیه دینیر ؟ ٣ — ترکجه‌ده الف ـ قاچ نوعدر ؟ ٤ — الف مقصوره نیه دیرلر ؟ ٥ — الف ممدوده نیه دیرلر ؟ ٦ — عربجه‌ده الف‌مقصوره‌لر نصل یازیلیر ؟ ٧ — الف ممدوده‌لر نصل یازیلیر ؟ ٨ — دردینه‌ده برر مثال کتیریکز ؟ .

٩ — حرکه

حرکه — حرفلره عارض اولان بر کیفیتدرکه حرفلرك اوقونمالرینه خدمت ایدرلر . لسان ترکیده حرکه ایکی‌یه آیریلوب برینه (حرکهٔ رسمیه) دیکرینه : (حرکهٔ حرفیه) دیرلر .

حرکهٔ رسمیه : ترکجه — «اوستون ، اسره ، اوتره » عربجه : « فتحه ، کسره ، ضمه » تعبیر ایتدکلری اشارتلردرکه شونلردر { ـَ ـِ ـُ } لسان ترکیده حرکهٔ رسمیه‌لر ضرورت اولمادقجه حذف اولنور ، فقط مذکور حرکه‌لر قونمش کبی اوقونور .

{ اوستون اسره اوتره‌دیر حرکه }
{ کتیرر قارئه بونلر ملکه }

لسان عربیده حرکات رسمیه‌نك ایکیشر قات اولملرندن عبارت برر نوعلری دها واردرکه شونلردر : { ـً ـٍ ـٌ } نون ساکنه بدل وضع اولنان مذکور اشارتلره تنوین تعبیر اولنور ، ویالکز عربی کلمه‌لرده استعمال اولنور .

حرف‌مد : عربی و فارسی لسانلرنده حرکهٔ رسمیه‌یی مد ایدن حرفلردرکه شونلردر : [ا ی و] بوحرفلردن «الف» فتحه‌یی مدر ایدر { عالم ، مادر } کبی فقط مد اولنان فتحه الفك حرکه‌سی ایسه ایکی الف برابریه کلمه‌ملك ایچون شو [~] مد اشارتی وضع اولنور { آمر ، آهن } کبی . «ی» کسره‌یی مد ایدر { نجیب ، ریکدان } کبی «و» ضمه‌یی مد ایدر { مقبول ، دلخون } کبی .

١ — حرکه نیه‌دیرلر ؟ ٢ — قاچ قسمدر ؟ ٣ — حرکهٔ رسمیه نیه دیرلر و هانکیلریدر ؟ ٤ — تنوین نیه‌دیرلر ؟ ٥ — تنوین هانکی لسانه مخصوصدر ؟ ٦ — حرف‌مد هانکی لسانلرده مستعملدر ؟ ٧ — برر مثال کتیریکز ؟ ٨ — الفك حرکه‌سی فتحه ایسه هانکی اشارت وضع اولنور ونه کبی ؟ ٩ — حرکه حقنده‌کی بیت خاطریکزده‌می ؟

١٠ — حرکهٔ حرفیه

حرکهٔ حرفیه — یالکز ترکجه‌یه مخصوص اولان وحروف املا تعبیر اولنان حرفلردرکه شونلردر : «ا ، ه ، ی ، و»

حرکهٔ حرفیه : اوست طرفنده‌کی حرفك حرکه‌سنی بیان ایتمك ایچون قوللانیلور . بونلردن (ا) فتحهٔ ثقیله‌یه (ه) فتحهٔ خفیفه‌یه

(ی) کسره‌یه (و) ضمه‌یه علامت اولمق اوزره یازیلور : قالق ، کیت ، کور . کبی حرکه‌سی اولان هر بر حرفه : (متحرك) اولمایانه‌ده : (ساکن) دینیر . بوراده اوقویور عباره‌سنده : (ب) متحرك (ر) متحرك (د) متحرك (ا) متحرك (ق) متحرك (ی) متحرك « ر » ساکن . وکلك کلمه‌سنده : (ك) متحرك « ل » ساکن (م) ساکن بولندیغی کبی عربی کلمه‌لرده حرکه وسکوندن ماعدا شدّه‌دنیلن شو (ّ) اشارت واردرکه بر حرفی ایکی کره اوقوتمق ایچون قوللانیلور : [حدّت ، شدّت] کلمه‌لری کبی .

ترکجه‌ده بو قاعده معتبر اولمیوب ایکی کره یازیلیر : [اللّه‌مك ، تلله‌مك] کبی فقط « یاصی ، اسی ، اوقه‌سی » کبی کلمه‌لر شاذدر .

١ — حرکهٔ حرفیه هانکی لسانده مستعملدر ؟ ٢ — حرکهٔ حرفیه‌لره دها نه‌دیرلر ؟ ٣ — بونلر هانکی حرکه‌لره علامت اولمق اوزره یازیلورلر ؟ ٤ — متحرك نه‌دیمکدر ؟ ٥ ساکن نیه دیرلر ؟ ٦ — برو مثال بولیکز ؟ ٧ — شدّه‌نه‌ایچون استعمال اولنور وهانکی لسانه مخصوصدر ؟ ٨ — ترکجه‌ده نصل اولور ؟

١١ — حرکات طبیعیه

حرفلرك اوقونشجه بعضیسی قالین وبعضیسی اینجه اولدیغنه وحرکه‌لر ایسه حرفلره تابع بولندیغنه کوره ترکجه‌نك حرکات طبیعیه‌سی سکزدر :

١ — (فتحهٔ حفیفه) « ـَ ه » : (سَن ، دَره ، تَبه) کبی

٢ — فتحهٔ ثقیله : « ـَ ، ا » : (آغز ، بارداق ، طراق) «

٣ — کسرهٔ حفیفه : « ـِ ، ی » : (بز ، ایز ، دیز) «

٤ — کسرهٔ ثقیله : « ، ، ی » : (آچیق ، صاچیق قاچیق) «

٥ — ضمهٔ حفیفهٔ مبسوطه : « ـُ ، و » : (درت ، کوز ، سوز) «

٦ — ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه : « ـُ ، و » : (طقسان ، قول ، چوق) «

٧ — ضمهٔ حفیفهٔ مقبوضه : « ـُ وُ » : کل اوزوم ، توتون) «

٨ — ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه : « ـُ و » : (شول ، بول ، چوچوق) «

ترکجه کلمه‌لری ترکیب ایدن هجالر بیننده اهنکجه موافقت بولنمق یعنی کلمه‌لر حفیف حرکه ایله بدأ ایدرسه صکره‌کی حرکه‌لر دخی (حفیف) وا کر ثقیل حرکه ایله باشلارسه صکره‌کیلرده ثقیل تلفظ اولنمسی شیوهٔ لسان ترکی مقتضاسندندر : « کوسترمك ، اوقومق ، کیرمك ، چیقمق » کبی فقط [قهوه ، لیمون] کبی کلمه‌لر اساساً ترکجه اولمادقلرندن بونلرده اهنکی محافظه ایتمك مقتضی اولمدیغی کبی اهنك خارجنده قلان [ایناتمق] کبی کلمه‌لر دخی شاذ اوله‌رق قبول اولنیورلر .

١ — حرکات طبیعیه قاچدر ؟ ٢ — بونلره برمثال بولیکز ؟ ٣ — کلمه‌لر حفیف حرکه ایله بدأ ایدرسه نصل اوقونور ؟ ٤ — ثقیل حرکه ایله بدأ ایدرسه نصل اولور ؟ ٥ — قهوه لیمون کبی کلمه‌لره نه دیه‌جکسکز ؟ ٦ — ایناتمق ترکجه دکلمی بوکا نه‌مطالعه بیان ایدرسکز ؟

١٢ — کلمه

کلمه — آغزدن معنالی ومعناسز چیقان صدایه لفظ ومعنالی اولان هر بر لفظه‌ده کلمه دینیر .

لفظك معنایه دلالتی ایکی طریقله‌در :

١ — وضعیدر : « انسان ، حیوان ، طاش ، طوپراق » . کبی

٢ — طبیعیدر : « اوکسورك ، آقسرق » وبوکا مماثل حالات طبیعیه‌یه دلالت ایدن اصوات کبی .

کلمه — (اسم ، صفت ، ضمیر ، فعل ، ادات) نامل‌ریله بش قسمه منقسمدر :

١ — اسم : انسان ، حیوان ، واشیایی بیلدیرن کلمه‌در . حق ، ارسلان ، کتاب کبی .

٢ — صفت : اسمل‌رك حال وشانی بیلدیرن کلمه‌در . کوزل ، بیوك ، کوچك یارم ، بتون کبی .

٣ — ضمیر : اسمك یرینی طوتان کلمه‌در : بن ، بز ، سز کبی .

٤ — فعل : اوچ زمانك برنده برایشك ویا برحال وکیفیتك وقوعنی بیلدیرن کلمه‌در : اوقودی ، اوقویور ، اوقویه‌جق کبی .

٥ — ادات : مستقل برمعنی افاده ایتمیوب دیکر کلمه‌لرك یاردیمیله خصوصی معنالره دلالت ایدرلر . (اوقودیمی) کلمه‌سنده‌کی « می » لفظی کبی که : اوقودی فعلنك یاردیمیله سؤال معناسی افاده ایدر .

١ — کلمه نیه دیرلر ؟ ٢ — لفظك معنایه دلالتی نصلدر ؟ ٣ — کلمه قاچ قسمه ایریلور ؟ ٤ — اسم نیه دیرلر ونه کبی ؟ ٥ — صفت نیه دیرلر ونه کبی ؟ ٦ — ضمیرنیه‌دیرلر ونه کبی ؟ ٧ — فعل نیه‌دیرلر ونه کبی ؟ ٨ — ادات نیه‌دیرلر ونه کبی ؟

برنجی فصل

١ — اسم

اسم — زمانه‌دلالت ایتمیه‌رك خارجده ویا ذهنده موجود اولوب عقل وخیال ویاحس ایله بیلنن شیلره دینیر :

« انسان ، ارسلان ، عنقا ، عفریت ، الم ، کدر » . کبی

[انسان ، ارسلان] خارجده موجود اولدقلری ایچون عقل ایله بیلندکلری کبی [عنقا] خیال [الم ، کدر] ده حس ایله بیلینیرلر. اسمل‌ر قابل لمس ورؤیت ایسه : « اسم عین » ویا « اسم ذات » دینیر . [طاش ، طوپراق ، آغاچ ، باش] کبی .

قابل لمس رؤیت دکلسه : « اسم معنی » دیرلر [الم ، کدر ، عقل ، فکر] کبی اسمل‌ر معنی جهتیله ایکی‌یه منقسم اولوب برینه : « اسم جنس » دیکرینه : « اسم خاص » دیرلر .

اسم جنس : برجنسك هرفردینه آیری آیری اطلاقی صحیح اولان کلمه‌در : [انسان ، اغاچ] کبی که هرآدمه انسان وهرآغاجه اغاج دینیلیر .

اسم خاص : یالکز بر شخصه ویا برشیئه دلالت ایدن کلمه‌در : [چاملیجه ، استانبول ، احمد ، طونه] کبی‌که « چاملیجه » بر موقع دلفریبك « استانبول » پای تخت سلطنت سنیه اولان برشهر شهرت شعارك « احمد » بر ذاتك « طونه » بر نهرك اسمی اولوب هرموقعه : چاملیجه ، هر شهره : استانبول ، هر ذاته : احمد ، هر نهره : طونه دینیله‌من .

اسم جنس برجنسی تکمیل بیلدیرر
اسم خاص‌سه حکم فرده ویر دیرر
آد دنیجه جمله ادلردر مراد
احمد ادی عقلی ذاته ایر دیرر
آت ایسه اسم جنس احمد ایسه اسم خاص
بو قیاس اسمایی تفریق ایتدیرر

١ — اسم مطلق نیه دیرلر ؟ ٢ — نه‌کبی ؟ ٣ — عقل ایله بیلینن اسملر نه‌کبی ؟ ٤ — خیال ایله بیلتن اسملر هانکیلریدر ؟ ٥ — حس ایله بیلین اسملره برر مثال بولیکز ؟ ٦ — اسملر مغنی جهتیله‌قاچ قسمه‌منقسمدر؟ ٧ — اسم عین نیه دیرلر ؟ ٨ — اسم ذات نیه دیرلر ؟ ٩ — برر مثال سویلیکز ؟ ١٠ — اسم جنس نیه دیرلر ونه‌کبی ؟ ١١ — اسم خاص نیه‌دیر ونه کبی ؟ ١٢ — بش عدد اسم جنس بولیکز ؟ ١٣ — بش عدده اسم خاص سویلیکز ؟ ١٤ — اسم جنس واسم خاص ایچون یازیلان بیت خاطریکزده‌می ؟

٢ — خواص اسماء

اسملرده : کمیت ، کیفیت ، حیثیت ناملریله اوچ خاصه واردر .

١ — کمیت : براسمك مفرد وجمع اولمسیدرکه ترکجه اسم جنسلر برشیئی بیان ایدرسه « مفرد » بردن زیاده شیلری بیان ایدرسه : «جمع» دینیر. ترکجه‌ده : مفردبراسمی جمع یاپمق ایچون اواسمك اخرینه [لر] اداتی علاوه‌ایدیلیر : اولر ، کمیلر ، خانه‌لر ، کتابلر ، واپورلر کبی لفظلری مفرد معنالری جمع بعض اسملر واردرکه بونلره [اسم جمع] دینیر : سورو ، اردو ، طاقم ، کروه ، جماعت . کبی اسم خاصلر علی الاطلاق جمعلنمز ؛ یالکز ، مستثنا اوله‌رق التی حالده جمعلنملری جائزدر .

١ — مشهورخاندان ، عائله ، فامليا اسملری : عثمانلیلر ، امویلر عباسیلر . کبی

٢ — قوم وقبیله اسملری : ترکلر ، عربلر ، مجملر . کبی

٣ — تاریخده کچن مشاهیر اسملری : فارابیلر ، ابن‌سینالر شرقده یتشمشلردر . کبی

٤ — براسمده‌اولان متعدد شخصلر : احمدلر ، حسنلر ، حسینلر ، کبی

٥ — جغرافیاده ایکی ویاخود اوچ یره ویریلن عین اسملر : کینه‌لر ، آمریقالر کبی

٦ — برده کلامده شدت ومبالغه کوسترلمك قصد اولنورسه : سلطان محمد خان ثانی حضرتلری هونیادلری قهر ایلمش واسکندرلره غبطه بخش اولمش برجهانکیردر کبی .

123

کمیت اسماء عربیه

ترکی وفارسی لسانلرنده بره مفرد بردن یوقاریسنه جمع دینیر ایسه‌ده عربیه‌ده ایکی‌یی بیلدیرمك ایچون برده «تثنیه» صیغه‌سی واردر. واسماء عربیه‌نك قاعدهٔ عربیه اوزره یاپیلان «تثنیه» صیغه‌لری لسان عثمانیده کثرتله مستعملدر.

عربیه‌ده اسم مفردلرك اخرینه ماقبلی مفتوح {ان} ویا {ی، ن} کتیریله‌رك مفردلر تثنیه یاپیلیر:

رجل ،	رجلان ،	رجلین	کبی
شجر ،	شجران ،	شجرین	
ثلث ،	ثلثان ،	ثلثین	

فقط {ی، ن} ایله یاپیلان تثنیه‌لر لسان ترکیده دها چوق مستعملدر:

[حرم — حرمین ، محترم — محترمین ، سنه — سنتین ، شفه — شفتین] کبی.

لسان عثمانیده استعمال اولنان (اسماء عربیه) یا ترکجه (لر) اداتیله ؛ ویا قاعدهٔ فارسیه اوزره [ان] اداتیله ، ویاخود قواعد عربیه‌اوزره مذکرلرده «ی، ن» و «و، ن» مؤنثلرده «ا، ت» اداتلرینك علاوه‌سیله جمع یاپیلورلر.

مشیر ،	مشیرلر ،	مشیران ،	مشیرون ،	مشیرین	مذکرلر
ضابط ،	ضابطلر ،	ضابطان ،	ضابطون ،	ضابطین	
معلم ،	معلملر ،	معلمان ،	معلمون ،	معلمین	
مسلم ،	مسلملر ،	مسلمان ،	مسلمون ،	مسلمین	

مخدره ،	مخدره‌لر ،	« ،	مخدرات ،	«	مؤنث
معجزه ،	معجزه‌لر ،	« ،	معجزات ،	«	
ذات ،	ذاتلر ،	« ،	ذوات ،	«	

فقط بونلردن ماعدا ترکجه‌ده کثرتله استعمال اولنان واسماء عربیه‌نك مذکر ومونث صیغه‌لری بوزیله‌رق یاپیلان: (کتاب کتب ، رساله — رسائل — ، سیف — اسیاف — سیوف) کبی جمعلریده واردرکه بونلره جمع مکسر دیرلر [١]

کمیت اسماء فارسیه

فارسیده دخی ترکجه کبی تثنیه صیغه‌سی اولمیوب بردن یوقاریسی جمع عد اولنور. اسماء فارسیه لسان ترکیده پك زیاده مستعملدر: [خدا ، آتش ، کشور ، درخت ، دیوار] کبی بعضاً اسم جمعلری دخی قوللانیلور: (گروه ، لشگر) کبی لسان ترکیده استعمال اولنان اسماء فارسیه ایجاب حاله کوره یاترکجه ادات جمع اولان [لر] اداتیله یاخود قواعد فارسیه اوزره [ان] اداتیله جمعلنیرلر:

پیغمبر : پیغمبرلر ، پیغمبران	دادر : دادرلر ، دادران
پیامبر : پیامبرلر ، پیامبران	خواهر : خواهرلر ، خواهران
پادشاه : پادشاهلر ، پادشاهان	چشم : چشملر ، چشمان
پدر : پدرلر ، پدران	لب : لبلر ، لبان
مادر : مادرلر ، مادران	شیر : شیرلر ، شیران

[١] کمیت اسماء عربیه نحو قسمنده مفصلاً کوستریله‌جکدر.

فقط — آخری هاء رسمیه ایله بیتن کلمه‌لر (ان) ایله جمعلندکلری زمان اول (ه) کاف فارسی‌یه تبدیل اولنور : [بنده — بندکان ، تشنه — تشنکان ، خسته — خستکان] کبی . اکر کلمه‌نك اخرنده : (ا) ویا (و) ممدوده بولنورسه علامت جمع اولان (ان) دن اول بر (یا) زیاده ایدیلیر : [کدا_ کدایان ، خوشکو_خوشکویان] کبی [١] [اخطار] فارسی اسملر قاعدهٔ فارسیه اوزره جمعلندکدنصکره برده ترکجه لر اداتیله جمعلنملری جائز دکلدر : (زنانلر — مردانلر) دیمك عبثدر .

اسماء اجنبیه

عربی وفارسیدن بشقه لسانمزه آلنان برطاقم اسماء اجنبیه کوندن کونه تکثر ایتدیکندن بروجه آتی موادك اخطارینه لزوم کورلدی : [آووقات ، ایستاتستیق ، باراقه ، بیانقو ، تراموای ، تلغراف ، واپور] کبی اسماء اجنبیه قواعد ترکیه‌یه تابع اولوب منسوب اولدقلری لسانلرك قواعد ویا عربی ، فارسی قواعدلری اوزره جمعلنه‌مزلر مثلا : [اووقاتلر ، ایستاستیقلر ، باراقه‌لر ، بیانقولر] دینیله‌بیلوب : (اووقاتان — اووقاتون ، ایستاستیقان — ایستاستیقون] دیمك جائز اوله‌مز .

٢ — اسماء اجنبیه احوال اسمه اوغرادقلرنده ینه قواعد ترکیه‌یه تابعدرلر :

تراموای ، تراموایی ، تراموایه ، تراموایده تراموایدن تراموای ایچون ، تراموایله ، تراموایك تراموایی کبی

[١] فارسیده ذی‌روح ، بی‌روح ، ذی‌تجدد اولانلرك جمع قاعده‌لری نحو قسمنده کله‌جکدر .

٣ — اسماء اجنبیه عربی وفارسی اداتلری اخذایده مدکلری کبی الفاظ عربیه وفارسیه ایله عربی وفارسی اصولیله ترکیب دخی ایدیله مزلر .

[فائده] اسملرك جنسی ویا علم اولدقلرینی تفریق ایچون اواسمك اولنه برعدد کتیرملی معنی صحیح اولورسه : (اسم جنس) معنی صحیح اولمزسه ، اسم خاص‌در زیرا : بش الما ، سکز ارمود ، ایکی قیون ، درت کچی دینیله بیلوب بش استانبول ، سکز ادرنه ، طقوز ، اسکدار دیمك صحیح اوله‌ماز .

١ — اسملرده قاچ خاصه واردر ؟ ٢ — کمیت نیه دیرلر ؟ ٣ — مفرد نیه‌دیرلر ؟ ٤ — جمع نیه‌دیرلر ؟ ٥ — ترکجه‌ده ادات جمع نه‌در ؟ ٦ — اسم جمع نه کبی اسملردر ؟ ٧ — اسم خاصلرك جمعی نه‌وقت جائز اولور ؟ ٨ — قاچ حالده جمعلنه بیلیرلر ؟ ٩ — براسمك جنس ویا خاص اولدیغنی تفریق ایچون نه‌یاپملی ؟

عربی اسملرك جمعی نصل یاپیلیر ؟ تثنیه نیه‌دیرلر ؟ تثنیه نصل یاپیلیر ؟ عربی اسملرك ترکی فارسی اوزرینه جمعلری جائزمیدر ؟ نه کبی بوکلمه‌لرك قواعد عربیه اوزره جمعلری نصل کلیر ؟ عربجه براسم بولیکز ؟ بواسمی تثنیه‌یاپیکز ؟ ترکجه جمعلتیکز ؟ فارسیجه جمع یاپیکز ؟ جمع مکسرلر نصل یاپیلیر ؟ اسماء فارسیه نصل جمعلنیر ؟ فارسیده تثنیه‌وارمیدر ؟ فارسی اسملرك ترکجه جمعلری جائزمیدر ؟ نه‌کبی . اسماء اجنبیه نصل جمعلنیر ؟

٣ — کیفیت اسماء

٣ — کیفیت : اسملرك مذکر ومؤنث اولماسیدر . مذکر : « ارکك » ، (مؤنث) دیشی دیمکدر .

ترکجه اسملرك (مذکر ویا مؤنث) اولدقلرینه دائر علامت مخصوصه یوقدر . انجق مذکر بر اسمی بیلدیرملك ایچون او اسمك اولنه : [ارکك] ومؤنث اولدیغنی بیان ایچون : [دیشی] کلمه‌سی کلیر : (ارکك ارسلان ، دیشی کدی) کبی .

بعض اسملر اصلنده مذکر ویا مؤنث اولدقلرندن بوکبی اسملرك اولنه (ارکك ، دیشی) کلمه‌لری کتیرلمز [اوکوز ، اینك خروس ، طاووق] کبی .

اسم جنسلره بعض ادات علاوه ایدیله‌رك مختلف معنالر بیان ایدرلر وبو اسملره : (اسم مکان ، اسم تصغیر ، اسم الت) ناملری ویریلیر .

١ — اسم مکان : برشیئك یرینی کوسترن کلمه‌در. بوده (اصلی ، قیاسی) نامله ایکی‌یه ایریلور :

اسم مکان اصلی : طوغریدن طوغری‌یه مکان معناسی بیلدیرن کلمه‌در : (اَوْ ، اوطه ، بغچه ، ترلا ، آخور) کبی .

اسم مکان قیاسی : بعض اسملرك اخرینه خفیفلرده : [لك] وثقیللرده : [لق] اداتلرینك علاوه‌سیله تشکیل اولنورلر :

آغاج : (اغاجلق ، اغاجلقلر) چایر : (چایرلق ، چایرلقلر)
کمور : (کمورلك ، کمورلکلر) اودون : (اودونلق ، اودونلقلر)
چالی : (چالیلق ، چالیلقلر) دیکن : (دیکنلك دیکنلکلر) کبی

٣ — اسم تصغیر : براسمك کوچکلکنی بیلدیرن کلمه‌در .

اسم جنسلرك اخرینه خفیفلرده [جك ، جکز] وثقیللرده [جق ، جغز] اداتلرینك علاوه‌سیله حاصل اولورلر .

دره : « دره‌جك ، دره‌جکلر » تپه « تپه‌جك تپه‌جکلر »

قوش : « قوشجغز ، قوشجغزلر » قیز « قیزجغز ، قیزجغزلر » کبی .

بعضاً بوجغز تعبیری مقام ترحمده‌ده قوللانیلور : بیچاره‌چوجقجغز کبی .

٣ — اسم آلت : برایشك اجراسنه واسطه اولان شیئی بیلدیرن کلمه‌لردر .

بوده : (سماعی وقیاسی) نامله ایکی‌یه آیریلور .

اسم آلت سماعی : بالطه ، بیچاق ، قلنج ، طوپ ، تفنك کبی .

اسم آلت قیاسی : بورمقدن : (بورغو) کسمکدن : (کسکی) سورمکدن : (سورکی) کبی .

فقط اسم آلتلرك قیاسی اوله‌لری عمومی دکلدر ، چونکه هر ماده‌دن یاپیله‌مزلر .

١ — کیفیت اسماء نه‌دیمکدر ؟ ٢ — ترکجه‌ده تأنیث ، تذکیر معتبرمیدر ؟ ٣ — براسمك مذکر اولدیغنی بیان ایچون نه‌لازمدر ؟ ٤ — مؤنث اولدیغنی بیان ایچون نه‌لازمدر ؟ ٥ — خروس ، طاووق کبی اسملرده بوقاعده جاریمیدر ؟ ٦ — اسملره بعض ادوات علاوه ایدیله‌جك اولورسه نه کبی معنالر افاده ایدرلر ؟ ٧ — اسم مکان نیه‌دیرلر ؟ ٨ — قاچ نوعدر ؟ ٩ — اسم مکان اصلی نه کبی اسملردر ؟ ١٠ — اسم مکان قیاسی نصل تشکیل اولنور ؟ ١١ — اسم تصغیر نیه‌دیرلر ؟ ١٢ — ادات تصغیر دها هانکی مقامده استعمال اولنور ؟ ١٣ — اسم الت نیه دیرلر ونه کبی ؟ ١٤ — اسم الت قیاسی‌یه بر مثال بولیکز ؟ .

٤ — حیثیت اسماء

حیثیت اسماء : اسملرك عباره آره‌سنده کیردکلری شکللردر ؛ بونلره احوال اسم دخی دیرلرکه شونلردر :

[مجرد ، مفعول به ، مفعول الیه ، مفعول فیه ، مفعول عنه ، مفعول له ، مفعول معه ، مضاف الیه ، مضاف] نامریله طقوزه آیریلورلر .

١ — مجرد — کلمه‌نك حال اصلیسیدر : او ، اوطه ، کبی .

٢ — مفعول به برفعلك معناسنی تعیین وتحصیص ایدن کلمه‌در .

مجردك صوکی ساکن ایسه [ی] حرکه‌لی ایسه [یی] علاوه ایدیلیر :

اوی کزدم ، اوطه‌یی بکندم ، احمدی کوره‌جکم کبی .

٣ — مفعول الیه — برفعلك نهایت بولدیغی جهتی تعیین ایدن کلمه‌در .

مجردك صوکی ساکن ایسه [ه] حرکه‌لی ایسه [ه] دن اول برده [ی] علاوه ایدیلیر :

اوه کیتدم ، اوطه‌یه چیقدم ، پدرینه سویلدم کبی .

٤ — مفعول فیه — برفعلك زمان ویامکان وقوعنی بیلدیرن کلمه‌در .

مجردك صوکنه [ده] علاوه ایدیلیر :

اوده بولدم اوطه‌ده اوطوردم . بیرامده کیده‌جکم کبی .

٥ — مفعول عنه : برفعلك مبدأ وقوعنی تعیین ایدن کلمه‌در .

مجردك صوکنه [دن] علاوه ایدیلیر :

اودن کلیورم ، اوطه‌دن چیقدم ، صباحدن بری درسه باقیورم کبی .

٦ — مفعول له : برفعلك سبب وعلتنی بیلدیرن کلمه‌در .

مجردك صوکنه [ایچون] علاوه ایدیلیر :

بو صوبایی اوا ایچون آلدم ، تبدیل هوا ایچون بروسه‌یه کیده‌جکم کبی .

٧ — مفعول معه : برفعلك نه ایله وهانکی واسطه ایله اجرا ایدلدیکنی بیلدیرن کلمه‌در .

مجردك صوکنه [له یاخود ایله] علاوه اولنور :

چالشمقله بو مرتبه‌یی بولدم ، قلمله یازدم ، بویا ایله بایدم . کبی

٨ مضاف الیه : [١] مجردك صوکی ساکن ایسه [ك] حرکه‌لی ایسه [ك] دن اول برده [ن] علاوه ایدیلیر :

مکتبك قپوسی ، صوبانك بوروسی : قوزونك طاساسی کبی

٩ — مضاف : مجردك صوکی ساکن ایسه [ی] حرکه‌لی ایسه ی دن اول بر [س] علاوه ایدیلیر :

کتابك قابی ، قپونك خلقه‌سی . درویشك خرقه‌سی . کبی

یالکز : صو کلمه‌سی بوقاعده‌نك مستثناسیدر :

دکزك صویی ، صویك آقنتیسی . کبی

١ — حیثیت اسماء نه دیمکدر ؟ ٢ — قاچه ایریلور ؟ ٣ — مجرد نیه دیرلر ونه کبی ؟ ٤ — مفعول به نیه دیرلر ونصل یاپیلور ؟ ٥ — مفعول الیه نیه دیر ونصل تشکیل اولنور ؟ ٦ — مفعول فیه‌نیه دیر ونصل یاپیلور ؟ ٧ — مفعول عنه نیه دیرلر ونه کبی ؟ ٨ — مفعول له‌نیه‌دیرلر ونه کبی ؟ ٩ مفعول معه نیه‌دیرلر ونه کبی ؟ ١٠ — مضاف الیه نصل تشکیل اولنور ؟ ١١ مضاف نصل یاپیلور ؟ ١٢ — بوقاعده‌نك مستثناسی هانکی کلمه‌در ؟

٥ — ترکیب اضافی

اضافت — برکلمه‌یی دیکر برکلمه‌یه ربط ایدوب بینلرنده‌کی مناسبتی بیان ایتمکه‌درلر .

[١] مضاف الیه ومضافك تعریفی اضافت بحثنده کله‌جکدر .

ترکجه‌ده : بوکلمه‌لردن اولکیسنه : « مضاف الیه » ایکنجیسنه « مضاف » وبونلردن حاصل اولان هیئته‌ده [ترکیب اضافی] دینیر .
درویشك خرقه‌سی . زوکردك کیسه‌سی . چالشمه‌نك فائده‌سی کبی .
فارسیده : ترکجه‌نك خلافنه اوله‌رق — (مضاف اول) (مضاف الیه) صکره کلیر ومضافك اخری مکسور اوقنور :
خبرمسرت . بستان جنت . علاج حیات . رنك کل کبی .
قاعده — مضافك اخرنده (الف) ویا (واو) ممدوده بولنورسه بریای مکسوره علاوه اولنور : وفای دوست . غدای روح . ارزوی طبیعت کبی .
اکر مضافك اخرنده ، (یاء ممدوده) و (هاء رسمیه) بولنورسه بر (همزه) یازیلور :
خانهٔ پدر . قسیٔ افلاك . غنچهٔ کل . ترقیٔ معرفت لوحهٔ اشکال کبی .
عربیده : ینه مضاف اول ومضاف الیه صکره کلیر ومضافك لام تعریفی حذف اولنوب اخری مضموم اوقنور :
نورالهدی . دارالعلم . کریم الشیم . نافذالکلم کبی .
قاعده — جهاته متعلق عربی کلمه‌لر مضاف واقع اولدقلری وقت — اخرلری مفتوح اوقونور : تحت الارض . قبل الزیاره . فوق السماء کبی .

مضاف ایله مضاف الیه بیننده حاصل اولان مناسبت اوچ نوعدر :
١ — اضافت لامیه : نسبت ، تملك ، اختصاص معنالرینی بیان وافاده ایدر . مضاف الیهك اخری ساکن ایسه (ڭ) حرکه‌لی ایسه (نك) مضافك اخری ساکن ایسه (ی) حرکه‌لی ایسه (سی) اداتلری بولنور :

کتابك قابی ، احمدك اوی . کبی که قابك کتابه عائد ومنسوب اولدیغی اوده احمدك مالی بولندیغی افاده اولنمش اولور .
قاعده — برشیئه ویاخود بر محله علم اولان ترکیب اضافیلرده مضاف الیه اداتی حذف اولنور : یالی بکجیسی ، چاملیجه اوزومی . بوغاز ایچی . غلطه قوله‌سی کبی .
٣ — اضافت بیانیه : براسمك نوع ، جنس ویاندن یاپیلدیغنی بیان وافاده ایدر . مضاف الیه مضافك نوع ویاجنسنی بیان ایده‌جك ایسه بالکبز مضاف الیه اداتی حذف اولنور : قایسی آغاجی ، پیاده فرقه‌سی . معدن کموری کبی .
مضاف الیه مضافك نه‌دن یاپیلدیغنی بیان ایده‌جك ایسه هم مضاف الیه وهم مضاف اداتلری قالدیریلور : الماس یوزوك ، آلتون قوردون ، کموش قوپه کبی .
٣ — اضافت تشبیهیه : براسمك دیکر براسمه بکزه‌دلدیکنی بیان وافاده ایدر ومضاف الیه اداتلری بولنماز : قایصی اریکی ، لیمون آیواسی . ویشنه اریکی ، کوکل کعبه‌سی ، علم دریاسی . کیراز الماسی کبی .

١ — اضافت نه‌یه‌دیرلر ؟ ٢ — ترکیب اضافیلر نصل تشکیل اولنور ؟ ٣ — ترکجه ترکیب اضافیلرده هانکیسی اول کلیر ؟ ٤ — فارسیده نصل اولور ؟ ٥ — فارسی کلمه‌لرده مضافك اخرنده (و) (ا) بولنورسه قاعده نه‌در ؟ ٦ — (ه) (ی) بولنورسه نه‌یازیلور ؟ ٧ — عربیده نصل اولور ؟ ٨ — جهاته متعلق اولورسه نصل اوقنور ؟ ٩ — اضافت قاچ نوعدر ؟ اضافت لامیه نه‌یه‌دیرلر ؟ اضافت بیانیه نه‌یه‌دیرلر ونه کبی ؟ اضافت تشبیهیه نه‌یه‌دیرلر ؟

ایکنجی فصل

۱ -- صفت

صفت — اسملرك حال وشانی بیلدیرن کلمه‌در :

بیوك ادم ، کوزل چوجق . ایی‌خوی . تربیه‌لی کیمسه کبی

صفتك حال و شانی بیلدیر دیکی اسمه « موصوف » وصفت ایله موصوفدن تشکل ایدن هیئته‌ده [ترکیب توصیفی] ویاخود [ترکیب وصفی] دیرلر. ترکجه‌ده : دائماصفت ، اول ، موصوف صکره کلیر :

قره قاش . قرال صاچ . مائی کوز . کوزل‌یوز . اینجه صدا . نازك ادا عقللی چوجق . اوصلوقیز صاف هوا . دوز اووه . کبی

فرسجه‌ده : ترکجه‌نك عکسنه اوله‌رق موصوف اول ، صفت صکره کلیر : چشم سیاه . خواجه‌دانا . غنجه‌رعنا . عبدحقیر شخص فقیر کبی .

عربجه‌ده : فرسجه‌ده اولدیغی کبی کنه صفت اول موصوف صکره کلور : شعبان‌المعظم ، رمضان‌المبارك . خدیجة‌الکبری سیدة‌النساء در کبی

فائده — عربی وفارسی قاعده‌لری اوزره یاپیلان ترکیب اضافیلرده‌کی قرائت بونده دخی جاریدر .

— تنبیه —

قاعدهٔ ترکی اوزره تشکیل اولنان ترکیب توصیفلرده صفت ویا

موصوفدن هرایکیسی : ترکجه ، عربجه ، فرسجه اوله‌بیله‌جکی کبی بونلردن بری ترکجه دیکری‌ده عربی ویا فارسی اوله‌بیلیر :

سیاه رنك . ذکی چوجق . دست محترم . کسکین قلم . قیرمزی کل . برجسته مصراع . دلکشا سوز . روی آل . مردغریب . طور عجیب کبی .

صفت — سماعی ، قیاسی ناملریله ایکی قسمه ایریلور :

۱ — صفت سماعیه : حد ذاتنده صفت اولان وایشیدوب بلله‌مکله بیلنن صفتلردر : کوزل ، چیرکین ، بیوك . کوچوك طار کنیش سرت . یومشاق کبی .

۲ — صفت قیاسیه » حد ذاتنده صفت اولمیوب برقاعدهٔ مخصوصه ایله حاصل اولان صفتلردرکه ، اسملر وسماعی صفتلرك اخرینه : لی ، لو ، جه ، جی ، سی ، مسی ، مترك ، مترق ، کبی اداتلر علاوه‌سیله تشکیل اولنورلر :

سیسلی هوا ، صولوارمود ، صولیجه لیمون ، یلانجی چوجق . اکشمسی آیوا ، طاتلسی‌الما ، آجترق صو . اکشمترك پورتقال کبی .

فائده — برصفت موصوفی درت صورتله توصیف ایده‌بیلیر .

۱ — مبالغه : معنای وصفینك تمامنی افاده ایدر .

صفتلرك اولنه : [پك ، چوق ، زیاده] کلمه‌لری علاوه ایدیلیر : پك کوزل ، چوق ایی ، زیاده بیاض کبی .

۲ — تأکید : معنای وصفینك قوت وشدت اوزره اولدیغنی بیان ایدر .

صفتلره : [پ ، س ، م] حرفلرندن بری علاوه ایدیلیر :

قپ قیرمزی . سیم سیاه . بم بیاض کبی .

[صیرصیقلام ، چارچابوق . چیرچپلاق] کلمه‌لری بوقاعده‌نك مستثناسیدر .

۳ — تفضیل : برکلمه‌نك دیکر کلمه‌یه وصفجه رجحانی اشعار ایدر . صفتلرك اولنه : [دها] لفظی علاوه اولنور :

دها کوزل ، دها یموشاق ، دها بیاض . کبی

٤ — تصغیر : معنای وصفینك آزلغنی بیان ایدر . صفتلرك آخرینه [جه] علاوه اولنور :

کوزلجه . ایجه ، قباجه ، صولوجه کبی .

قاعده — [لی ، لو] اداتلری داخل اولدیغی اسملرده معنای نسبت بیان ایدر .

عقللی ، استانبوللی ، بروسه‌لی . کبی

[لی ، لو] اداتلری بعض صفتلرده معنای تبعیض بیان ایدر .

ایریلی ، اوفاقلی ، قره‌لی بیاضلی ، آللی یشیللی کبی .

اکر مادهٔ اصلیه‌نك آخری ساکن ایسه ایجابنه کوره بر (و) ویاخود بر (ی) علاوه اولنور : آصیلی ، سوزولی ، اورتولو کبی .

[جه] داخل اولدیغی صفتده باشلیجه ایکی معنا افاده ایدر .

۱ تقلیل — [بیاضجه چهارشب ـ چارشاف ، قباجه‌شیلته] .

۲ تکثیر — ایجه‌دوکدم . تمیزجه ییقادم . کوزلجه اکلادم کبی .

[جه] بعضاً اسملره داخل اولوب : تشبیه ، ونسبت معناسی افاده ایدر : مردجه حرکت ، ارککجه لقردی ، شاعرجه سوزکبی .

[جی] داخل اولدیغی صفتلرده بر ایش ایله اشتغال معناسی افاده ایدر . کتابجی ، اکمکجی ، اشجی ، ایشجی کبی .

[سی ، مس ، مترك ، مترق] اداتلری ازلقله برابر تشبیه

معناسی افاده ایدرلر . اکشمسی ، طاتلمسی ، اومسی ، امتحانمسی ، اکشمترك ، آجمترق کبی .

— تنبیه —

ترکجه ترکیب توصیفلرده « موصوف » جمع اولسه‌ده « صفت » مفرد اوله‌رق کلیر : بیوك شهرلر . یوکسك بنالر . کوزل سرایلر ، چالشقان انسانلر کبی .

قاعده — صفتلر محذوف اولان موصوفلری اعتباریله جمعلنیرلر : کوزللر ، زنکینلر ، عالملر ، عاقللر ، زکورتلر ، جاهللر کبی .

بونلر : [کوزل ادملر] ، [عالم کیمسه‌لر] تقدیرنده اولدقلری ایچون جمعلنمشلردر .

۱ — صفت نیه‌دیرلر ؟ ۲ — موصوف نیه دیرلر ؟ ۳ — ترکیب وصفی نصل تشکیل اولنور ؟ ٤ — فارسیده نصلدر ؟ ٥ — عربی ترکیب توصیفلر نصلی یاپیلور ؟ ٦ — موصوفك قرائنده قاعده نصلدر ؟ ۷ — قاعدهٔ ترکی اوزره تشکیل اولنان ترکیب وصفیلرده ترکجه ، عربجه ، فرسجه کلمه‌لر اختلاط ایده‌بیلیرمی ؟ ۸ — نصل اولور ؟ ۹ — صفت قاچ قسمه منقسمدر ؟ ۱۰ — صفت سماعی نیه‌دیرلر ؟ ۱۱ — صفت قیاسیه نصل تشکیل اولنور ؟ ۱۲ — بر صفت موصوفنی قاچ صورتله توصیف ایده‌بیلیر ؟ ۱٤ — صفت مبالغه نیه‌دیرلر ؟ ۱٥ — نصلی یاپیلور ؟ ۱٦ — دیکر صورتلری نصل تشکیل اولنور ؟ بررمثال سویلیکز ؟ ۱۸ — صفت قیاسیده اداتلری نه‌کبی معنالری بیلدیرور ؟

٦ — اسماء اعداد

اسماءاعداد — صايلرى افادايدن بر طاقم اسملردر .

« اصليه ، كسريه ، رتبيه ، توزيعيه » ناملريله درده ايريلور .

١ — اعداد اصليه : بردن بدأ ايله نامتناهى اولان اصل عددلر در . اعداد بسيطه ، اعداد مركبه ، ناملريله ايكى‌يه تفريق اولنور :

١ — اعداد بسيطه : بر ، ايكى ، اوچ ، درت ، بش ، التى ، يدى ، سكز ، طقوز عددلريدر .

٢ — اعداد مركبه : ١٠ ، ٢٠ ، ٣٠ ، ٤٠ ، ٥٠ ، ٦٠ ، ٧٠ ، ٨٠ ، ٩٠ ، ١٠٠ ، ١٠٠٠ ، ١٠٠٠٠ ، كبى نامتناهى عددلردر .

٢ — اعدادكسريه : واحدقياسى فرض اولنان برعددك اجزاسنى كوسترروا جزايه تفريقى مطلوب اولان عددايله اواجزادن استيلان عددارەسنه [ده] اداتى علاوه ايديلير: اونده بر ، يوزدەبش . كبى

٣ — اعداد رتبيه : برشيئك درجه ومرتبەسنى بيان ايدر . واعداد اصليەنك اخرينه [نجى] اداتى علاوه ايديلير :

برنجى ، ايكنجى ، اوچنجى ، دردنجى ، بشنجى ، الخ كبى

قاعده — اكر اعداد اصليەنك اخرنده [ى] وارسه حزف اولنور :ايكنجى ، التنجى ، يدنجى . كبى

٤ — اعداد توزيعيه : مساوات اوزره تقسيم اولنان صايليلردر . اعداد اصليەنك اخرينه [ر] اداتى علاوه ايديلير :

برر . اونر . اوچر اوچر . دردر دردر . سكزر كبى .

قاعده — اعداد اصليەنك اخرنده « ى » وارسه بر [ش] زياده ايديلير :

ايكيشر ، يكرميشر التيشر التميشر يديشر يتميشر كبى .

١ — اسماء اعداد نيه دير ؟ ٢ — قاچ قسمه منقسمدر ؟ ٣ — اعداد اصليه نيه ديرلر ؟ ٤ — نه‌كبى ؟ ٥ — اعداد كسريه نيه ديرلر ؟ ٦ — نصل تشكيل اولنور ؟ ٧ — نه‌كبى ؟ ٨ — اعداد رتبيه نيه ديرلر ؟ ٩ — نصل تشكيل اولنور ؟ ١٠ — نه‌كبى ؟ ١١ — اعداد اصليەنك اخرنده (ى) حرفى بولنورسه نصل اولور ؟ ١٢ — اعداد توزيعيه نيه ديرلر ؟ ١٣ — نصل تشكيل اولنور ؟ ١٤ — نه‌كبى ؟ ١٥ — اعداد اصليەنك اخرندەكى حرف (ى) ايسه نه علاوه ايديلير ؟ ١٦ — نه‌كبى .

٧ — اسم اشارت

اسم اشارت — كنديلريله معين برشخص ويابرشيئه اشارت اولنان كلمەلردر . يقينى كوسترمك ايچون [بو] براز اوزاغى اشارت ايچون [شو] دها اوزاغى اشارت ايچون [او] الك يقينى اشارت ايچون اشته بوكلمەسندن محفف [اشبو] لفظلرى قوللانيلور وكنديلريله اشارت اولنان شيئه‌ده { مشار اليه } تعبير اولنور ، اسم اشارتله مشار اليهدن تشكل ايدن هيئتەده : « تركيب توصيفى » دينيلير : بوسراى . شوقوناق . اوبغچه . كبى

اسم اشارت اولان : « بو ، شو ، او » كلمەلرينه (صفت) مشار اليهى بولنان : « سراى ، قوناق ، بغچه » كلمەلرينەده « موصوف » وبوهيئتەده [تركيب توصيفى] دينيلير .

اسم اشارتلرك بعضاً مشار اليهى حذف اولنەرق استعمال اولنور : مردلك اودركه دشمانه بيله‌ايليلك ايدر . اشته‌انسانيتده بودر كبى

قاعده — اسم اشارتلر ادواتدن برشيئه متصل اولورسه بر (ن) ،

زیاده ایدیلیر : بونده ، شونده ، اونده ، بونجغز ، شونجغز بونك ایله شونك ایچون . کبی [١] مفعول الیه‌حالنده : بوکا ، شوکادینیر .

قاعده — اسم اشارتلرك جمعلری : (بونلر ، شو ، اونلر) کلیر فقط اسم اشارت مشار الیهیله برلکده کلیرسه جمعی جائز اوله‌میوب ادات جمع مشار الیهك نهایتنه‌وضع اولنور : بو آدملر . شوشوجقلر ، اوکمیلر کبی

اسم اشارتلرك تمثیل اشاتلری : « بویله ، شویله »

مکان اشارتلری : « بورا ، شورا »

تنبیه اشارتلری : « اشته ، اشبو »

مقدار اشارتلری : « بوقدر ، شوقدر » لفظلریدر .

بعضاً بومقامده : بونجه ، شونجه دینیر .

١ — اسم اشارت نیه دیرلر ؟ ٢ — یقینی کوسترمك ایچون نه اداتی کتیریلیر ؟ ٣ — برآز اوزاغی کوسترمك ایچون نه یازیلیر ؟ ٤ — دها اوزاغی بیان ایچون هانکی‌ادات‌بولنور ؟ — الك یقینی بیان ایچون‌نه‌یازیلیور ؟ ٦ — اسم اشاتلرله کوستریلن شیئه نه‌دیرلر ؟ ٧ — اسم اشارتله مشارالیهدن تشکل ایدن هیئته نه‌دیرلر ؟ ٨ — نه‌کبی ؟ ٩ — اسم اشارتلرك مشارالیهنی حذف ایتمك جائز اولورمی ؟ نه‌کبی ؟ ١٠ — اسم اشارتلر اداوتدن برشیئه متصل اولورسه قاعده نه‌در ؟ ١١ — نه‌کبی ؟ ١٢ — اسم اشارتلرك‌مفعول الیه حالی نصل اولور ؟ ١٣ — اسم اشارتلرك جمعنده قاعده نه‌در ؟ ١٤ — مشارالیهله برلکده کلیرسه ؟ ١٥ — تمثیل ، مکان ، تنبیه ، مقدار اشارتلری نه‌لردر ؟

[١] اکثریا ایله ایچون اداتلرینك الف ویاسی حذف اولنه‌رق : بونکله شونکله بونکچون دینیلیر .

٨ — مبهمات

مبهمات — بللی ایتمیه‌رك برشخص ویا برشیئی بیلدیرن‌سوزلردر. لسان ترکیده مبهمات : « اسم تجرید ، کلمات استفهامیه ، اسم موصول » لردن عبارتدر .

اسم تجرید — « کندی » لفظیدرکه باشقه‌سی قارشمقسزین بر ذات دیمکدر :

بویازی‌یی کندی یازدی . کبی‌که بشقه‌سی یازمادی دیمکدر .

کلمهٔ استفهامیه — « کیم ، نه قاچ ، هانکی » لفظلریدر :

کیم یازدی ، نه‌اوقیور ، هانکی مکتبده ، قاچ غروش کبی .

اسم موصول — مشارالیهی مبهم اولان : « او ، اول ، شو ، شول » کلمه‌لریدرکه مشارالیهلرینك ابهامنی ازاله ایچون کندیلرندن صکره کتیریلن جملهٔ خبریه‌لره « صله » تعبیر اولنور .

بونلرك مشارالیهلرینی صله‌لرینه‌ربط ایچون (که) لفظی کتیریلیر :

اوخریطه‌یی‌که سکا ویردم صاقین یرتمه ، شول نصیحتی‌که سکا ویرییورم قولاغنده کوپه اولسون . کبی

١ — مبهمات نیه‌دیرلر ؟ ٢ — لسان ترکیده مبهمات نه‌لردن عبارتدر ؟ ٣ — اسم تجرید نیه دیرلر ؟ ٤ — کلمهٔ استفهامیه هانکی لفظلردن عبارتدر ؟ ٥ — اسم موصول هانکی کلمه‌لردر ؟ ٦ — کندیلرندن صکره کتیریلن جمله‌ٔ خبریه‌لره نه‌دیرلر ؟ ٧ — بونلرك‌مشارالیهلرینی صله‌لرینه ربط ایچون‌نه‌کتیریلیر . ٨ — نه ؟

اوچنجی فصل

١ — ضمیر

ضمیر — اسمك یرینی طوتان کلمه‌در : « ضمیرشخصی ، ضمیر اضافی ، ضمیر نسبی ، ضمیر فعلی ، ضمیر وصفی » ناملریله بش قسمه آیریلیر .

١ — ضمیرشخصی : برشخص معینی ارائه واشعار ایدن ضمیرلردر .

آنلرده : متکلم ، مخاطب ، غائب اولمق اوزره اوچدر .

متکلم ضمیری : بن / جمعلری : بز	مخاطب ضمیری : سن / « « : سز	غائب ضمیری : او / « « : انلر ‌‌ } در / کلیر

بن اوقودم ، سن یازدك اونلر سویلدیلر ، بز دكلەدك كبی .

فقط « بن » یرنده تزاکةً « بنده‌کز » (سـن) یرنده تعظیماً « سز » قوللانیلیر :

(بن سویلدم ، سـن دکله‌دك) یرنده : (بنده‌کز سویلدم ، سز دکله‌دیکز) دینیر .

٢ — ضمیر اضافی : مضافلرك آخرینه لاحق اولوب نسـبت وتملك معنالرینی افاده ایدن ضمیرلردر .

مفرد متکلم : م / جمع « : مز	مفردمخاطبی : ك / جمع « : کز	مفرد غائبی : ی ، سی / جمع « :

[١] متکلم ، سوز سویلین ، — مخاطب سوز سویلنن — غائب ، حاضر اولمیوب کندندن بحث ایدیلن ذات‌در .

بنم یولم	سنك یولك	اونك یولی
بزم یولمز	سزك یولکز	اونلرك یولی
بنم اوم	سنك اوك	اونلرك اوی
بزم بغچه‌مز	سزك بغچه‌کز	اونلرك بغچه‌سی کبی

٣ — ضمیرنسبی : صفتلره داخل اولان ضمیرلردر .

مفردمتکلمی : م / جمع « : ز	مفرد مخاطبی : سك / جمع « : سکز	مفرد غائبی : در / جمع « : درلر

چالشقانم	چالشقانسك	چالشقاندر	کبی
چالشقانز	چالشقانسکز	چالشقاندرلر	

٤ — ضمیرفعلی : فعللره داخل اولوب فاعللرنی بیان ایدن ضمیرلردر .

مفردمتکلمی : م ، / جمع « : ك ، ق	مفردمخاطبی : ك ـ سك / جمع « : کز ـ سکز	مفردغائبی : . / جمع « : لر	[١] [٤]

کلدم	کلدك	کلدی	کبی
کلدك	کلدیکز	کلدیلر	

٥ — ضمیر وصفی : زمان ومکان بیلدیرن اسـملرله مضاف‌الیهلره لاحق اوله‌رق صفت مقامنه قائم اولان ضمیرلردر .

ضمیر وصفی — [کی] لفظندن عبـارتدر . بزم‌کی سزك‌کی اونلرك‌کی کبی .

فقط : ظرفلره یعنی زمان ومکان کوستربن کلمه‌لره لاحق اولدقده [کی] لفظنـدن اول بر : « ده » اداتی زیاده ایدیلیر . اوده‌کی ، چارشوده‌کی ، استانبولده‌کی کبی .

[١] ضمیر فعلیلر فعل بحثنده مفصلاً بیان ایدیله‌جکندن بوراده اختصار ایدلشدر .

۱— ضمیر نیه‌دیرلر ؟ ۲ — قاچ قسمه منقسمدر ؟ ۳ — ضمیرشخصی نیه‌دیرلر ؟ ٤ — هانکی ضمیرلردر ؟ ٥ — بن وسن یرنده اکثریا نه قوللا - نیله‌بیلیر ؟ ٦ — ضمیر اضافی نیه‌دیرلر ؟ ۷ — هانکی ضمیرلردر ؟ ۸ — نه‌کبی ؟ ۹ — ضمیر نسبی نیه‌دیرلر ؟ ۱۰ هانکی ضمیرلردر ؟ ۱۱ — نه‌کبی ؟ ۱۲ — ضمیر فعلی نیه‌دیرلر ؟ ۱۳ — هانکی ضمیرلردر ؟ ۱٤ — نه‌کبی ؟ ۱٥ — ضمیر وصفی نیه‌دیرلر ؟ ۱٦ — نصل یاپیلور ؟

۲ — مصدر

مصدر -- کندیسندن یالکز برمعنای فعلی آکلاشیلان کلمه‌در . ترکجه فعللرك اصلی مأخذیدر .

مصدر — کلمه‌نك آخرنده « مك » ، « مق » بولنمسیله بیلنوب (مك) ایله نهایتلنن مصدرلره : مصدر حفیف ، (مق) ایله نهایتلنن مصدرلره : مصدر ثقیل دیرلر : کورمك ، اوقومق کبی .

مصدرلرك نهایتلرنده‌کی [مك ، مق] لفظلرینه : « ادات مصدر » وبونلر قالدیرلدقده قلان ماده‌یه : « مادهٔ اصلیه » ویاخود « مادهٔ فعل » دیرلر .

مثلا : [بیلمك ، آکلامق] مصدرلرندن ادات مصدر اولان (مك ، مق) اداتلری قالدیرلدقده قلان « بیل ، آکلا » کلمه‌لرینه مادهٔ اصلیه ویا ماددهٔ فعل ویاخود امرحاضر دیرلر .

قاعده — آخرنده ادات مصدره مماثل الفاظ بولنان : [قیمق ، چقمق ، یمك] کبی . کلمه‌لر مصدر دکلدر . بونلره) اسماء متشابهٔ بالمصدر نامی ویریلیر .

وبوکبی اسملره برالف زیاده ایدیله‌رك [قایماق ، یوماق ، چاقاق] صورتنده یازیلیر یمك کلمه‌سی کبی حفیف اولانلره الف علاوه‌سی

جائز اولمیه‌جغندن کلمه‌نك سیاق وسباقندن آکلاشیله‌بیلیر .

مصدرلر وانلردن حصوله کلن فعللر یامثبت ویامنفی اولورلر . برایشك وقوعنی کوسترنه : [مثبت] عدم وقوعنی کوسترنه : [منفی] دیرلر .

قاعده — مثبت برمصدری منفی یاپمق ایچون مادهٔ اصلیه ایله ادات مصدر آره‌سنه حفیفلرده [م ، مه] وثقیللرده [ما] اداتلری علاوه ایدیلیر .

کورمه‌مك ، بیلمه‌مك ، اوقومامق ، یازمامق کبی .

۳ — مصدرك انواعی

مصادر ترکیه — مصدر فعلی ، مصدر اسمی ، مصدر وصفی ، مصدر تأکیدی ، مصدرتحفیفی ، حاصل مصدر ، اسم مصدر نامیله یدی قسمه منقسمدر .

۱ — مصدر فعلی : مادهٔ اصلیه‌سی فعل اولان کلمه‌در : یازمق ، چیزمك کبی .

۲ — مصدر اسمی : مادهٔ اصلیه‌سی اسم اولان کلمه‌در : دیشلمك ، طاشلمق کبی .

۳ — مصدر وصفی : مادهٔ اصلیه‌سی صفت اولان کلمه‌در : کوزللشمك ، فنالشمق کبی .

٤ — مصدر تأکیدی : مصدر اصلیلرك صوکنه حفیفلرده [لك] ثقیللرده [لق] اداتلری علاوه‌سیله تشکیل اولنورلر : یازمقلق ، چیزمکلك کبی .

فقط بونلرك استعمالی شیوهٔ افاده‌یی احلال ایتدیکندن ترکی دها اولادر .

٥ — مصدر تخفیفی : مصدر اصلیلرك صوکنده‌کی [ك ـ ق] ك یرینه [ها] اداتلری علاوه‌سیله تشکیل اولنور . ناجینك صورماسی ، ذکینك کولمه‌سی کبی .

٦ — حاصل مصدر : مصدر اصلیلرك [مك ـ مق] اداتلری حذف اولنوب مادهٔ اصلیه‌یه [ش] حرفی علاوه ایدیلیر اکرك مادهٔ اصلیه متحرك ایسه برده [ی] یازیلیر . کولمکدن : کولش اغلامقدن : اغلایش کبی .

٧ — اسم مصدر : بعض مصادر اصلیه‌نك نهایتلرنده‌کی [ك ـ ق] ك حذفیله یرینه [م] علاوه ایدیله‌رك تشکیل اولنور : آلم ، صانم کبی .

١ — مصدر نیه‌دیرلر ؟ ٢ — نصل بیلنیر ؟ ٣ — مصدر حفیف نیه دیرلر ؟ ٤ — مصدر ثقیل نیه‌دیرلر ؟ ٥ — عك یومق کبی کلمه‌لره‌نه‌دیرلر ؟ ٦ — مثبت نیه دیرلر ؟ ٧ — منفی نیه‌دیرلر ؟ ٨ — ترکجه‌ده اداتنفی نه‌در؟ ٩ — مصادر ترکیه قاچه آیریلیر ؟ ١٠ — مصدر فعلی نیه‌دیرلر ؟ ١١ — مصدر اسمی نیه دیرلر ؟ ١٢ — مصدر وصفی نیه دیرلر ؟ ١٣ — مصدر تأکیدی نصل یاپیلیر ؟ ١٤ — مصدر تحفیفی نصل تشکیل اولنور ؟ ١٥ — حاصل مصدر نصل وجوده کلیر ؟ ١٦ — اسم‌مصدر نصل‌میدانه کلیر ونه‌کبی؟

٤ — فاعل ، مفعول

فاعل — فعلك افاده ایتدیکی ایشی اجرا ایدنه دیرلر . وهر فعلك

بر فاعلی واردر . فاعل فعلدن اول‌کلیر : [احمد بك اوقودی . بز دکله‌دك] کبی که : اوقودی فعلك فاعلی : [احمد بك] دکله‌دك فعلنك فاعلیده : [بز] کلمه‌لری اولور .

قاعده — فعلرك فاعلنی بولمق‌ایچون فعلرك اولنه : (کیم‌،نه) اداتلرنی ، کتیرمك کافیدر : مثلا : [رؤف‌بك کولدی ـ ایپ‌الیمی کسدی] عباره‌لرنده کیم کولدی دنیلدکده «رؤف‌بك» الینی‌نه‌کسدی دنیلدکده « ایپ » دنیلرکه فاعل اولدقلر نظاهر ایدر .

مفعول — فعلك افاده ایتدیکی ایشك تأثیرنی کورنه دیرلر : [راقم افندی رسم یاپدی اونلر دفتر . یازدیلر] عباره‌لرنده : یاپیلان : (رسم) یازیلان : (دفتر) (یاپمق ، یازمق) فعلرینك مفعولی اولور لر .

فعلك مفعولی : (مفعولی‌به صریح) ویا (مفعول‌به غیر صریح) نامنریله ایکی‌یه ایریلورلر .

١ — مفعوبه صریح : (مفول‌به) حالنده اولان مفعوللردر .

٢ — مفعول‌به غیرصریح : (مفعوالیه ، مفعول فیه ، مفعول‌عنه) حالنده اولان مفعوللردر . [راقم‌افندی رسمی ذکی افندی‌یه ویردی] عباره‌سنده راقم افندی (فاعل) رسمی مفعول‌به صریح) ذکی افندی‌یه (مفعول‌به غیرصریح) ویردی فعلدر

برفعلك مفول‌به صریحنی بولمق ایچون اوفعلدن اول : [نه‌یی ـ کیمی] سؤاللری مفعول‌به غیر صریحی ایچونده : [نه‌یه کیمه] سؤاللری ایراد اولنور .

٥ — معلوم ، مجهول

فعللر نسبت جهتیله دخی معلوم ، مجهول نامیله ایکی قسمه منقسمدر .

١ — فعل معلوم — فاعلی ذکر اولنان فعللردر : ذکی درسی یایدی ، کبی که درس یاپان ذکی عبارەده ذکر اولندیغندن فعل معلوم اولمشدر .

٣ — فعل مجهول — فاعلی ذکر اولنمیوب مفعول بهه نسبت اولنان فعللردر . جام قیرلدی کبی .

فعل مجهوللرك فاعلنه نائب فاعل دینیلیر . مثلا جام قیرلدی . جملەسنده قیرلمق فعلنك فاعلی ذکر اولنمدیغندن فعل مفعوله اسناد اولنمش وبناءً علیه مفعول فعلك فاعلی مقامنه قائم اولەرق « نائب فاعل » اولمشدر . قاعده — معلوم اولان برفعلی مجهول یاپمق ایچون مادهٔ اصیەنك صوك حرفی (ل) اولمیان وساکن بولنان مصدرلرده بر « ل » صوك حرفی [ل] اولان ویامتحرك بولنان مصدرلرده بر « ن » زیاده ایدیلیر :

قیرمق — قیرلمق ، یازمق — یازلمق ، اوقومق — اوقونمق ، باغلمق — باغلنمق کبی

٦ — متعدی ، لازم

فعللر معنی جهتیله دخی متعدی ، لازم نامیله ایکی‌یه ایریلیرلر .

١ — فعل متعدی — فاعلك فعلی مفعول به تأثیر ایدن فعللر : (کسمك ، قیرمق کبی که ، کسیلان ، قیریلن . شیلره تأثیر ایدر .

٣ فعل لازم — فاعلك فعلی مفعول به تجاوز ایتمیوب کندی

نفسنده قالان فعللر . کولمك ، بایلمق کبی که کولمك بایلمق فعللری بشقەسنه تجاوز ایتموب بلکه کولن ، وباییلان ذاتك کندی نفسنده قالیر .

قاعده — (متعدی) اولان برفعلی (لازم) یاپمق ایچون مادهٔ اصلیه‌یه بر « ن » علاوه اولنور : ییقامق ییقانمق ، دوکمك دوکنمك کبی . (لازم) اولان برفعلی (متعدی) یاپمق ایچون ادات مصدرك ماقبلی متحرك اولان فعللرده مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه بر « ت » ساکن اولان یرلرده « در » لفظی زیاده قلنەرق متعدی یاپیلیر : [اویومق ـ اویوتمق ، کولمك ـ کولدرمك] کبی .

فائده — متعدی یاپیلان مصدرلر بر درجه دها تعدیه ایدلمك ایچون مصادرك اخری (در) اداتیله منتهی ایسه [ت] ایله نهایت بولمش ایسه (در) اداتی علاوه اولنور کولدرتمك ، اوقوتمق — اوقوتدرمق کبی .

اخطار — مصدر اسیمدن یاپیلان فعللرك کافەسی (متعدی) مصدر وصفیدن یاپیلانلر (لازم) مصدر فعلیدن اولانلرك بر طاقی متعدی برطاقی لازم قبیلندن اولمش اولور .

١ — فاعل نیه درلر ؟ ٢ — هانکیسی اول کلیر ؟ ٣ — فعللرك فاعلی نصل بولنور ؟ ٤ — مفعول نیه دیرلر ؟ ٥ — فعللرك مفعول بهی نصل بولنور ؟ ٦ — مفعول الیهی نصل بولنور ؟ ٧ — فعللر نسبت جهتیله قاچه منقسمدر ؟ ٨ — فعل معلوم نیه دیرلر ؟ ٩ — فعل مجهول نیه دیرلر ؟ ١٠ — نائب فاعل کیمه دیرلر ؟ ١١ — معلوم اولان برفعلی مجهول یاپمقده قاعده نەدر ؟ ١٢ — فعللر معنی جهتیله قاچه ایرلمشدر ؟ ١٣ — فعل متعدی نیه دیرلر ؟ ١٤ — نه کبی ؟ ١٥ — فعل لازم نیه دیرلر ؟ ١٦ — نه کبی ؟

دردنجی فصل

١ — فعل

فعللر — صیغه جهتیله ایکی قسمه منقسم اولوب برینه : افعال بسیطه : دیکرنه افعال مرکبه دیرلر :

١ — افعال‌بسیطه : مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه برطاقم ادوات مخصوصه علاوه‌سیله تشکل ایدن صیغه‌لردر .

٢ — افعال‌مرکبه فعلی‌اعانه ویاخود دیکرفعللرك بریله ترکب ایدن صیغه‌لردر .

افعال‌بسیطه — (فعلی زمانی) (فعل فرعی) ناملریله دخی ایکی‌یه منقسمدر .

فعل زمانی

١ — فعل‌زمانی — کندیسنده ذات وزمان ملاحظه اولنه‌رق برایشه دلالت دلالت ایدن کله‌لردر که : [ماضیٔ شهودی ، ماضیٔ نقلی ، فعل‌حال ، فعل‌مضارع ، فعل‌مستقبل ، فعل‌التزامی ، فعل‌وجوبی امرحاضر ، امرغائب] ناملریله طقوز صیغهٔ مختلفه‌یه ایریلیرلر .

— تنبیه —

فعل زمانیلرده ملحوظ ومعتبر اولان زمان : (ماضی ، حال ، استقبال) ناملیه‌اوچ نوع اولدیغی کبی فعلی اجرا ایدن ذاتده : (متکلم ، مخاطب ، غائب) اوله‌رق اوچ نوعدر اکر بونلر برویالکز ایسه (مفرد متکلم ، مفردمخاطب ، مفردغائب) برویالکز دکل ایسه جمع‌متکلم ، جمع‌مخاطب ، جمع‌غائب دنیلیر . که‌هر بر‌لرینه ایری ایری برر‌صیغه وضع اولندیغندن مذکور طقوز صیغهٔ مختلفه‌دن : امرلرك ایکیشر ماعداسنك التیشر صیغهٔ مطرده‌لری اولوب‌اشتقاق وتصریفلری بروجه اتی بیان اولنور :

« ماضیٔ شهودی »

ماضیٔ شهودی — کچمش زمانده وقوعه‌کلن ومتکلمك کوزیله کوردیکنی ویا کورمش کبی وقوعنه علمی لاحق اولدیغنی بیان ایدن صیغه‌لردر :

مصدرلردن [مك ـ مق] اداتلری قالدیریلوب قلان مادهٔ اصلیه‌نك آخرینه « دی » اداتی علاوه‌سیله { مفردغائب ، لرزیاده‌سیله جمع‌غائب وضمیر فعلیلر الحاقیله متکلم و مخاطب } صیغه‌لری تشکیل اولنور .

فقط متکلم ومخاطبلرك مفردلرنده (دی) اداتنده بولنان (ی) خذف اوله‌رق استعمال ایدلمکده‌در .

— تصریف —

مثبت			منفی		
کلدم ،	کلدك ،	کلدی	کلمدم ،	کلمدك ،	کلمدی
کلدك ،	کلدیکز ،	کلدیلر	کلمدك ،	کلمدیکز ،	کلمدیلر

« ماضیٔ نقلی »

ماضیٔ نقلی — کچمش زمانده وقوعه‌کلن و متکلمك ایشتمکله

بیـان ایتدیکی صیغه‌لردر . مادۀ اصلیه‌نك آخرینه « مش » اداتی علاوه‌سیله مفرد غائب ولر زیاده‌سیله جمع غائب وضمیر فعلیلر الحاقیله متکلم ومخاطب صیغه‌لری تشکیل اولنور .

— تصریف —

منفی	مثبت
کلممشم ، کلممشسك ، کلممش	کلمشم ، کلمشسك ، کلمش
کلممشز ، کلممشسکز ، کلممشلر	کلمشز ، کلمشسکز ، کلمشلر

— فعل حال —

فعل حال — حال حاضرده برایشك وقوعنی بیان صیغه‌لردر .

مادۀ اصلیه‌نك آخرینه « یور » اداتی علاوه‌سیله مفرد غائب لر زیاده‌سیله جمع غائب وضمیر فعلیلر الحاقیله متکلم ومخاطب صیغه‌لری تشکیل اولنور .

فقط مادۀ اصلیه‌نك آخری ساکن اولان یرلرده مادۀ اصلیه‌نك صوك حرفی مکسور اوقومق شیوۀ لساندندر .

— تصریف —

منفی	مثبت
کلیورم ، کلیورسك ، کلیور	کلیوردم ، کلیورسك ، کلیور
کلیورز ، کلیورسکز ، کلیورلر	کلیورز ، کلیورسکز ، کلیورلر

« فعل مضارع »

فعل مضارع — شـمدیکی حالده ویاکله‌جك زمانده برایشـك وقوعنی بیان‌ایدن صیغه‌لردر . مادۀ‌اصلیه‌نك اخرینـه « ر » حرفی علاوه سیله‌مفرد غائب «لر» زیاده‌سیله جمع‌غائب وضمیر فعلیلر الحاقیله متکلم ومخاطب صورتلری تشکیل اولنور .

فقط منفیلرده : ادات مضارع اولان (ر) حرفی(زای) معجمه‌یه قلب وتخفیف ایچون زای معجمه‌دخی مفرد متکلملرده ترك وجمع متکلرده « یایه » تبدیل قلنمق شیوۀ لساندندر .

— تصریف —

منفی	مثبت
کلم ، کلمزسك ، کلمز	کلیرم ، کلیرسك ، کلیر
کلمیز ، کلمزسکز ، کلمزلر	کلیرز ، کلیرسکز ، کلیرلر

فعل مستقبل

فعل مسـتقبل — برفعلك کله‌جك زمانده وقوعنی بیان ایدن صیغه‌لردر .

مادۀ اصلیه‌نك اخری ساکن ایسـه (ه) متحرك ایسه « یه » زیاده‌قلندقدنصکره حفیفلرده [جك] وثقللرده [جق] اداتلرینك علاوه‌سیله مفرد غائب و (لر) علاوه‌سیله جمع‌وغائب وضمیر فعلیلر الحاقیله متکلم ومخاطب صیغه‌لری تشکیل اولنور .

فقط : متکلملرده [جك] اداتنك (کافی) کاف فارسی‌یه و (جق) اداتنك قافی دخی عینه تبدیل اولنمق قاعده‌دندر .

— تصریف —

منفی	مثبت
کلیه‌جکم ، کلیه‌جکسك ، کلیه‌جك	کله‌جکم ، کله‌جکسك ، کله‌جك
کلیه‌جکز ، کلیه‌جکسکز ، کلیه‌جکلر	کله‌جکز ، کله‌جکسکز ، کله‌جکلر

« فعل التزامی »

فعل التزامی — ملتزم اولان برایشـه دلالت ایدن صیغه‌لردر .

مادۀ اصلیه‌نك اخری ساکن ایسه (ه) متحرك ایسـه « یه » اداتلری علاوه‌سیله مفرد غائب‌لر زیاده‌سیله جمع غائب وضمیر فعلیلر

الحاقیله متکلم ومخاطب صیغه‌لری تشکیل اولنور .
فقط : مفردمتکلملرده ضمیردن اول بر (ی) وجمع متکلملرده
(لم) لفظنه تبدیل قلنمق شیوهٔ لساندندر .

— تصریف —

منفی	مثبت
کلیه‌یم ، کلیه‌سك ، کلیه	کله‌یم ، کله‌سك ، کله
کلیه‌لم ، کلیه‌سکز ، کلیه‌لر	کله‌لم ، کله‌سکز ، کله‌لر

« فعل وجوبی »

فعل وجوبی — طلب اولنان برایشه دلالت ایدن صیغه‌لردر .
مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه (ملی) اداتی علاوه‌سیله مفرد غائب
و (لر) زیاده‌سیله جمع غائب وضمیر فعلیلر الحاقیله متکلم ومخاطب
صیغه‌لری تشکیل اولنور .

— تصریف —

منفی	مثبت
کلملیم ، کلملیسك ، کلملی	کللیم ، کللیسك ، کللی
کلملیز ، کلملیسکز ، کلملیلر	کللیز ، کللیسکز ، کللیلر

« امرحاضر »

امرحاضر — برفعلك اجراسنی (مخاطبه) امرونهیی بیان ایدن
صیغه‌لردر . ادات مصدر حذف اولندقده قلان مادهٔ اصلیه امرحاضرك
مفرد مخاطبی اولوب بر ضمیر فعلی الحاقیله جمع مخاطبی تشکیل
اولنور .

— تصریف —

منفی	مثبت
کلمه ، کلمه‌یکز	کل ، کلیکز

قاعده — امرحاضرك جمع مخاطبی بعضاً [ی ك] [و ك] علاوه‌-
سیله تشکل ایدر : سو — سویك — اول — اولوك کبی
بوقاعده نهی حاضرده عینیله جاریدر :
سومه — سومه‌یك — اولمه — اولمه‌یك کبی

« امرغائب »

امرغائب — برفعلك اجراسنی (غائبه) امرونهیی بیان ایدن
صیغه‌لردر . مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه « سون » اداتی علاوه‌سیله مفرد
و (لر) زیاده‌سیله جمعی تشکیل اولنور

نهی غائب	— تصریف —	امرغائب
کلمسون ، کلمسونلر		کلسون ، کلسونلر

۱— فعللر صیغه جهتیله قاچ قسمه منقسمدر ؟ ۲— افعال بسیطه نیه دیرلر ؟ ۳— افعال مرکبه نیه دیرلر ؟ ٤— افعال بسیطه قاچه ایریلیر ؟ ٥ — فعل زمانی نیه دیرلر ؟ ٦— فعل زمانی قاچ صیغهٔ مختلفه‌یه آیرلمشدر ؟ ۷— تعداد ایدیکز ؟ ۸— فعل زمانیلرده ملحوظ معتبر اولان زمان قاچدر؟ ۹ — ذات قاچدر ؟ ۱۰ — هرفعلك قاچر صیغهٔ مطرده‌لری واردر ؟ ۱۱ — ماضی شهودی نیه دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟ ۱۲— ماضی نقلی نیه دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟ ۱۳— فعل حال نیه دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟ ١٤ — فعل مضارع نیه دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟ ۱٥ —فعل مستقبل نیه‌دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟ ۱٦ — فعل التزامی نیه دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟ ۱۷ — فعل وجوبی نیه‌دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟ ۱۸ امرحاضر نیه‌دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟ ۱۹ — امرغائب نیه دیرلر و نصل تشکیل اولنور ؟

فعل فرعی

۲ — فعل فرعی : مصـدردن مشتق اولدقلری حالده صفت
معناسنی مفید اولان کلمه‌لردر . بونلره صفات مشتقه‌دخی دیرلر .

فروع افعـال : (اسم فاعل ، اسم مفعول ، صفت مشبهه ، صفت مبالغه) نامليله درت صيغه‌دن عبارتدرکه فعللردن ياپيلديغی ايچون بونلره : { فرع فعل } نامی ويرلمشدر .

(اسم فاعل)

١ — اسم فاعل — معنای فعلی کنديسيله قائم اولان کلمه‌در . معلوم اولان فعللردن مادهٔ اصليه‌نك آخری سـاکن ايسه : (ن) متحرك ايسـه : (ان) ويا بر « يجی » اداتی علاوه‌سيله تشکيل اولنور .

— تصريف —

منفی		مثبت	
کلمينلر	کلمين ،	کلنلر	کلن ،
کلميجيلر	کلميجی ،	کليجيلر	کليجی ،

« اسم مفعول »

٢ — اسم مفعول — معنای فعلی کنديسنده واقع اولان کلمه‌در . مجهول اولان فعللردن مادهٔ اصليه‌نك آخری ساکن ايسه : (ن) متحرك ايسه (ان) ويا بر يره « مش » اداتی علاوه‌سيله تشکيل اولنور .

منفی	— تصريف —	مثبت
کورلمين کورلمينلر		کورلن ، کورلنلر
کورلمش کورلمشلر		سورلمش ، کورلمشلر

« صفت مشبهه »

٣ — صفت مشبهه — وصفيت معناسنی اشعار ايدن صيغه‌لردر . مادهٔ اصليه‌نك آخرينه خفيفلرده : (کين ، کون ، قاف) ؛ ثقيللرده : (غين ، غون ، قاف) اداتلری علاوه‌سيله تشکيل اولنور . فقط بونلر مطرد اوله‌رق هرماده‌دن ياپيله‌مزلر .

ثقيل	— تصريف —	حفيف
طالغين ، طالغينلر		بزکين ، بزکينلر
يورغون ، يورغونلر		دوشکون، دوشکونلر
ياتق ، ياتقلر		کسك ، کسکلر

« صفت مبالغه »

٤ — صفت مبالغه — معنای فعلينك قوت وشـدتنی بيان ايدن صيغه‌لردر . مادهٔ اصليه‌نك آخرينه حفيفلرده : (کن کيچ) وثقيللرده : (غان ، غيچ) اداتلرينك علاوه‌سيله تشکيل اولنورلر .

بونلرده صفت مشبهه‌لر کبی مطرد اوله‌رق هرماده‌دن ياپيله‌مزلر .

ثقيل	— تصريف —	حفيف
صولوغان ، صولوغانلر		ايشتکن ، ايشتکنلر
طالغيچ ، طالغيچلر		بيلکيچ ، بيلکيچلر

١ — فعل فرعی نيه ديرلر ؟ ٢ — بونلره دها نه‌دينيلير ؟ ٣ — فروع افعـالی تعداد ايديکز ؟ ٤ — اسم فاعل نيه ديرلر ونصل تشکيل اولنور ؟ ٥ — اسم مفعول نيه ديرلر ونصل تشکيل اولنور ؟ ٦ — صفت مشبهه نيه ديرلر ونصل تشکيل اولنور ؟ ٧ — صفت مبالغه نيه ديرلر ونصل تشکيل اولنور ؟

افعال مرکبه

٢ — افعال مرکبه — افعال بسيطه ايله بعض خصوصی مصدرلرك ترکبندن حاصل اولان فعللردر . بونلرده ايکی قسمه منقسمدر .

١ — برنجی قسم افعال مرکبه — فعـل اعانه دنيلان وبوکون مصدری متروك اولان (ايمك) مصدرندن مشتق : { ايدی ، ايمش ، ايسه } صيغه‌لرندن عبارتدر .

بونلردن : (ایدی) ایله تشکل ایدن فعللره { فعل حکایه } (ایمش) ایله ترکیب ایدن فعللرده : { فعل روایت } و (ایسه) ایله ترکب ایدن فعللرده : { فعل شرطی } نامی ویریلیر .

فعل حکایه

فعل حکایه — فعلك مضمونی کورمك طریقیله حکایه‌یه دلالت ایدن فعللردر. افعال بسیطه‌نك آخرینه فعل اعانه‌نك ماضئ شهودیسی علاوه اولنه‌رق تشکیل اولنور :

منفی	— تصریف —	مثبت
کلمدی ایدم ، کلمدی ایدك ، کلمدی ایدی		کلدی ایدم ، کلدی ایدك ، کلدی ایدی
کلمدی ایدك ، کلمدی ایدیکز ، کلمدی ایدیلر		کلدی ایدك ، کلدی ایدیکز ، کلدی ایدیلر

فعل روایت

فعل روایت — فعلك مضمونی ایشتمك طریقیله نقل وروایته دلالت ایدن فعللردر . افعال بسیطه‌نك آخرینه فعل اعانه‌نك ماضئ نقلیسی علاوه اولنه‌رق تشکیل اولنور . فقط ماضئ شهودیلر نقل طریقیله افاده اولنه‌مدیغندن بونلرك روایت صورتلری مستعمل دکلدر .

منفی	— تصریف —	مثبت
کلمش ایشم ، کلمش ایمشسك ، کلمش ایمش		کلمش ایشم ، کلمش ایمشسك کلمش ایمش
کلمش ایمشز ، کلمش ایمشسکز ، کلمش ایمشلر		کلمش ایمشز ، کلمش ایمشسکز ، کلمش ایمشلر

فعل شرطی

فعل شرطی — لاحق اولدیغی برجمله‌نك مضمونی دیکر برجمله‌یه ربط ایدن فعللردر . افعال بسیطه‌نك آخرینه فعل اعانه‌نك صیغهٔ شرطیه‌سی علاوه اولنه‌رق تشکیل اولنور .

منفی	— تصریف —	مثبت
کلمدی ایسه‌م ، کلمدی ایسه‌ك ، کلمدی ایسه		کلدم ایسه‌م ، کلدی ایسه‌ك ، کلدی ایسه
کلمدی ایسه‌ك ، کلمدی ایسه‌کز ، کلمدی ایسه‌لر		کلدی ایسه‌ك ، کلدی ایسه‌کز ، کلدی ایسه‌لر

١ — افعال مرکبه نیه دیرلر ؟ ٢ — قاچ قسمه منقسمدر ؟ ٣ — برنجی قسم افعال مرکبه‌نصل ونه‌دن مشتقدر ؟ ٤ — قاچ قسمه ایریلیر ؟ ٥ — فعل حکایه نیه دیرلر ونصل تشکیل اولنور ؟ ٦ — تصریف ایدیکز ؟ ٧ — فعل روایت نیه دیرلر ؟ ٨ — نصل تشکیل اولنور ؟ ٩ — تصریف ایدیکز ؟ ١٠ — روایت صورتلری نصلدر ؟ ١١ — فعل شرطی نیه دیرلر ونصل تشکیل وتصریف اولنور ؟

« تصریف افعال حکایات »

شهودی	بیلدی ایدم	بیلدی ایدك	بیلدی ایدی
	بیلدی ایدك	بیلدی ایدیکز	بیلدی ایدیلر
	بیلدم ایدی	بیلدك ایدی	بیلدی ایدی
	بیلدك ایدی	بیلدیکز ایدی	بیلدیلر ایدی
نقلی	بیلمش ایدم	بیلمش ایدك	بیلمش ایدی
	بیلمش ایدك	بیلمش ایدیکز	بیلمش ایدیلر
مضارع	بیلیر ایدم	بیلیر ایدك	بیلیر ایدی
	بیلیر ایدك	بیلیر ایدیکز	بیلیر ایدیلر
حال	بیلیور ایدم	بیلیور ایدك	بیلیور ایدی
	بیلیور ایدك	بیلیور ایدیکز	بیلیور ایدیلر
مستقبل	بیله‌جك ایدم	بیله‌جك ایدك	بیله‌جك ایدی
	بیله‌جك ایدك	بیله‌جك ایدیکز	بیله‌جك ایدیلر
التزامی	بیله ایدم	بیله ایدك	بیله ایدی
	بیله ایدك	بیله ایدیکز	بیله ایدیلر
وجوبی	بیلملی ایدم	بیلملی ایدك	بیلملی ایدی
	بیلملی ایدك	بیلملی ایدیکز	بیلملی ایدیلر

« تصریف افعال روایات »

شهودی	[۱]	. . . . .	. . . . .
نقلی	کزمش ایمشم کزمش ایمشز	کزمش ایمشسك کزمش ایمشسکز	کزمش ایمش کزمش ایمشلر
مضارع	کزر ایمشم کزر ایمشز	کزر ایمشسك کزر ایمشسکز	کزر ایمش کزر ایمشلر
حال	کزیور ایمشم کزیور ایمشز	کزیور ایمشسك کزیور ایمشسکز	کزیور ایمش کزیور ایمشلر
مستقبل	کزهجك ایمشم کزهجك ایمشز	کزهجك ایمشسك کزهجك ایمشسکز	کزهجك ایمش کزهجك ایمشلر
التزامی	کزه ایمشم کزه ایمشز	کزه ایمشسك کزه ایمشسکز	کزه ایمش کزه ایمشلر
وجوبی	کزملی ایمشم کزملی ایمشز	کزملی ایمشسك کزملی ایمشسکز	کزملی ایمش کزملی ایمشلر

« تصریف افعال شرطیه »

شهودی	یازدی ایسهم یازدی ایسهك	یازدی ایسهك یازدی ایسهکز	یازدی ایسه یازدی ایسهلر
نقلی	یازمش ایسهم یازمش ایسهم	یازمش‌ایسهك یازمش‌ایسهکز	یازمش ایسه یازمش ایسه
حال	یازار ایسهم یازار ایسهك	یازار ایسهك یازار ایسهکز	یازار ایسه یازار ایسهلر
مضارع	یازیور ایسهم یازیور ایسهك	یازیور ایسهك یازیور ایسهکز	یازیور ایسه یازیور ایسهلر
مستقبل	یازهجق ایسهم یازهجق ایسهك	یازهجق ایسهك یازهجق‌ایسهکز	یازهجق ایسه یازهجق ایسهلر
وجوبی	یازملی ایسهم یازملی ایسهك	یازملی ایسهك یازملی ایسهکز	یازملی ایسه یازملی ایسهلر

[۱] روایتك ماضیٔ شهودی صیغه‌سی یوقدر .

اخطار — افعال مذکوره معلومك مثبتلرندن بووجهله تشکیل وتصریف اولندقلری کبی مجهولك مثبت ومنفیلرندن عین صورتله تشکیل وتصریف اولنورلر .

« صیغهٔ استفهامیه »

افعالك برده استفهام صورتلری واردرکه (برایشك وقوع ویا عدم وقوعندن سؤال ایچون استعمال اولنور) و مفرد غائبلره استفهام اداتی اولان (می) لفظی علاوه‌ایدیله‌رك استفهام صیغه‌لری تشکیل ایدیلیر .

فقط — فعللرك جمع غائبلرندن ماعداده ادات استفهام ضمیر فعلیدن اول کلك ویالکز ماضیٔ شهودیلرك بالجمله اشخاصنده ضمیر فعلیدن صکره بولنمق شیوهٔ لسان ترکیدندر .

کلدکمی؟ کوردیکزمی؟ بیلمشمی؟ بیله‌جکمی؟ اکلارمیسکز؟ اکلایه‌لممی؟ کبی

ایکنجی قسم افعال مرکبه

ایکنجی قسم افعال مرکبه — یالکز بیلمك ، ویرمك ، اولمق ، طورمق ، کورمك ، قالمق ، کلمك ، یازمق کبی بعض خصوصی مصدرلرله ترکب ایدن فعللردرکه بش نوعدر .

« افعال اقتداریّه »

۱ — فعل اقتداری : بر فعلك اجراسنده فاعلك اقتدارینی بیان وافاده ایدن فعللردر . فعل التزامینك مفرد غائبلرینه [بیلمك] مصدرینك علاوه‌سیله تشکیل اولنورلر : یازه‌بیلمك، اوقویه‌بیلمك کبی

— تصریف —

یازه بیلدم	یازه بیلدك	یازه بیلدی	الخ
یازه بیلدك	یازه‌بیلدیکز	یازه‌بیلدیلر	

افعال تعجیلیه

٢ — فعل تعجیلی : برایشك اجراسنده فاعلك تعجیلنی بیان ایدن صیغه‌لردر . مادهٔ اصلیه‌نك آخری ساکن ایسه بر (ی) حرکه‌لی ایسه بر (ی) علاوه ایدلدکدنصکره [ویرمك] مصدریله تشکیل اولنور :

یازی ویرمك ، اوقویی ویرمك ، اکلایی ویرمك کبی .

— تصریف —

یازی ویردم	یازی ویردك	یازی ویردی	الخ
یازی ویردك	یازی ویردیکز	یازی ویردیلر	

افعال زمانیه

٣ — افعال زمانیه : مصدرلری زمان ماضی وياخود زمان استقباله دلالت ایدن فعللردر . ماضیٔ نقلی وياخود مستقبلك مفرد غائبلرینه [اولمق] مصدری علاوه‌سیله تشکیل اولنورلر : یازمش اولمق ، یازه‌جق اولمق کبی .

— تصریف —

یازمش اولدم	یازمش اولدك	یازمش اولدی	الخ
یازمش اولدق	یازمش اولدیکز	یازمش اولدیلر	

افعال استمراریه

٤ — فعل استمراری : فاعلك بر ایشی اجراده دوام اوزره

بولندیغنی بیلدیرن فعللردر فعل التزامینك مفرد غائبلرینه : « طورمق ، کورمك ، قالمق ، کلمك » مصدرلرینك علاوه‌سیله تشکیل اولنورلر : « اوقویه کور ، یازه‌طور ، شاشه قالسونلر اوله کلمشدر » کبی فقط — بونلرك صیغه‌لری محدود اولوب هرفعلدن یاپیله‌مز .

— تصریف —

باقه‌قالدم	باقه‌قالدك	باقه‌قالدی	الخ
باقه‌قالدق	باقه‌قالدیکز	باقه‌قالدیلر	

افعال مقاربه

٥ — فعل مقاربه — برفعلك درعقب حصولنی بیلدیرن فعللردر . فعل التزامینك مفرد غائبلرینه (یازمق) مصدرینك علاوه‌سیله تشکیل اولنورلر .

دوشه یازمق ، قیره‌یه یازمق کبی .

بوفعلك تصریفی دخی محدود در زیرا هرفعلدن یاپیله‌مز .

— تصریف —

دوشه یازدم	دوشه یازدك	دوشه یازدی
دوشه یازدق	دوشه‌یازدیکز	دوشه یازدیلر

[اخطار] بوبش صورتله یاپیلان ایکنجی درجه افعال مرکبه‌لر تکرار فعل اعانه‌لرله ترکب ایتدکده بونلرك دخی : « حکایت ، روایت ، شرطیه » صیغه‌لری حاصل اولور .

ایکنجی قسم افعال مرکبه هانکی مصدرلردن یاپیلیر ؟ قاچ نوعدر . ؟ فعل اقتداری نیه‌دیرلر ؟ نصل تشکیل اولنور ؟ فعل تعجیلی نیه‌دیرلر ؟ ونصل تشکیل اولنور ؟ افعال زمانیه نیه‌دیرلر ونصل تشکیل اولنور ؟ افعال استمراریه نیه‌دیرلر ونصل وتشکیل اولنور ؟ افعال مقاربه نیه‌دیرلرو نصل تشکیل اولنور؟ ایکنجی قسم افعال مرکبه فعل اعانه‌ایله ترکب ایدرمی؟ نصل یاپیلیر ؟

ربط صیغه‌لری

کلامی بربرینه ربط ایتمك ایچون قوللانیلان صیغه‌لردر . وبونلرده سکز قسمدن عبارتدر :

١ — صیغهٔ صله : فاعله مضاف اولان صیغه‌لردر ماضیٔ شهودینك مفرد غائبلرینه حفیفلرده : « کی » ثقیللرده (غی) اداتی علاوه‌سیله صلهٔ شهودی ؛ ومستقبلك مفرد غائبلرینه (ی) علاوه‌سیله صلهٔ ثقلی تشکیل اولنور : (کلدیکی ، اوقودیغی) (سوه‌جکی ، بوله‌جغی) کبی

٢ — صیغهٔ عطفیه : ایکی کلمه‌نك سامعه‌یه خوش کله‌جك صورتده ربطی ایچون استعمال اولنان صیغه‌لردر . مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن ایسه (وْب) متحرك ایسه : (یوب) علاوه‌سیله تشکیل اولنور : کلوب ، سووب ، بولوب کبی

٣ — صیغهٔ تعقیبیه : کندندنصکره کنك درعقب وقوعنی بیلدیرن صیغه‌لردر. مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن ایسه (نجه) متحرك ایسه برده (ی) زیاده قیلنه‌رق تشکیل اولنور : (کلنجه ، اوقوینجه) کبی

٤ — صیغهٔ ابتدائیه : کندیسندن صکره کلن فعلك بدأ ایتدیکی زمانی کوسترن صیغه‌لردر . فعل التزامینك مفرد غائبلرینك اخرینه (لی) علاوه‌سیله تشکیل اولنور : کله‌لی ، کوره‌لی ، اوقویه‌لی ، یازه‌لی کبی

بعضاً بوکا (دنبری) لفظی دخی علاوه اولنور : کله‌لیدنبری ، خبر ویره‌لیدنبری کبی .

٥ — صیغهٔ انتهائیه : کندیسندن صکره کلن فعلك زمان انتهاسنی تعیین ایدن صیغه‌لردر . صیغهٔ تعقیبیه‌لرك آخرینه (یه قدر) علاوه‌سیله تشکیل اولنور : کلنجه‌یه‌قدر، کیدنجیه قدر اوقوینجیه‌قدر کبی.

٦ — صیغهٔ توقیتیه : کندیسندنصکره کلن فعلك زمان وقوعنی تعیین ایدن صیغه‌لردر. ماضیٔ شهودینك جمع متکلمنك اخرینه (جه) علاوه‌سیله تشکیل اولنور : کلدکجه ، اوقودقجه یازدقجه قالدقجه کبی .

٧ — صیغهٔ تمثیلیه : کندیسندنصکره کلن فعلك صورت وقوعنی بیلدیرن صیغه‌لردر . صیغهٔ صله‌لرك آخرینه (کبی) یاخود (مثللو) کلمه‌لرلرندن برینك علاوه‌سیله تشکیل اولنور : کلدیکی کبی یاپدیغی مثللو. کبی بوصیغه‌لر بعضاً معنای تعقیب ومفاجئه‌یی دخی مفید اولورلر : باقدیغی کبی دوشدی ، دوشدیکی کبی اولدی ، کبی .

٨ — حال ترکیبی — فاعلك نه‌حالده بولندیغنی بیلدیرن صیغه‌لردر. فعل التزامینك مفرد غائبلرینه حفیفلرده « رك » وثقیللرده « رق » اداتلرینك علاوه‌سیله تشکیل اولنور : دوشنه‌رك کلدی سوینه‌رك کیتدی کبی .

صیغهٔ ربطیه نیه دیرلر ؟ قاچه منقسمدر ؟ صیغهٔ صله نیه دیرلر ؟ نصل تشکیل اولنور ؟ صیغهٔ عطفیه نیه دیرلر ؟ نصل تشکیل اولنور ؟ صیغهٔ تعقیبیه نیه دیرلر ؟ نصل تشکیل اولنور ؟ صیغهٔ ابتدائیه نیه دیرلر ؟ نصل تشکیل ؟ بعضاً بونلره نه علاوه اولنور ؟ صیغهٔ انتهائیه نیه دیرلر ؟ نصل یاپیلیر ؟ صیغهٔ توقیتیه نیه دیرلر ونصل یاپیلیر ؟ صیغهٔ تمثیلیه نیه دیرلر ونصل یاپیلیر ؟ حال ترکیبی نیه دیرلر ؟ نصل تشکیل اولنور ؟

بشنجی فصل

ادوات

یاخود : حروف معانی

ادات — مستقل برمعنا افاده ایتمیوب دیکر کلمه‌لره ربط اولندقده خصوصی معناله دلالت ایدرلر .

« ا » (آ) کلمه‌نك اولنده بولنورسه ادات ندا ؛ آخرنده بولنورسه ادات تأکید اولور : آ برادر نیچون وقتیله کلیورسك ، باقسه‌کز آ بنده‌کزه نلر سویلیور کبی .

(آی) ادات ندادر ، ای قیمتی بیلنمین کنجلك زمانلری کبی .

(آی) تعجب ، وتأثر اداتیدر : آی نه‌زمان تشریف بیورلدی ، آی وجودیمك هربری آغریبیور کبی

(آه) ادات تحسردر : آه کنجلك آه نه اولور بردها عودت ایتسه‌ك کبی .

(اوف) تأثر وملال اداتیدر : اوف جانم صیقیلیور کبی .

(اوخ) ادات تلذذدر : اوخ آرتق ایشلریمی بتیردم کبی .

(امان) ادات استمداددر : امان فنا اولیورم یتیشکز کبی .

(آرتق) ادات اکتفادر : آرتق بومشقتلره تحمل ایده‌میه‌جکم کبی .

(آنجق) ادات حصردر : آنجق بوایشی سن یاپه‌بیلیرسك کبی .

(اصلا) نفیه مخصوص ادات تأکیددر : بوسوزی اصلاقبول ایتمم کبی

(اکر) ادات شرطدر : اکر چالیشرایسه‌ك ادم اولورسك کبی

(الك) ادات تفضیلدر : هنرلرك الك اعلاسی اوقویوب یازمقدر کبی

(البت ، البته) ادات تأکید در درسه چالیشمیان البته‌پشیمان اولور . کبی

(اویله) تصدیق وتمثیل اداتیدر : اوایشك اویله‌اولمسی ایجاب ایدر . واویله‌اولدی کبی

(اوت) ادات تصدیقدر : احمد افندی کلدیمی ؟ اوت کلدی کبی

(ایچون) ادات تخصیصدر : اق اقچه قره‌کون ایچوندر . کبی

(ایشته) ادات تنبیه در : ایشته سکا سویلیورم عقلنی باشنه‌ال کبی

(ایکن) ادات حالدر : اغاج یاش ایکن اکریلیر کبی

(اوزره) ادات استیلادر : اباق اوزره طوردی کبی

مصدرلره لاحق اولدقده تعلیل معناسی افاده ایدر کیتمك اوزره کلدی کبی

(ایله) ایکی شیئی بربرینه مقارن کوسترسه (ادات مقارنت) برشیئه دیکر برشیئی واسطه کوسترسه (ادات وساطت) ، برشیئی دیکر برشیئه سبب کوسترسه (ادات تعلیل) اولور : وبعضاً تخفیف اولنه‌رق (له) صورتنده یازیلیر : ابی ایله کورشکه‌ابی اوله‌سك ، انسان فضیلتی چالشمقله اکتساب ایده‌بیلیر ، طوغریلیق ایله یلان قرداش اولماز کبی

وساطته مثال : قلم ایله یازدم ، واپور ایله کلدم آرابه ایله کیده‌جکم کبی .

تعلیله مثال : خسته لقله‌اویقو خیلی زماندن بری سمته‌اوغراماز اولدی کبی .

(آی) ادات استیضاحدر : آی درسه چالیشیور میسکز باقه‌لم کبی .

(اَی) ادات ملالدر : اَی اما اوزاتدیکز بو بحثی قپایه لم کبی .
(امان) استکراه وملال اداتیدر : امان هیچ لقردی اکلاماز اولدیکز کبی .
(امان) ادات تحذیردر : امان درسه چالش صکره صنفده قالیرسك کبی .
(امان) ادات تشویقدر : امان اولادم کوره یم سنی کبی .
(امان) ادات تلذذ در : امان نه کوزل اولدی . کبی .
(امان) ادات استمداد در : امان یتیشکز فنا اولیورم کبی .
(ایچون) ادات تعلیلدر : سوزیمی دکله دیکك ایچون سنی سوییورم کبی .
(ایواه) ادات تحسردر : ایواه وقتك نقدر اولدیغنی اکلایه مدم کبی .
« ب » (با) فارسیدن مأخوذ ادات مصاحبتدر : مکتب سعادتدن باشهادتنامه نشئت ایلدم کبی.
(باری) ادات اکتفادر : درسه چالشمیورسکز باری اوصلو اوطوریکز کبی .
(برابر) ادات تشریك ومعیتدر : پدرمله برابر یقه جغه کیده جکز کبی .
(بلکه) ادات احتمالدر : بلکه چالیشیرده آدم اولور کبی .
(بلکه) ادات اضرابدر : چالشمق سزك ایچون لازم وبلکه الزمدر کبی .
(بیله) عطف وتشویق اداتیدر : درسنه چالشدی ومکافات بیله الدی کبی .

(بَرْ) فارسیدن مأخوذ ادات استعلادر : برموجب قاعده ترکجه ده مضاف الیه اول ، مضاف صکره کلیر کبی .
(بَری) ادات ابتدادر : مکتبه کله لیدنبری چوق استفاده لر ایتدی کبی .
(بتون) ادات تعمیمدر : بتون شاکردان مظهر مکافات اولدی کبی .
(بر) ادات تنکیردر : برکتاب الدم کورملیسك کبی .
(بِ) عربجه دن مأخوذ ادات تعلیلدر : بالعزوالشرف ، بالیمن والاقبال کبی .
(بَرای) فارسیدن مأخوذ ادات تعلیلدر : برای تبدیل هوا بروسه یه کیده جکم کبی
(بویله) ادات تمثیلدر : اشته درسه بویله چالشملی کبی .
« پ » (پك) ادات مبالغه در : شوچوجغك حالی پك خوشمه کدییور کبی .
« ت » (تا) فارسیدن مأخوذ ادات انتهادر ، داخل اولدیغی کلمه نك اولنه بر (ب) زیاده ایدیلیر : تابصباح درسه چالشدم کبی .
(تك) تمنی التزامی اداتیدر : تك سن درسه چالش بن سکا استدیکك کتابی الیرم کبی .
« ج » (جه) ادات نسبتدر بعض اسملره لاحق اولور: عربجه صرف ترکجه قواعد کبی .
(جه) ادات تقلیل اولور وصفتلره داخل اولور : بیاضجه قرمزیجه کبی .
(جه) ادات تشبیه در اسملره لاحق اولور : مرتجه سوز انسانجه

معامله کبی. وبعضاً بوکا (سنه) لفظی داخل اولور : مرتجهسنهسوز انسانجهسنه معامله کبی ،

(جه) ادات مطابقت اولور : بوایش بنجه بویلهدر کبی .

(جه) ادات تمیز اولور : احمد افندی سِنْجه دها بیوکدر.

(جه) تکثیر وتأکید اداتیدر : ایجه درسمی یایدم ، کبی .

(جك ، جق ، جکز، جغز) اداتلری تصغیر ایچوندر : بیوجك کتاب ، کوچوجك چوجق ، بیچارهقزجغز ، زواللی ادجکز کبی .

« چ » (چونکه) ادات تعلیلدر : کیمسهنك خطاسنی یوزینه اورمهچونکه فائدهسزدر کبی .

(چه) فارسیدن مأخوذ ادات تصغیردر : دیوانچه . کانچه کبی .

(چه) فارسیدن مأخوذ ادات استفهامدر : (چهفائده اول دوشونملی ایدك کبی .

« خ » (خیلی) ادات تکثیردر: خیلیوقتدر مکتبه دوام ایدیبور حالا برشی اکلامامش کبی .

« د » (در) ادات خبردر : سعی وغیرت حصول مطالبك سرمایهسیدر کبی.

(دخی) ادات عطفدر : وجوده عارض اولهجق خستهلقلردن توقی فن حفظالصحهیه ، روحه عارض اولهجق قبالقلردن توقی دخی علم اخلاقه محتاجدر کبی .

(دن) ادات ابتدادر : بوکون صباحدن اقشامهقدر درسه چالشدم کبی .

(دن) ادات بیان اولور بر شیئك جنسنی نوعنی بیان ایدر : التوندن یوزك طاشدن بنا کبی .

(دن) ادات تبعیضدر : قواعددن درت درس اوقودق کبی .

(دن) مفعول‌عنه اداتیدر : شومکافاتی صرفدرسندن آلدم کبی .

(ده)اداتظرفدر : دنیادهچالشمق کبی شرف ومزیت اولهماز کبی.

(ده) ادات استمرار اولور : و مصدرلره لاحق اولور احمد افندی.مکتب سعادتده تحصیل ایتمکدهدر کبی .

(ده) ادات عطفدر اکثریا تشریك بیان ایدر : رؤف بكده مکافاة آلدی کبی .

(دکل) ادات نفیدر : عقل باشده دکل باشدهدر کبی .

(دها) ادات تفضیلدر : انسان‌چالشدقچه دهازیادهمستفیداولور.

(دها) هنوز معناسنه ادات حال اولور : دها بو یاشده ایکن خیلی معلومات کسب ایتدی کبی .

(دها) ادات استیضاحدر : دها نلر اوقیورسکز کبی .

(دَرْ) فارسیدن مأخود اداتظرفدر : درسعادت ، درعلیه کبی

(دك ، دکین) ادات انتهادر اکثریا شعرده استعمال اولنور .

{ خاصلی بیهودهیهچکدم املك
{ اغلرم آه ایلرم تا صبحهدك

« ز » (زیرا) اداتتعلیلدر : علم غایت عالی ومقدس برفضیلتدر. زیرا ، بالجمله احوال حرکاتمزه لایق اولان خصوصاتی بزه کوسترر.

(زار) فارسیدن مأخوذ ادات مکاندر : کلزار ، لالهزار ، چمنزار کبی .

« س » (سز) ادات نفیدر : پارهسز پولسز یولهچیقیلیرمی؟ کبی

(سزین) نفیه مخصوص ادات حالدر مصدرلره لاحق اولور :
چالشمقسزین درس اوکرنیلمز کبی .
(ستان) فارسیدن مأخوذ ادات مکاندر : کلستان ، افغانستان کبی .
« ش » (شمدی) ادات حالدر : بك افندی شمدی کله جکدر .
« ص » (صانکه) ادات تمثیل و تعریضدر نه قدر اوصلو
برچوجق صانکه برملك ، صانکه بن سزی طانیمورم کبی .
« ط »(طولایی) ادات تعلیلدر: ذکی افندی درسه چالیشدیغندن
طولایی برنجی اولدی کبی .
« غ » (غایت) ادات مبالغه‌در : بوافندی غایت چالشقاندر کبی
« ف » (فقط) ادات حصردر: فقط بویازی‌یی اویازه بیلیر کبی.
(فقط) اداتاستدرا کدر: بوافندی‌یراماز‌در.فقط‌درسه‌چالیشیر کبی.
« ق » (قدر) اداتانتهادر: امتحانه‌قدر درسلری اکمال‌ایتملی کبی .
« ك ــ گ » (گویا) ادات تمثیلدر : شوچوجق گویا بیوك
ادم کبی حرکت ایدییور کبی .
(گویا) ادات تعریض اولور : کویا درسنی بیلیورمش کبی .
(کبی) ادات تشبیه‌در : ملك کبی اوصلو برچوجق کبی .
(گوره) ادات مطابقتدر : هرکس یورغانه کوره ایاغنی
اوزاتملیدر کبی .
(که) ادات ربطدر : دنیا باقیمی که اخرت دوشونلمه‌سون کبی.
(که) ادات بیان اولور : فن اوقدر ترقی ایتمشدرکه اولجه‌محال
ظن اولنان شیلرك جمله‌سی کشف اولندی . کبی
« ل » (لکن) ادات استدرا کدر: دعوتکزه مع‌التشکر اجابت
ایدردم لکن معذرتم ظهور ایتدی کبی .

(لك ــ لق) ادات مکاندر : اغاجلق چایرلق محللر خوشـه
کیدر کبی .
(لك ــ لق) مصدر و صفتلره داخل اولدقده ادات تأکیـد
اولور . چالشمقلق، زهنی اچار تنبللك‌ایسه زهنه طورغونلق‌ویرر کبی.
« م »(می) ادات استفهامدر: علمك‌فائده‌سی‌انکارا‌ولنورمی کبی.
« ن »(نتکیم) ادات تمثیلدر: نتکیم عرب‌جه‌ده دخی بویله‌در کبی.
(نیجه) ادات تکثیردر : جناب‌حق پادشاهمز افندمز حضرتلرینی
نیجه سنه‌لر تخت عالی بخت عثمانیده بردوام بیورسون آمین کبی .
(نه) تحسین و تعجب اداتیدر : نه‌سـعادت ! نه‌لطافت ممالك
شاهانه‌نك هربری کلزار معرفت اولدی کبی
(نه) ادات نفیدر : نه‌یازدی نه‌اوقودی کبی .
(نه) ادات اسـتفهامدر ذوالعقولك غیریده قولـلانیلیر :
نه اوقیورسك کبی .
« و »(و) ادات عطفدر : جناب حقه نبی‌ذیشانه و اولی‌الامره
اطاعت وجیبهٔ زمتدر کبی .
« ه »(ها) ادات تنبیه‌در: درسه چالشکزها‌صکره‌پشیمان‌اولورسکز .
(ها) ادات مساواتدر : ها پدر افندی کلش هاسز کبی .
(هایدی) ادات تشویقدر : افندیلر هایدی درسه‌چالیشه‌لم کبی.
(های‌های) ادات تصدیقدر : سـوزیمه امنیت ایدرمیسـکز ،
های های کبی .
(هر) ادات تعمیمدر : هراینشلك بریوقوشی واردر کبی .
(هپ) ادات‌تعمیمدر: بونصیحتلرهپ‌سزلك‌ایولککزایچوندر کبی.

(همان) ادات استعجالدر : همان کتابلری آلوب مکتبه کیتملی کبی.

(همان) ادات استمراردر : همان جناب‌حق سوکیلی پادشاهمز افندمز حضرتلرینه توکنمز عمرلر احسان بیورسون ، « دنیاده‌همان سن شرف‌وشان ایله صاغ اول » کبی

(هله) ادات تحذیردر : هله درسه چالشمه باق صنف کچه‌بیلیرمیسك کبی

(هله هله) ادات استیضاح اولور : هله‌هله سویله‌باقه‌یم کبی

(هیچ) نفیه مخصوص ادات تأکیددر : هیچ درسه چالشمیورسکز کبی

« ی » (یا) ادات ندادر عربی کلمه‌لره لاحق اولور : یاربی ، یارسول‌الله کبی

(یا) ادات تأکیددر : بازار اوقورسك‌یا کبی

(یاخود) ادات تردیددر : تخفیف اولنه‌رق (یا) صورتنده‌دخی قوللانیلیر : یابورایه تشریف بیورسونلر یاخود بز تصدیع ایده‌لم کبی

(ینه) ادات عطفدر : ینه تشریف بیوررلر ایسه ممنون اولورز . کبی

(ینه) ادات تعریضدر : ینه‌می درسه چالشمدیکز کبی

(یوقسه) ادات عدولدر: کنجلکده یازاوقویوخسه اختیارلقده زحمت چکرسك کبی

صوك

ANKARA 1946

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Murat İMDAT

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 1 Haziran 1988, Kayseri

Medeni Durumu: Bekâr

Tel: +90 545 770 30 38

E-mail: murakaf@hotmail.com

Yazışma Adresi: Gesi Fatih Mah. Barış Sok. Nar Apt. No: 9/ 39 Melikgazi/ KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	**Kurum**	**Mezuniyet Tarihi**
Yüksek Lisans	ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2016
Lisans	ERÜ Edebiyat Fak. TDE	2012
Lise	Hakkı Altop Lisesi, Kayseri	2005

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görev**
2015	Dilmer	Yabancılara Türkçe Öğretmeni
2014-2015	Melmek	Ortaokul Türkçe Öğretmeni

YABANCI DİL

Yok

YAYINLAR

1. İmdat M., "Eski Türkçeden Günümüze Ağaç Kovuğu ve Kavram Alanı", X. Uluslarası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri, ss 170-180, 2015